

3 1761 06209183 0

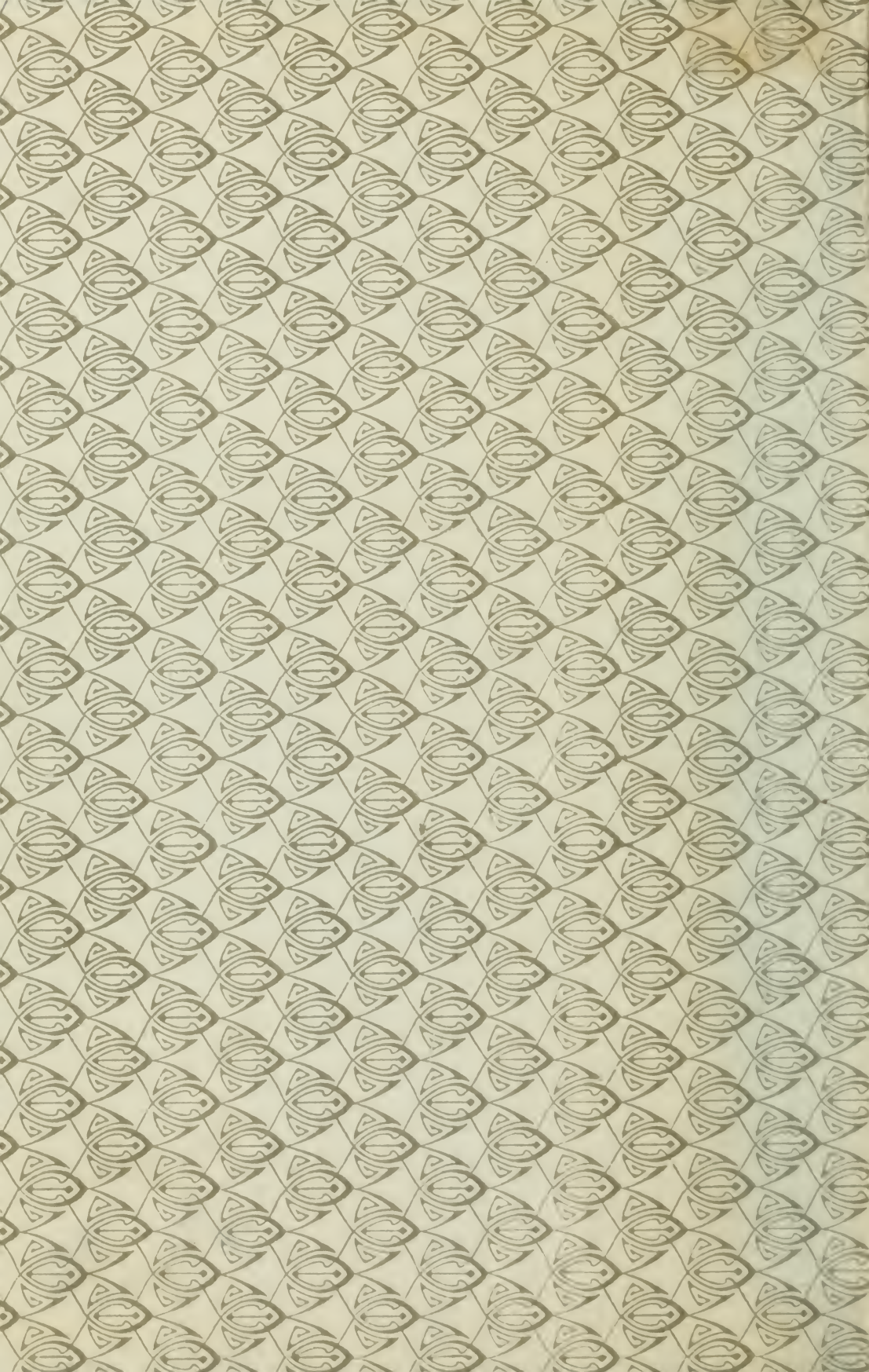

J. KOŘENSKÉHO

CESTY PO SVĚTĚ

VYDÁNÍ PRO MLÁDEŽ

AMERIKA

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
from
the estate of
MR. AND MRS.
G. V. KELTON

JOSEFA KOŘENSKÉHO

CESTY PO SVĚTĚ.

— VŠECKA PRÁVA VYHRAZEŇA. —

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

JOSEFA KOŘENSKÉHO

CESTY PO SVĚTĚ.

PLAVBA DO NOVÉHO SVĚTA.

AMERIKA.

VYDÁNÍ PRO MLÁDEŽ.

S mnohými obrázky a barvotiskovými přílohami.

NAKLADATELSTVÍ J. OTTY V PRAZE.

Ted anebo nikdy více!

Ta slova vířila mi stále v hlavě, když Amerika, chtějíc uctiti památku odvážného mořeplavce Křištofa Kolumba, připravovala roku 1893 světovou výstavu při březích jezera Michiganského (vyslov: Mišigenského) a vybízela zámořské hosty k návštěvě více než kdy jindy.

Mne touha nesla v zámoří Nového Světa.

I viděl jsem před sebou v duchu vznešené obrazy kýžných krajin a národů, a nedočkavě toužil jsem po nich jako po rajském ovoci.

A jako opeřenec, jehož perutě zmohutněly, dále odvažuje se v letu, tak i já vroucně jsem si toho žádal, abych, až poznám divuplné země americké, mohl zaletěti i v kraje čárného východu asijského, kde pne se vysoko do oblaků posvátná hora Fuži, a napájeti hrud vonným dechem tropického rostlinstva na sopečném souostroví Havajském, na smaragdové Javě, rabínovém Cejlonu, prodlévati u nebetýchých Himálajů, jejichž slávu nevylíčí ani sto božských věků, pokořiti se před

výtvary slavného umění staroindického a zadívati se vlastníma očima v rozvaliny a památníky zaniklé slávy pod egyptským nebem, zkrátka, ukončiti své dosavadní vycházky a výlety cestou kolem světa.

Když jarem navraceli se v naše kraje opeření pěvci z jihu a slavíci počali v luzích kлокotati, chystal jsem již své skrovné věci cestovní a očekával jsem chvíli, kdy vřelé tužby a přání počaly se naplňovati.

* * *

Půvabná „Havola“, chlouba Severoněmeckého lloydu, měla dne 23. května 1893 opět nastoupiti cestu z Brem do Nového světa.

Již dávno před tím přinášela mi pošta ze všech končin světa plány lodí, všeliké prospekty a průvodní knihy, týkající se různých zemí a moří, a tak již předem přibývalo zkušeností, svrchovaně potřebných na dalekou pouť kolem naší planety. Dne 20. máje hodina odjezdu odbila. Hlouček přátel vyprovázel mne a mého soudruha, p. Karla Řezníčka, statkáře z Kbelnice, na nádraží.

Upřímně tiskl jsem ruku všem, od nichž měl mě dělití ocean na delší čas. V šumu parního stroje zanikla slova loučení.

Za večerního šera pozdravil jsem opět milé Drážďany, nevím již po kolikáté, za tmavé noci zase Lipsko.

Ve snách vynořovala se mi dávná a tklivá pověst o památné lípě slovanské:

Od té lípy Lipska jméno
místo tomu uděleno
z vděčnosti a k památce.
Od té lípy Lipským zvalo
se i jeho plemeno,
za znak rodu si ji vzalo,
za dědictví,⁹ za věno.
A když křesťanství zář vzešlo,
lípa ta v erb hrabat přešla
z Míšně, kde se zří i dnes.

Jana Kollára „Slávy dcera“.

I další cestou po Německu doléhaly na mne sourodé zvuky našeho jazyka. Na mysl přišla mi slova:

Kde jste se octly, milé zde bydlivších národy Slávů?
Kde jsou národové ti, jejich kde knížata, města...?

Samo jméno parolodi „Havoly“, po níž jsem měl odplouti za ocean, připomínalo mi neblahý osud zaniklého Slovanstva a zaplašovalo radostné chvíle při vzpomínce na zámořské země a jejich přírodu.

Řeka Havola, jež do sebe Spriévu vnímá a u Vrbna v Labi se rozplývá, zaměnila se časem v „Havel“, ale slovanského původu svého přece zapříti nemůže, tak jako „Havelluch“, úrodný kraj při březích Havoliných, uváděný kdysi v knihách jako Havolský *luh*.

Tam hostěn a usazen byl již před tisícem let slovanský kmen Veletův, zvaný Havolané nebo Stodorané, z kteréžto země přišla prý do Čech kněžna Drahomíř.

Za tmavé noci minul vlak starobylý Děvín neboli Magdeburg, založený již v šestém století proti polabským Slovanům, z rána projížděl široširým vřesovištěm, jež ruka lidská snaží se proměňovati v kraje a lány úrodnější, a nežli jsem se nadál, vítal mne a mého soudruha v hotelu staroslavného města Brem zástupce přeplavního jednatelství „Kareš a Stocký“, aby nám vydal přeplavní lístky do Nového světa.

Rychlolodi Severoněmeckého lloydu byly za světové výstavy v Chicagu (vyslov: Šikegu) stále přeplněny, i bylo třeba zamluviti si kabinu již několik neděl napřed a pojistiti si závdavkem dobré místo na lodi.

Ceny kajutní řídí se podle polohy a velikosti kabiny, jakož i podle ročního období a podle parolodi, po níž miníme cestu nastoupiti.

Z té příčiny vyžádal jsem si před cestou u přeplavní agentury příslušné cenníky a plány parolodí.

Ze 76 parolodí, jež náleží Severoněmeckému lloydu, jest 11 rychlolodí. Ty plují po linii Bremy-New York (čti: Ňu Jork).

Přiložená tabulka udává jména plujících těch paláců a označuje zároveň, kolik cestujících mohou v sebe jednotlivé rychlolodi pojati.

Jméno lodi	I. třída	II. třída	III. třída
»Elbe«	179	142	796
»Werra«	190	144	868
»Fulda«	190	146	865
»Eider«	194	134	876
»Ems«	194	134	660
»Aller«	224	90	660
»Trave«	224	90	660
»Saale«	224	90	660
»Lahn«	224	104	600
»Spree«	274	148	384
»Havel«	274	148	384

Nejdražší místa jsou na „Havole“ a sesterské „Sprévé“. Cena jedné kabiny pro dvě osoby jest 900—1500 marek, t. j. 540—900 zl.

Obě ty lodi Severoněmeckého lloydu jsou nejsilnější a nejrychlejší. Každá má síly za 12.500 koní a může urazit za hodinu 19·6 námořské míle, t. j. asi 35 kilometrů, počítáme-li, že 1 námořská míle jest přes 1·8 km.

Slovo *lloyd* jest název paroplavebního podnikatelstva.

Rakouský lloyd udržuje paroplavební spojení v Adrii, v Levantě, Černém a Rudém moři a ve vodách indických, čínských a žaponských. Hlavním sídlem podnikatelstva jest Terst.

Jiný spolek jest *Lloyd londýnský*. Byl založen pro pojišťování korábů proti nehodám a škodám způsobeným na moři.

Pojistné proti škodám na moři platívali si londýnští kupci navzájem již před mnoha lety, když scházivali se v jisté kavárně, jejíž majitelem byl pan *Lloyd*. Ze soukromé té společnosti utvořil se později pojišťovací spolek veřejný a pojmenoval se na památku řečeného kavárníka jeho jménem.

Severoněmecký lloyd vzal počátek svůj v letech 1856, a o rok později uviděli akcionáři své dílo uskutečněné.

S dobrou potázala se bremská paroplavební společnost, že počala zařizovati vedle obyčejných parníků i rychlolodi. První rychlolodě nazývala se „Labe“.

Úspěchy docílené zavedením rychlolodí dopadly nade vše očekávání, a doba přeplavni zkrátila se znamenitě. V osmi dnech a několika hodinách oceřovali se mořeplavci na půdě Nového světa.

Přednosti rychlolodí bremských zvláště však vynikly, když roku 1891 zařízena byla na nich námořská pošta se zvláštním poštovním úřadem na parolodi samé, kde zásylky a listy třídí se úředníky německými a americkými.

* * *

A nyní již k vábné „Havole“, jež nás daleko u výtoku Vesery očekává ve vší své spanilosti.

Poznámku na přeplavním lístku, že zvláštní vlak odveze nás dne 23. května před osmou hodinou ranní z Brem do Bremerhavenu, dobře si zapamatujeme a dostavíme se v pravý čas se svými zavazadly na místo.

Zavazadel nepotřebujeme mnoho ani na cestu kolem světa. Já a můj soudruh nevzali jsme jich alespoň více, nežli je třeba na několikadenní pobyt do některých českých lázní.

Vléci s sebou od samého počátku několikery lehký oblek, svrchovaně potřebný v krajinách horkých, nebylo by moudré. Na to dosti času v tropech samých, kde všudy byl krejčí Číňan při prvním vstoupení do hotelu, nechtě v Žaponsku, Šang-haji, Hongkonku, Singaporu nebo v Batavii, upomene přicházejícího hosta na povinnosti v tropické přírodě a obslouží ho ve čtyřiaadvaceti hodinách žádoucím oblekem.

Nezbytná ovšem bude znalost jazyka anglického a poukázka, svědčící bankám těch větších měst, jimiž na cestě kolem světa budeme se ubírat. Za podpis vyplatí nám vyjmenované banky libovolné sumy, které ovšem nesmějí převyšovati obnos vytknutý v poukázce.

Do Brem samých a svobodného přístavu jejich mohou sice přijížděti i mohutné koráby, ale námořský obr, jakým jest „Havola“, nemůže se tam přece ještě odvážiti.

Ještě nežli se hnul vlak z nádraží bremského, rozdávala se úhledně upravená listina, obsahující v sobě seznam kajutních pasažérů, sestavený dle abecedního pořádku.

Jaká to směsice jmen, jejichž ráz prozrazoval brzy původ německý, brzy švédský, dánský, anglický, ruský, polský, židovský a j.

Cíl naší železniční jízdy brzy se ukázal, ale po „Havole“ nikde ani památky.

Chápeme se svých skrovných vaků a vstupujeme na chvíli na parník, jehož německé jméno znělo v překladu „Šťastný návrat“. Ten dopraví nás k zámořskému obru, kotvícímu na rozhraní vod Veseřiných a Severního moře.

Nedočkavě a ostýchavě blížíme se již k toužené „Havole“.

Již vynořuje se její bělostné tělo z hlubin, jako mořská víla. V několika minutách budeme jejími hosty.

„Havola“ vypadá jako obrněnec. Vzbuzuje v nás bázeň svými rozměry. Ale čím více se k ní blížíme, tím lépe vynikají ušlechtilé její obrysy. Tři ocelové stožáry vypínají se z ní do výše.

Zvuky lodní kapely zaléhají už v uši a rozněcují v nás touhu býti již na širém moři.

Hudební fanfáry znějí na „Havole“ mocněji a hlučněji. Již padá můstek, po němž za nedlouho přejde asi tisíc duší a ukryje se v prostorách „Havoliných“.

Ale „Havola“ stojí stále nepohnutě v hlubinách klidného zálivu a jen o maličko ponořuje své tělo níže pod hladinu.

Což je těch několik set mravenců proti útrobám obrovského korábu, jemuž svěřujeme životy! Před několika hodinami pohltil do sebe námořský ten kolos již kus uhelných dolů, v okrouhlém čísle asi 20.000 metrických centů. Spotřebuje denně uhlí asi 22 vagony.

Kapitán Jüngst, jenž slavil roku 1892 svou stou plavbu z Brem do New Yorku, a důstojníci u vchodu rozestavení vítají hosty, kteří po vyslovení čísla své kabiny a třídy ubírají se za průvodu lodních sluhů na pravici nebo na levici.

V kabině ukládá každý pasažér své vaky, prohlédá spěšně salon vyzdobený hedvábím a malbami, chápce se dopisů, telegramů a posledních pozdravů, zasláných jemu přímo na samou loď, seznamuje se s polohou všelikých chodeb a zákoutí, a za chvíli vyhlíží s paluby do vodní pláně.

Mine hodina první, druhá, a hosté a zavazadla vyloďují se pořád a pořád z převozních parníků na „Havolu“.

Na palubě rozstavují se četné stoličky a lenošky. Pronajímají se cestujícím do Nového světa za poplatek čtyř marek, t. j. asi 2 zl. 40 kr. Každá lenoška opatřena jest již jménem nájemcovým, jenž v prázdné chvíli bude se s ní stěhovati po palubě od výsluní k výsluní, od místa k místu jako šnek se svou skořápkou. Několik sedadel na „Havole“ upevněných nestačilo by pro půltřetího sta pasažérů první třídy.

Kdyby se všickni pasažéři objevili na palubě, sotva by se na ni vešli. Z té příčiny není dovolen přístup hostům druhé třídy na palubu první třídy.

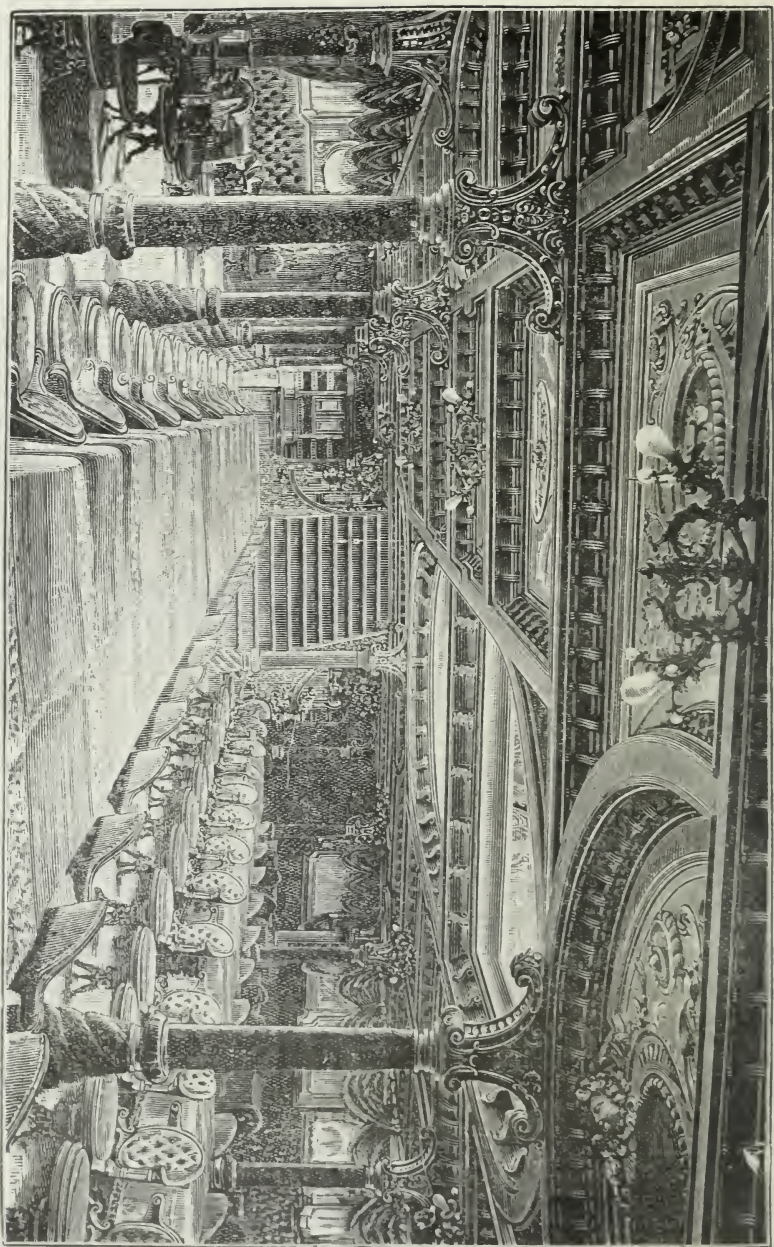
Skvělostí a souladem „Havola“ nás oslnila. Jenom s ní a se žádnou jinou na cestu do Nového světa!

„Havola“ jest v nejkrásnějším věku spanilá od hlavy do paty a vyšperkovaná všemi skvosty loďařského umění. Však stál ten mazánek Severoněmeckého lloydů několik milionů marek. Jen sesterská „Spreva“ může se jí hrdě postavit po bok.

Ve své slávě a královské nádheře potřebuje „Havola“ též hodně služebnictva. Půltřetího sta lidí ošetřuje její povrch a nitro.

Jak chudobně proti ní vypadal asi staromodní „Savannah“!

Tak jmenoval se parník, jenž po první nastupoval cestu přes Atlantický oceán z New Yorku do Liverpoolu (čti: Liverpoolu). To bylo ovšem již roku 1819.

V saloné parolici.

„Savannah“ plul a plul, a ani za tři neděle svého cíle nedoplul. Pára došla mu již po osmnáctidenní plavbě, a ostatní kus cesty ponechal se větrům.

Po pětadvacíti dnech přirazil „Savannah“ teprve ke břehům evropským. Chudák!

Parolodi té doby byly ovšem kolové, ač již dávno před tím chtěl slavný, ale nešťastný náš Ressel — dle uštěpačných slov Terstanů — moře šroubem provrtati. V tom však bránili mu sami opatrní úřadové, zapověděvše mu užívati světového vynálezu.

„Havola“ a všechny ostatní zámořské parolodi Severoněmeckého lloydů pohybují se Resselovou vrtulí neboli šroubem. Ohromné stroje o síle 12.500 koní otáčejí obrovskou vrtulí, zhotovenou z přepevné slitiny bronzové, jako dětskou hračkou. A přece měří mohutný ocelový hřídel její v délce téměř 50 metrů a průměr vrtule téměř 7 metrů.

Obraty toho obra jsou tak rychlé, že křídla jeho se před očima jen mihají.

Páru, potřebnou ke hnaní veškerých strojů, připravuje na „Havole“ 10 kotlů. Divadlo, jež se odehrává ve 48 plamenných pecích, není méně příšerné nežli vypadaly výhně vybájených kyklopů. Co nejdříve sestoupíme také do děsného toho předpekli, jen až „Havola“ vyprostí se z těsných pout průlivu a brázdití si bude cestu v širém oceanu.

K polednímu zazněl třikrát souladný akkord parních píšťal.

Za hláholu Wagnerova pochodu loučíme se s lidmi a s pevninou evropskou. Nespatříme jí dříve, až teprve když novou Vesnou přitáhnou také ptáci z teplého jihu do našich krajů.

Obrovská kotva o váze 28 metrických centů již dávno byla vyzdvížena z hlubin. Kapitán, důstojníci a lodní zřízení ujali se svých těžkých povinností, a již vířil šroub v kalných vodách při výtoku řeky Vesery.

Ostrovní břehy, lemující nejzazší obzor, neopustí nás ani dnes, ani zítra.

Zvučný hlas gongu hláholí již po celé lodi a svolává četnou společnost k poledním hodům.

Při hodech uplyne na „Havole“ mnoho času.

Pořádek v jídelně jest následující: Sotva z rána otevřeš oči a vykoupáš se v mořské lázni na lodi, máš před sebou čaj, kávu nebo čokoládu s čerstvým pečivem.

Lodní pekař neustává ve svém umění po celý týden a jde ruku v ruce s lodním cukrářem. Nahlížeti do veřejných dílen jejich jest pravou rozkoší. Tak je tam vše čisto a spřádáno.

Od hodiny osmé dává se snídaně masitá, rovnající se našemu obědu.

O jedné hodině vyzvání gong ke společné snídani druhé, zvané *lunch* (vyslov: lanč). Ten rovná se slavnostní hostině.

Jídelní lístek, tištěný v lodní tiskárně a vykrášlený vkusně krajinářskými výjevy, obsahuje vše, co hrdlo ráčí.

O čtvrté hodině roznáší se káva po palubě nebo předkládá se v saloně pro kuřáky.

O šesté hodině přichází panstvo do jídelny jako do plesu přistrojené a zasedá opět k nádhernému posvícení, při němž pokrmům není konce.

Z kůru nad námi se vznášejícího rozléhají se zvuky smyčcového orchestru a přerušují chvílemi živý hovor, jenž se zatím rozproudil při znamenitém apetytu a výborném víně rýnském.

O deváté večer čaje a zákusků opět do sytosti.

Limonády a krupovka roznášejí se podle přání v každou jinou chvíli.

Námořský ten plovoucí hotel zásoben jest všemi věcmi potřebnými k vezdejšímu životu, a špiže a sklepy tají v sobě lahůdky a nápoje všeho druhu.

Co hosté na jediné zámořské té cestě spotřebují, jest úžasné. Z lidí, vynikajících jindy střídmostí, stávají se za námořské plavby praví nenasytové a jedlíci.

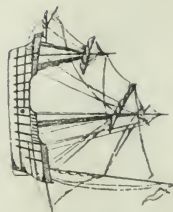
Z potravin a nápojů, jimiž opatřuje se zámořský kolos jako jest „Havola“, nezbývá po ukončení plavby mnoho. A přece obsahoval před odplutím asi:

- 3.000 kg masa čerstvého,
- 2.500 „ nasoleného masa hovězího,
- 1.200 „ nasoleného masa vepřového,
- 500 „ slaniny,
- 3.000 „ konservovaného masa hovězího a skopového,
- 280 uzených kýt
- 250 kg rozličných salamů
- 150 „ čerstvých ryb,
- 500 „ uzených ryb,
- 400 kusů drůbeže,
- 10.000 krabic všelikých konserv,
- 3.500 kg zelí, kapusty a p.,
- 4.000 „ luštěnin,
- 2.000 „ rýže,
- 30.000 „ mouky, čerstvého chleba a sucharů,
- 3.500 „ cukru,
- 2.500 „ pražené kávy,
- 3.600 baněk mléka a smetany,
- 22.000 kg bramborů,
- 4.500 „ másla,
- 1.500 „ soli,
- 4.800 vajec,
- 2.500 kg sušeného ovoce,
- 1.600 „ sýra,
- 30.000 „ ledu (na nových lodích uměle vyráběného),
- 1.800 lahví vína šampaňského,
- 3.200 „ vína červeného a bílého,
- 2.500 „ vína rýnského a moselského,
- 1.700 „ líhovin,
- 7.000 „ vod minerálních,
- 22.000 „ piva kromě piva ze sudů čerstvě čepovaného.

Ctitelé vína okoušeti mohou rýnské z velikých lahví, přinášených na tabuli dle cenníku po 2 až po 5 markách (1 marka = 60 krejcarů).

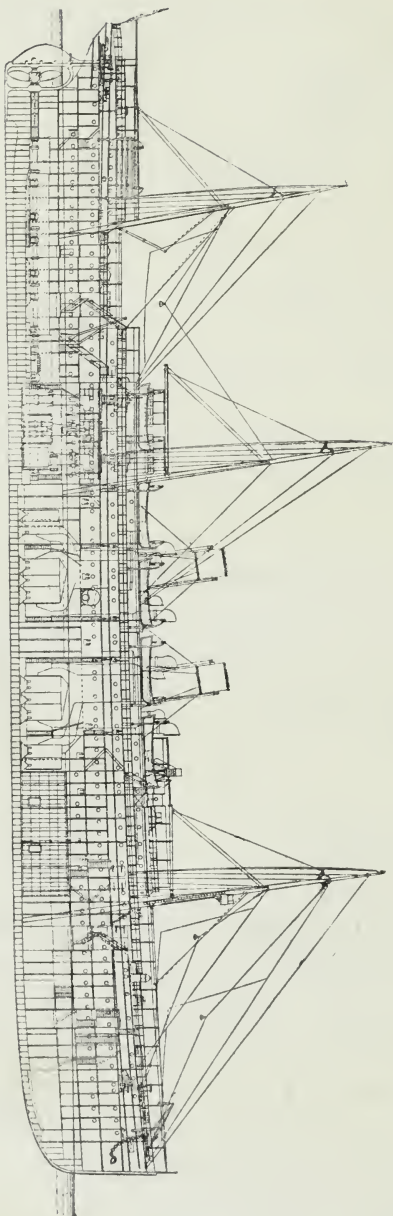
Vltavský parník „Cesář František Josef I.“

Kolumbova loď „Santa Maria“.

Parník „Pramen“.

Paroloď „Havla“ u přirovnání s jinými loďmi.

Milovníci piva navštíví po slavné tabuli večerní jídelnu třídy druhé, kde baví se mnohem nenuceněji, popíjejíce z pohárů plněných přímo od čepu.

Loďní kapela baví obecenstvo drahé třídy teprve potom, když vyčerpala tištěný program v saloně třídy první. Rozjařuje veselejším tónem společnost tam shromážděnou a k tanci zhusta naladěnou. Mnozí z nich dali se již beztoho do tance na palubě, jakmile poprvé zahrála se skočná, a neustávají v americkém valčíku, dokud nezaniknou poslední zvuky dechových nástrojů.

Osobní známosti šíří a množí se den ode dne, a nežli uplyne den druhý a třetí, ví se již o každém, kdo je, kam se ubírá a za jakým účelem.

Paluba „Havolina“ upravena jest na veliký prospěch obecnstva v pohodlnou promenádu.

Rozměry toho obra, jenž má v délce přes 141 metrů, v šířce asi 16 metrů a ve výšce asi 11 metrů, znázorňuje nejlepší přiložený diagram, představující „Havolu“ u přirovnání s vltavským parníkem, s nejmenší parolodí z floty neboli loďstva Severoněmeckého lloydu a s korábem Kolumbovým.

Za koncertu, provozovaného každého poledne na palubě „Havoly“, připadáme si býti jako ve velkoměstském parku.

Někteří z pasažérů čtou pilně z knih, jichž poskytuje v hojnosti loďní knihovna. Jiní pilně zaznamenávají do svého denníku dojmy z cest a ukracují si dalekou plavbu hrou na piano, nebo prožijí všechny ostatní chvíle v samých hrách, jako jsou šach, domino, dáma a j.

* ÷ *

V hodech, zábavě a hře propaseme cestou mnohý maják, zajímavý stavbou a překážkami, které se při zbudování jeho vyskytaly.

Tak na příklad ušla mnohým světlárna, postavená za Vesperou v širém moři na dutém válci železném (kesonu), jenž byl zapuštěn po velikém namáhání do písčité výspy až 14 metrů hluboko.

Jasně světlo toho majáku, zářící daleko po pláni mořské jako hvězda první velikosti, ukazuje již po více než deset let bezpečnou cestu ze širého moře do Vesery. Příšerné zvuky zvonu, vyzváněné na majáku jako pohřební hrana, bývají jediným znamením pro zbloudilé mořeplavce, když bouře zuří a hustá mlha zakrývá celý obzor.

Jsouť majáky pravými dobrodinci lidstva. Paprsky jejich, kmitající se ve tmách námořského života, rozechřívají srdce zoufalých, oživují naděje tonoucích a dodávají síly a zmužilosti, když potácí se koráb v třeskutém vlnobití.

K majáku pohlíží se po dnes jako ke hvězdě spásy. Tak bývalo již asi tři sta let před naším letopočtem, když proslulý maják neboli farus alexandrinský, zbudovaný prý nádherně z bílého mramoru do ohromné výše, vyzařoval za noci jasné světlo do veliké dáli. Za dne svítil jako padlý sníh bělostným svým tělem mramorovým.

Slavné to dílo, uctívané tehdy jako div světa, zaniklo již před půltisíciletím, ale památka jeho žije posud, a řecké jeho jméno *pharus* obráží se posud v jazycích živoucích, znějíc brzy *phare*, brzy *faro*. Tak zove se maják ve francouzštině, vlaštině a španělštině.

I přeslavný obr na Rhodu, jehož nohy dotýkaly prý se obou výběžků starobylého mola přístavního, dlouho třímal v pravici pochodeň světla, až jej zničilo zemětřesení po samé základy.

Neméně památnými staly se majáky doby nynější. Na milliony peněz vydává se na jejich zřízení a zachovávání, ale také na tisíce lidí jimi se zachraňuje, a na tisíce korábů, jichž cena jde do milliard, šťastně dochází kýženého přístavu.

Služba na majáku, postaveném mnohdy uprostřed bouřlivého moře, bývá ovšem krušná a plna strádání a zodpovědnosti. Postačí okamžik, a z nedbalosti strážcovy vyplyne zkáza a záhuba sterým životům. Strážce majáku ošetřovati musí proto světlo jako oko v hlavě.

Námořské mapě žádný maják neujde, a každý tam má své místočko a označení, ač jich jenom samo Středozemní

moře (Adrii a Černé moře v to počítajíc) má hodně přes 900, Baltické a Severní moře s přiléhajícím Švédskem, Norskem a Dánskem přes 500, Britanie s Irskem přes 600, pobřeží francouzské přes 300, španělské a portugalské přes 200, pobřeží Spojených států severoamerických asi 500, Amerika střední a Indie Západní asi 90, Brasilie asi 40, Čili a Peru v Tichém oceaně asi 50, Žaponsko asi 80, Čína asi 70, Ohnivá země, kde přestává jihoamerický svět, toliko 2, pobřeží africká asi 80, Australie, Tasmanie a Nový Zeland asi 80.

V celém světě plane a plápolá za každé noci asi na půlčtvrta tisíce větších ohňů vedle jedenácti tisíců menších a bezpečně řídí cesty mořeplavců, kteří znají jejich podobu, postavu, barvu jejich pruhů za dne a barvu jejich svitu za tmy.

Všecky vědomosti o nich chová v sobě spis Ludolphův „O majácích a světlech celého světa“. Té knihy mořeplavec nikdy se nespouští a ošetřuje ji pečlivě jako loďní kompas.

* * *

Druhého dne z rána ukázaly se již malebné skály anglického pobřeží, zvané Doverské.

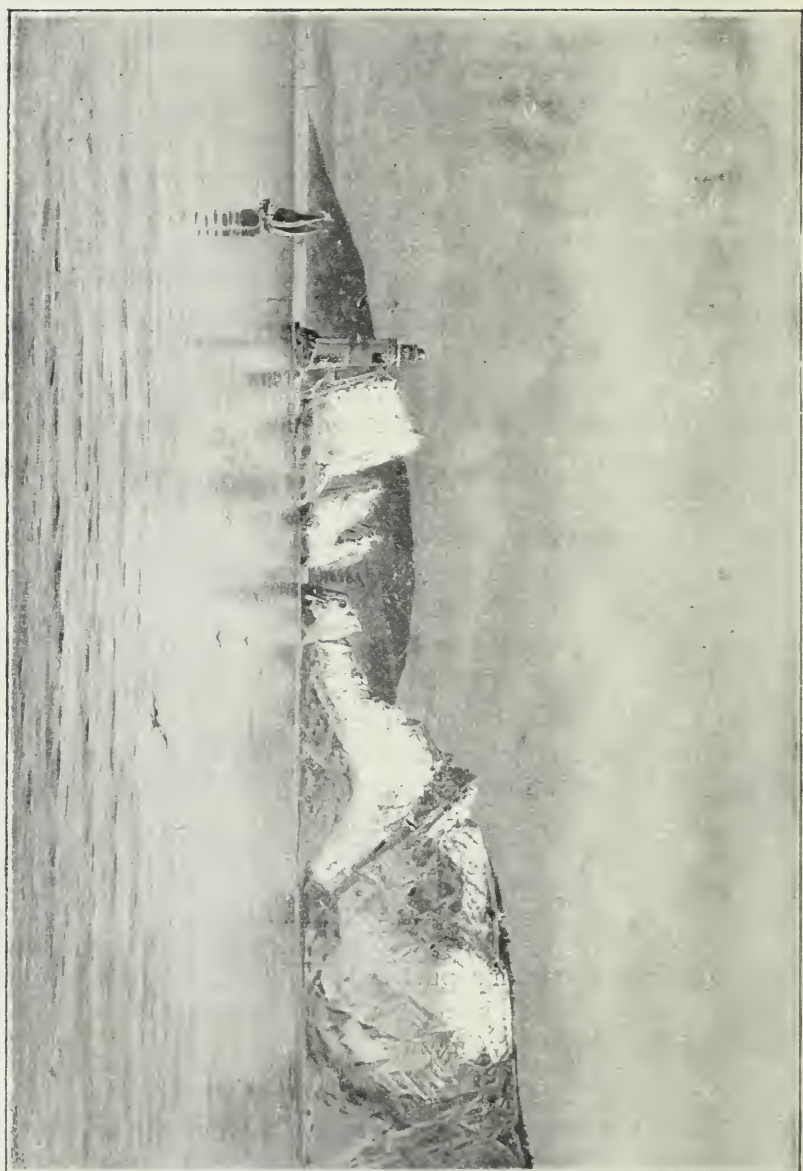
Po několika letech spatřil jsem křídové ty stěny po druhé. Tehdy dařilo se mi v průlivu zle. Po prvé okoušel jsem tam následky mořské nemoci.

Tentokrát však jest Dover a jeho pevnost, postavená v krkolomné výši, samá poesie.

Také v líbezném ostrově Wightu (čti Uajtu), kde vavřín, myrta, cypřiš a cesmina pučí, a kde stromovité fuchsie ukrývají v bohatých svých květech a ratolestech útulné letohrádky, poznal jsem starého svého známého.

Na blízku ostrova „Havola“ zakotvila.

Několik námořských mil v pozadí vyčnívaly věže Southamptonu. „Havola“ očekávala tam ještě pasažéry, dopravené z Londýna. Malý parníček přiveze je k zakotvené „Havole“.

Vápencová úskali zvaná Jchly.

Zazněly opět zvuky lodní kapely, a poslední Evropané překročí můstek.

Přejde jen několik minut, a „Havola“ vyprostí se zase z mělkých a těsných vod.

Zkušený lodivoda nás doprovází. Doprovodí „Havolu“ až k *Jehlám*, k osamělým skaliskům na nejzazším západě ostrova Wightu. Za hodinu poplujeme blízko nich.

Jehly trčí již před námi a vábí k sobě zrak všech zvědavců. Jsme u mety, od níž se měří plavba v širém oceanu.

Do šedých boků Jehel složených z vápence vlny prudce buší, ječí a za sykotu se pění.

Již dlouho odolávají tvrdá ta skaliska vlnobití, ale osudu neujdou. Sama jsou již jenom troskami a zaniknou v hlubinách rozbouřeného moře. Dříve počítalo se jich několik. Dnes viděti lze na tom místě ještě tři skaliska, podobná spíše ostrým dlátům nežli jehlám.

Na jednom z nich postaven jest vysoký maják. Vyzařuje světlo červené, chvílemi přerývané. Plavba při Jehlách jest za rozbouřeného moře velmi nebezpečná.

A těmi místy života a smrti, při níž houfy racků chechtají se a kvílí, musí ubírat se zámořské koráby a hledati průchod ve zkázyplné soutěsce mezi ostrovem Wightem a pobřežím anglickým.

Tak prošel druhý den, a schylovalo se k večeru. Po šestihodinné plavbě (od Jehel počítajíce) vyhlíželi jsme všickni z pravoboku lodi v tu stranu, kde bělá se proslulý maják Eddy-stonský.

Za tmavé noci rozlévala se po moři elektrická záře svět-láren Lizardských, a naposledy zaplanul paprsek na skalna-tých Scillech. Tam vlnobití bouří divoce a pohrává vysokým majákem jako kyvadlem. I srdnatá mysl otužilých strážců na majáku usazených podléhá tam rozčilení.

Také na „Havole“ planou tři předůležitá světla a svítí tam od západu slunce až do východu.

Na předním stožáru vztyčena jest svítilna se světlem bílým a vydává paprsky do dálky asi 5 námořských mil, t. j. asi 9 km.

Na přídě lodi září po pravici světlo zelené, po levici světlo červené. Svítí do dálky asi 2 námořských mil.

Zjeví-li se významná ta tři světla korábu plujícímu na-proti, vyhne se na pravo.

Čirá tma a mlha, jež se po pláni mořské rozhostila, ukon-čila všecka rozjímání.

Chvílemi zaznívaly ještě mlhové signály z „Havoly“ vydávané. Ale od jiné parolodi nebyly opětovány. Jeť Atlantický ocean příliš široký, než aby loď s lodí častěji se potkávala. Nicméně znějí výstražné sirény za husté mlhy každých pět minut, a příšerné jejich zvuky zaléhají k nám až do ložnice, v níž nás plouhání vln ukolébá ve tvrdý spánek.

Již tvoříme svět pro sebe a v odloučení od světa starého i nového jsme ponecháni sami sobě. Nikdo již nás nevidí a neslyší. Po sedm dní a sedm nocí náležitě budeme širošířému oceanu.

Jenom na hlubokém dně oceanu spojuje se Evropa s Amerikou, a mžikem šíří se jejich myšlenky od břehu ke břehu.

Asi tucet podmořských kabelů položeno jest v hlubinách Atlantického oceanu a připomínají světu slavné jméno velkého dobrodince lidstva Morsea, jenž spojil světy silou elektromagnetickou a učinil mrtvé dráty živými nervy.

Osm těch podmořských nervů vodí myšlenky mezi Velkou Británií a Severní Amerikou. Dva vycházejí z Francie, dva spojují Portugaly a břehy jihoamerické.

* * *

Přešla noc první a druhá. Za té plavby okusila většina ze spolucestujících mořské nemoci a nejsou z ní ještě vyhojeni, jakkoli jsme námořské bouře ještě ani nepoznali.

Hejna vodních opeřenců opustila nás již u ostrova Wightu. Na širém moři objevují se již obyčejně jenom po párku.

Torej bílý, veliký jako husa, byl nám ještě včera věren, ale také ten již zmizel s očí. Pro svou neohrabanost nastupuje brzy cestu k pevnině, kdež hnízdí v četné společnosti a za chůze své sotva se batolí. Němečtí rybáři dali mu vhodné jméno tulpas.

Dále šel s námi bělostný racek tříprstý a sbíral odpadky ve víru lodního šroubu. Nejdále vyprovází nás buřňák obecný, nejmenší vodní ptáče, o malinko jen větší nežli

vrabec. Něžné jeho nožky míhají se za letu po hladině tak rychle, že se zdá, jakoby po vlnách běhal. Perutě jeho tak se třepetají, že zdá se býti, spíše motýlem nežli ptákem.

Také buřňák šedý, jehož mláďata nasolují si Islandané na zimu, zabloudil z polárních krajin až v tento zeměpás a mísí se v družinu svých příbuzných.

Větších mořských živočichů, jako jest šviňucha obecná, která doprovází mnohdy houfně koráb a švižnými kotrmelci vděčné diváky k sobě vábí, objevovalo se málo.

Ještě vzácněji zjevovala se plískavice.

Po velrybě a vorvani marně napínal jsem zrak.

Jako nedozírná poušť vypadalo moře za pochimurného jitra. Zdálo se, že život z něho zmizel. A přece jest ocean pln životů posud nevyzpytovaných a vynášených jen ob čas z velikých hlubin na denní světlo.

Postihnouti okem všechny mořské divy, jevíci se na samém dně hlubokého oceanu, ještě se nepodařilo.

Bílý předmět hozený do moře ztrácí se zraku našemu již ve hloubce asi 30 metrů a jen v převzácném případě postižen byl ještě ve hlubině 59 metrů.

Že však sluneční světlo vniká mnohem dále, o tom svědectví dává fotografická plotna, která i ve vodní hlubině 550 metrů světlem valně se změnila.

Ale což je to proti průměrné hloubce Atlantického oceanu, odhadované na 3600 metrů, a což proti mořským propastem, jejichž největší hlubiny odhadují se daleko nad 8000 metrů!

A nad těmito propastmi vznáší se naše „Havola“ a nezbloudí, ač vodní spousty celého Atlantu jsou devětkrát rozlehlejší nežli Evropa a zajímají téměř tolik plochy jako celý starý svět.

Pochopujeme odvahu i starosti Kolumbových mořeplavců, když ubírali se tou bezměrnou plání a k neznámým krajům řídili plachty památných karavel, jejichž jména „Santa Maria“, „Pinta“ a „Nina“ vyslovují se s úctou.

Největší z nich byla „Santa Maria“. Měla v délce asi 23 metry. Poprvé ona projela napříč neznámým oceanem, ale hned po této plavbě vzala již za své, a všechny podoby její předváděné obrazem jsou jenom tušené.

Jako věčnost zdálo se Kolumbovým mořeplavcům oněch 42 dní skutečné plavby, jichž bylo třeba k dosažení břehů před tím nikdy nevidaných.

My však dostihneme svého cíle po sedmidenní plavbě od Jehel počítajíce, jiné pak rychlolodi o dvou vrtulích a dvakrát silnějších nežli má „Havola“ dokonce již za pět dní a několik málo hodin.

Jaké triumfy slaví tu Ressel mezi dvojicí důvtipného Watta, jenž stroj parou oživil, a šťastného Fultona, jenž viděl za velikého jásotu lidu svou parolod po řece Hudsonu uháněti.

Mužové tří národností pomáhali budovati dílo nesmrtelné slávy: Skot, Irčan a Čech.

* * *

Den co den bedlivě sledujeme na „Havole“ účinky páry a vítáme nedočkavě chvíli, jež přinese zprávu, o kolik námořských mil jsme blíže své pouti do Nového světa.

O dvanácté hodině polední ustanovují lodní důstojníci zeměpisnou polohu a vypočítávají uraženou dráhu za prošlých 24 hodin. Chvíli na to ukonejšuje veřejná zpráva naši zvědavost.

U černého prkna při schodišti zavěšeného je hotová tlačnice. Každý nahlíží do plavecké zprávy a poznamenává si věrně do svého denníku:

Severoněmecký lloyd.

Parník „Havola“. Kapitán Jüngst.

Ve čtvrtek dne 25. máje 1893.

49⁰54' severní šířky a 11⁰10' západní délky.

Uražená dráha: od Jehel 381 námořských mil.

V širém moři: o den 21 hodin.

V pátek dne 26. máje.
 $49^{\circ}20'$ s. š. a $22^{\circ}35'$ z. d.
 Uražená dráha: 445 mil.
 V širém moři: 1 den 21 hodin.
 V sobotu dne 27. máje.
 $47^{\circ}46'$ s. š. a $33^{\circ}43'$ z. d.
 Uražená dráha: 452 mil.
 V širém moři: 2 dni 21 hodin.
 V neděli dne 28. máje.
 $45^{\circ}14'$ s. š. a $43^{\circ}25'$ z. d.
 Uražená dráha: 429 mil.
 V širém moři: 3 dni 21 hodin.
 V pondělí dne 29. máje.
 $42^{\circ}44'$ s. š. a $53^{\circ}9'$ z. d.
 Uražená dráha: 446 mil.
 V širém moři: 4 dni 21 hodin.
 V úterý dne 30. máje.
 $41^{\circ}20'$ s. š. a $63^{\circ}4'$ z. d.
 Uražená dráha: 450 mil.
 V širém moři: 5 dní 21 hodin.
 Ve středu dne 31. máje.
 $40^{\circ}34'$ s. š. a $74^{\circ}35'$ z. d.
 Uražená dráha: 480 mil.
 V širém moři: 6 dní 21 hodin.

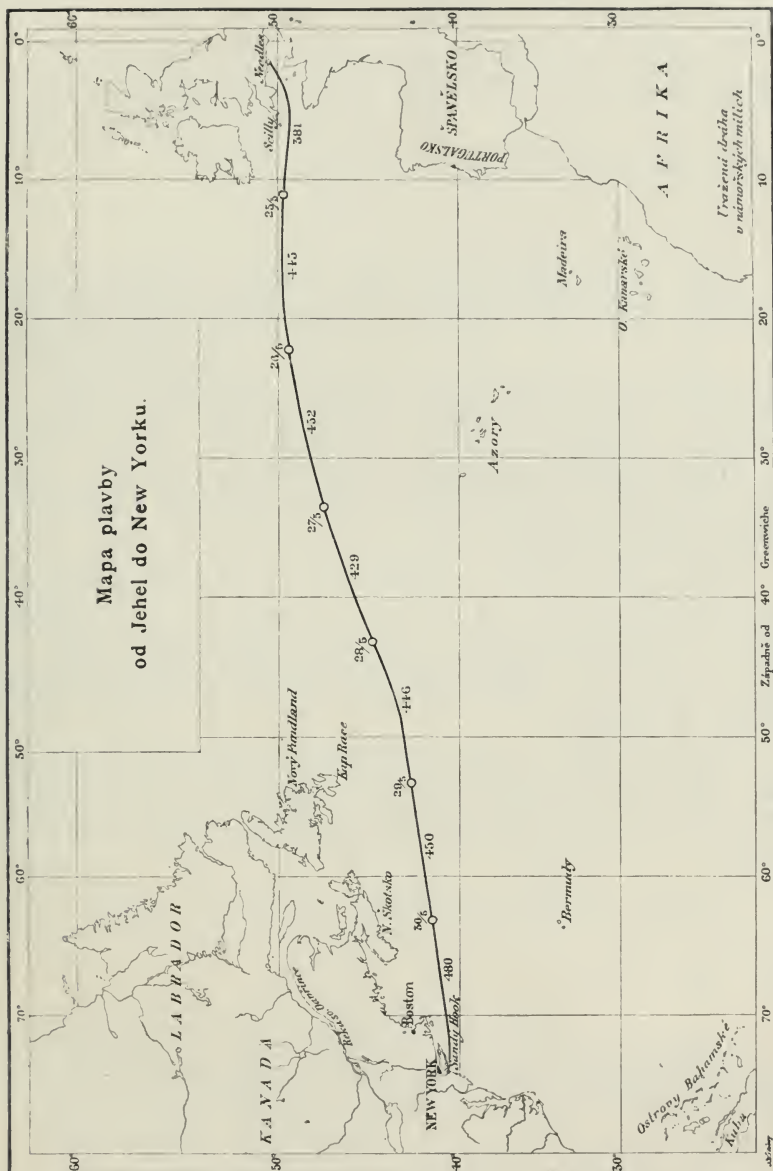
Do Sandy Hooku (u New Yorku) ještě 14 mil.

Z Bremerhavenu až do New Yorku počítá se 3600 mil, t. j. 6660 km. Uražená dráha 480 mil byla největší, již dosáhla „Havola“ na cestě do Nového světa.

Ke stanovení této dráhy slouží *log*.

Starý *log*, vynalezený již roku 1607, ustoupil již dávno novějšímu.

Nynější *log*, užívaný na všech velikých parolodích, opatřen jest šroubovými křídly. Křídla *logu* do moře hozeného otáčejí se ve vodě a označují pohyb ten pomocí šňůry na mosazném počítadle.

Očekávané číslo, jež udává uraženou dráhu, poskytuje nejlepší příležitosti k sázkám.

Na „Havole“ nemohlo býti jinak. Horlivý sběratel vždycky sežene deset osob, které by si vsadily po dolaru na některé z čísel 0, 1, 2, 3 až 9. Oznamuje-li zpráva uraženou dráhu na př. 432, vyhrává ten, kdo vsadil na číslo 2.

* * *

Směr neboli kurs, kterým se „Havola“ ubírala, nebývá v každou roční dobu stejný. Za léta, když plují od Labradoru mnohé ledovce, zabočují parolodi hodně jižně, od měsíce srpna a po celou zimu přidržují se parolodi kursu severnějšího. Ledovce unášené proudem Golfickým dávno již tou dobou roztály, a ovzduší bývá jasné.

Dráha letního kursu má v délce 3150 námořských mil, dráha zimního jest mnohem kratší, to jest asi 3056 mil od Jehel do Sandy Hooku.

Chlad, jaký vanul ze studených končin Labradorských a Novofundlandských, pocítovali jsme zvláště při 50.—55. poledníku. Z mrazivého větru, jenž nás náhle zarazil, bylo patrné, že jsme na blízku plujících ledovců, s nimiž koráby nerady se utkávají.

Ledovce takové valí se proudem mořským jako obrovské hory. Ale jen skrovnější část jich vynořuje se nad hladinu. Mnohem větší díl, víc než osmeronásobný, ukryt jest v hlubinách.

A přece nezřídka potkávají mořeplavci ledové hory, k jejichž temenu bývá od hladiny mořské více nežli sto metrů.

* * *

Den za dnem plynul na širém moři v jednotvárnosti. Jen když zbloudilé ptáče přiletělo na palubu a hledalo v lanovní odpočinku a spasení, vyrušilo se panstvo z klidu a spěchalo se podívat na zachráněného opeřence jako na div světa.

Jednou přiletěla na stožár unavená vlaštovice, po druhé několik motýlů otakárků.

Živěji bylo na „Havole“, když rozesla se zpráva, že daleko na obzoru ukazuje se loď.

Všecko pádí na palubu, každý ozbrojuje se sklem, rozeznává již barvu komínů a vlajku, a vyslovuje jméno společnosti, jíž koráb náleží.

Komíny žluté věští loď Severoněmeckého lloydu, komíny černé s pruhem bílým označují paroplavební linii Inmanovu.

Ve vlajkách umějí zkušený mořeplavci čísti jako v knihách a mohou se dáti z daleka do čilého hovoru. Z té příčiny opatřuje se každá loď vlajkami všeho druhu, jež se dle potřeby vztyčují.

Lodí, které jsme mohli postřehnouti za plavby širým Atlantem na dalekém obzoru, bylo méně nežli je prstů na ruce. Toliko jediná mohla býti třikráte pozdravena vztyčením vlajky. Po několika dnech uviděli jsme na širém moři třepetati se znak Severoněmeckého lloydu, modrou kotvu s klíčem na kříž položeným, a vzdali jsme navzájem] čest blízkému parníku.

Otoče, jež mohutná vrtule „Havolina“ na celé té plavbě v širém oceaně bez přestání vykonává, jdou do statisíců. Nežli uzmáme Nový svět, bude jich více nežli sedm set tisíc.

Služba lodních důstojníků jest sice krušná, ale odměna také přiměřená. Kapitán „Havoly“ na př. má 7000 marek ročního služného, kromě toho pak dostává za každé přenechání své vlastní kabiny 600 marek odměny.

* * *

Neděle, již zažili jsme cestou do Nového světa toliko jednou, přinesla již z rána sváteční náladu.

Ještě než se panstvo probudilo ze sna, vytruboval se na palubě velebný chorál. Hymnus jeho zněl slavně a blaženě rozechvíval nás v polosnění.

Vstáváme později, než kdy jindy, a oblékáme se v nedělní šat jako všichni ostatní.

Procházka na palubě odkládá se na pozdější chvíli než v jiné dny.

Plavčíci splachují palubu, smýčejí každý koutek, stírají se zábradlí solné vrstvy, usazené z vlhkého ovzduší, leští mosazné kliky a omšenu kuklu, za níž skrývá se kompas na kruzích zavěšený, a rozestavují lenošky na výsluní.

Slunce prokmitá jen chvílemi, a chlad provází nás celou cestu.

Ač schyluje se již ke konci máje, přece choulí se každý na lodi v teplý pléd. Ukazujet teploměr jen v poledne asi 16°C , v ranní a odpolední době pouze asi 10°C .

Mlha, jež vznášela se z rána nad mořskou plání, již se rozptyluje a věští zase klidnou plavbu.

Avšak třicátý den měsíce května přinesl plavbu pohnutější a odehnal mnoho hostů s veřejného jeviště. Jen skrovná jich část dostavila se do salonu, ostatní snášeli trýzně rozbouřeného moře ve svých kabinách.

Toho dne kynácela se „Havola“ divoce, a nejednou zavířila vrtule ve vzduchu vysoko nad vlnami.

V jídelně přistrojovaly se zatím stoly všim, čím by se předčelo poškození příborů. Tomu odpomáhá se lištami upevňovanými na pokraj tabule. Jiné lišty jdou s nimi rovnoběžně, napříč i na dél, a vytvářejí tak příhrádky, do nichž se vkládají příbory.

Lodní lékař měl toho dne mnoho starostí a léčil četné nemocné více slovy nežli lékem. Proti smrti a mořské nemoci není posud léku.

Nemocní na lodi mají sice právo na léčení zdarma, avšak lékař přece nepřichází při tom zkrátka a žádá k výslovnému dotazu vděčného pacienta první třídy odměnu velmi slušnou, jakáž jest obvyklá toliko na půdě Nového světa. Deset nebo dvacet dolarů, to jest 25 až 50 zlatých — zní odpověď mladého lékaře.

Za bouřlivé té plavby tiskly se v lodní tiskárně jídelní lístky v samém zlatě. Schylovalať se naše plavba do Nového

světa ke svému konci, a poslední hostina měla překonati nádherou a skvostnými jídly všechny dosavadní hody.

Lodní cukrář budoval dílo ze všech sladkostí a chystal lampičky do průsvitného ledu a zmrzliny.

A v pravdě byly hody jmenovaného dne nádherné. Šampaňské teklo proudem na oslavu pouti zdárně skončené.

Hlučný potlesk a intrády rozlehly se po saloně, když po náhlém zhasnutí elektrických lamp vyřítili se všickni číšníci ze dvou stran jídelny, a držíce v rukou ozářenou zmrzlinu, míhali se ve tmě jako skřítkové.

Číšníci a sluhové mohli si samou ochotou nohy uběhati a lodní kapela vyplňovala přání všech jednotlivců. Vždyť kolovala toho večera listina, na níž hosté upisují zpropitné sluhům a odměnu hudebníkům. Někteří upisují po 10, jiní po 20 markách.

Nezapomeneme ani na lázeňského, jenž nám připravoval každého jitra bedlivě lázeň a oznamoval pořad klepáním na dvéře kabiny.

Ostatek slavnosti skončil na palubě. Tam již sršela světla elektrických žárovek a lampionů, a kde kdo byl, zařadovol se v průvod. V jeho čele stál sám starý kapitán „Havoly“, aby zahájil ples a taneční rej, jenž potrvál dlouho do noci.

Měsíc zářil na jasném nebi jako rybí oko, a svit jeho vykouzloval stříbrné pruhy na rozčeřené hladině. K dovršení čarovné té noci přeletěl oblohou oslňující meteor a zaplál sterými jiskrami jako raketa vržená ze samého nebe na širý ocean.

Tak skončil poslední den plavby po širém moři.

* * *

Dne 31. měsíce května, nežli slunce vzešlo nad krajem, utuchly na chvíli parní stroje v činnosti, aby „Havola“ mohla přijati na velitelský můstek zkušeného lodivodu.

Lodivoda křižoval mořem zajisté již po několik dní a snažil se postihnouti na obzoru oceanu paroloď orlím zrakem

a nejostřejšími skly. Odplutí lodi z Evropy bylo již v New Yorku dávno oznámeno. Tím okamžikem vyplul od břehů Nového světa také nejeden lodivoda, pluje se svým člunem vstříc ohlášenému korábu a slíditi bude po vzácné a vydatné kořisti.

Kdo z lodivodů nejprve k parníku přirazí a velitelství na něm se zmocní, ten má nároky na odměnu několika set zlatých. Takových lodivodů jest 24. Nadmutá plachta člunu oznamuje již z daleka lodivodovo číslo.

Tato čísla poskytují opět nejlepší příležitost k sázkám. Zase najde se někdo, jenž vyhotoví 24 losů s číslováním od 1 do 24 a postará se, aby je rozprodal.

Losy jsou mžikem rozebrány. Vyhrává ten, jenž má číslo lodivody vstupujícího na paroloď.

Bývá to podívaná, když lodivoda letí s napjatými plachtami své bárky k parnímu kolosu a objeví se náhle na palubě mezi zvědavým obcenstvem. Všecky jeho kapsy, nadité novinami všeho druhu, pojednou se vyprázdňují, a novinářské zprávy jdou potom z úst do úst, z ručky do ručky.

Příchodem lodivody na velitelský můstek zbavuje se kapitán svých těžkých povinností a odevzdává velení v ruce muže, jenž zná v těch krajinách každou výspu a každý vrak pochovaný na mělčině.

Kdo na „Havole“ si přivstal, mohl viděti časně z rána první světlo, jež na půdě Nového světa zaplálo. Světlo to vydává maják postavený na malém ostrově.

Potom zazelenaly se i břehy na obzoru, a všickni pociťovali jsme radosti, jako bychom viděli z archy Noemovy holubici, přinášející nám svěží ratolest olivovou.

Slunce, jež se vzneslo nad krajinou, osvítilo slavně břehy americké, a my, jásající jako kdysi mořeplavci na karavale Kolumbově, volali jsme v duchu: Země, země!

* * *

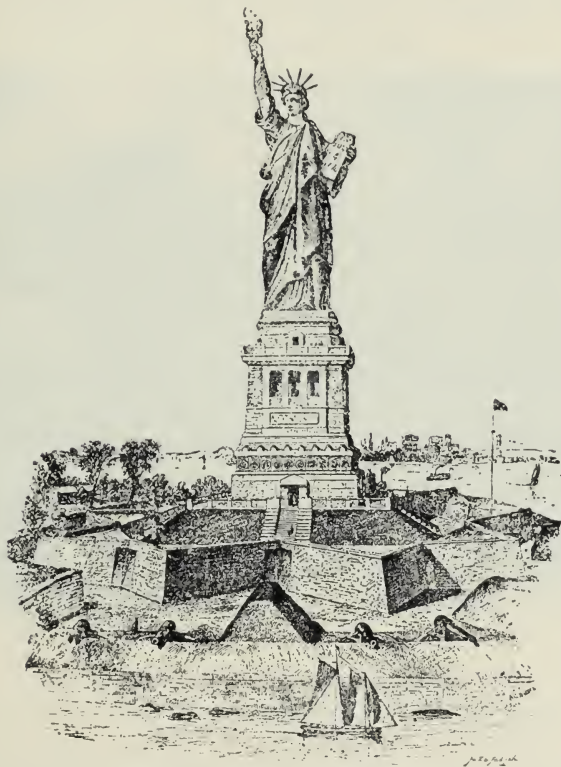
Vážeme spěšně cestovní ranečky, vyrovnáváme účty s vrchním číšníkem, kupujeme si na památku mapu, znázor-

Veliký vodopád v Yellowstonském kaňonu.

ňující naši plavbu širým oceanem, a očekáváme poštovní parník, jenž vylodí poštu z „Havoly“, aby s ní spěchal napřed ke břehům Nového světa.

Poštovním parníkem přijíždějí vstříc také mnozí svým očekávaným přátelům, a poštovní úředník poděluje pasažéry novinami, dopisy a telegramy, adresovanými na „Havolu“.

Socha Svobody v New Yorku.

Později nežli pošta přijíždí zdravotní lékař, přijímá bedničku, naplněnou rýnským nektarem, jako milý dárek od kapitána, přijímá i zprávu lékaře lodního o zdravotním stavu cestujících prvé a druhé kajuty. Potom počíná přísnější prohlídka mezípalubníků.

Konečně dostaví se na „Havolu“ také celníci, zasedají ke stolu a zaznamenávají na zvláštní archy naše jména, občanství, cíl jízdy, počet zavazadel a obsah jejich. Pravdivost svých slov potvrzujeme podpisem na místo přísahy.

Prošlo několik hodin, nežli zakotvená „Havola“ nabyla zase volnosti, aby propluvši mezi dvěma ostrovy brázdila si

Brooklynský most v New Yorku.

cestu v těch místech zálivu, z něhož vypíná se proslulá socha Svobody (*Liberty*), pozdravující cizince na prahu New Yorku a osvěčující za noci elektrickou pochodní brána, jež vede do Nového světa.

Již vidíme vznášeti se mezi nebem a zemí Brooklynský most, nazývaný divem světa. Již hemží se típytná hladina čluny, bárkami, jachtami, loďmi plachetními i zámořskými koráby všech národů a všech zemí, a mezi nimi proplétá se

„Havola“ a zabočuje v ústí mohutné řeky Hudsonovy, svírané s obou stran směsicí domů a budov a vroubené lesem stožárů.

Po mnohých přípravách zarachotila zase kotev „Havolina“, na níž spustil se déšť vonných kytic a květů, a když přešli jsme za hlučného ruchu můstek a dotekli se poprvé půdy Nového světa, nebylo objímání ani konce. Přátelé padali si v náruč, radostí se smáli i plakali, a zarosený zrak posvěcoval důvěrné svazky obapolných stran.

* * *

Převozní loď.

V celnici, podobné obrovskému mraveništi, kupí se zatím naše zavazadla u písmene, jímž začíná naše jméno.

Na požádání ubírá se se mnou celník k písmeni K, a v okamžiku jsme s prohlídkou zavazadel hotovi.

Vaky odevzdávám ihned komisionáři, jenž se postará o jejich dopravu do hotelu.

Veřejných posluhů, jako má na př. Praha, za mořem není. Tam nepracuje každý na svůj vrub, ale jest členem společnosti *expresní*, podniku, jenž zprostředkuje dopravu zavazadel a zásylek do celého světa. Tam se nechápe posluha těžkých

beden a kufrů, aby je vlekl v potu tváří na svém hřbetě jako soumar po rozlehlém městě, ale ukládá je na povoz účelně zbudovaný a rozváží věci koňmi od hotelu k hotelu, od domu k domu.

Odměna za donášku počítá se dle kusů a vzdálenosti. Činí obyčejně asi 50 centů za kus. *)

Každé zavazadlo odevzdané expresu opatřuje se hned plechovou známkou, uvazovanou za pomoci řemínku a zvanou *chek* (vysl. *ček*), jehož číslovaný duplikát dobře uschováme.

Odevzdáme-li zavazadla sluhovi, jsme zase volni jako pták a opouštíme přístaviště.

Ještě zastoupí nám cestu agent telegrafické společnosti kabelové, předkládá nám formulář a cenník, z něhož patrno, že každé slovo poslané do Prahy platí se 34 centy, t. j. asi 85 krejcary, a několik minut po tom četli již naši přátelé ve staré Evropě stručný kabelogram: „Na zdar!“

Z přístaviště máme ještě kousek cesty k převozní lodi (*ferriboat*), která dopraví nás přes řeku Hudsonovu do vlastního města. Zkusíme poprvé jízdu na povýšené dráze novověkého Babelu, v němž jde nám hlava kolem od samého víru života, a večerem jsme již hosty milých našich krajanů newyorských.

*) Americký dolar dělí se ve 100 centů a platí asi 2 zl. 50 kr.

New York jindy a nyní.

Před chvílí hučely kolem nás rozpoutané vlny mořské, a sotva dotekly se nohy naše půdy světa Nového, bouří již zase ze všech stran hlučný ocean života. Proudý lidí valí se před námi jako dravý příboj, v němž všecko slabé zaniká a hyne.

V tom burácejícím živlu, v jehož víru udižuje se na povrchu jen člověk nezdolné vůle, povznesl se New York na přední město obchodního světa a stal se ohniskem duševního života celé Unie (Spojených států).

Ale jinak bývalo v těch místech Nového světa před třemi sty lety, když je navštívil anglický plavec Hudson (čti Hödsn), tehdy ve službách holandské východoindické společnosti.

Pátraje s lodí, jejíž jméno „Půlměsíc“ bylo, po kratší cestě do Tichého oceanu, objevil Hudson náhodou veletok, na památku jeho jménem zvaný, a získal pro své budoucí záměry ostrovní půdu, za niž vyplatil rudochům zboží v ceně několika dolarů.

Osadě té říkalo se od příchodu Holanďanů Nový Amsterdam, území pak nově získané mělo jméno Nové Nizozemsko. Osadu jmenovanou odňali potom Holanďanům Angličané a nazvali ji k uctění vévody Jakuba z Yorku New Yorkem.

Jak roku 1617 holandská ta osada, nyní veleměsto New York, asi vypadala, ukazuje obrázek.

U prostřed vidíme pranýř, na levo náspy pevnostní, za nimi guvernérovu residenci, vedle kostel. Kolem pevnosti vystavěny byly domky o přízemku neb o jednom poschodí.

Té doby mělo řečené místo asi 1500 obyvatelů.

A kdo jest tvůrcem této památné rytiny, zobrazující Nový Amsterdam sedm let před nešťastnou porážkou Holanďanů?

Český vystěhovalec *Augustin Heřman*, jenž byl nepochybně první z Čechů, který vstoupil na půdu Nového světa.

Té doby mnozí Čechové dobrovolně utíkali se do vyhnanství, aby uhájili víru svou a našli pohostinství ve svobodnější zemi holandské nebo mezi Švédy a jinde.

Jak vypadal New York r. 1657.

Dle současné kresby českého vystěhovalce Augustina Heřmana.

Tak vysvětliti si lze, že i Augustin Heřman ocitl se v Americe, kterou roku 1633 poprvé spatřil, náležeje mládím té době, kdy slouti Čechem bylo chloubou a pýchou.

A takovým ostal Heřman i ve své druhé vlasti jako zakladatel „Českého panství“, zachovávaje české vědomí až po samý hrob, nad nímž postaviti si dal památník s nápisem: „Augustin Heřman, Čech“. Na nápisu bylo i české ř, aby český původ jeho byl patrný na první pohled.

Jméno tohoto českého vystěhovalce, pocházejícího snad z hraběcího rodu, objevuje se dosti často ve starých holandských listinách, jež mluví o kolonizaci Ameriky. Ze všeho jde na jevo, že Augustin Heřman byl mužem na slovo brávaným pro svou výmluvnost, učenost i obchodní prozíravost.

Bylť on také jedním z oněch „devíti“ (radů), kteří v prvé řadě rozhodovali o zvelebení osady, starající se o povznesení nové kolonie.

Heřmanovo jméno vyskytuje se ve zprávách o všelikých poselstvech vždy na prvním místě. On to byl, jenž již přede dvěma sty lety snil o průplavu, který měl vésti jeho rozsáhlým panstvím a spojovati měl řeku Delaware se zálivem mořským.

Augustin Heřman,
první český vystěhovalec v Americe.

V písemných památkách historiků amerických dává se Heřmanovi toto lichotivé vysvědčení: „Vynikal mezi prvními holandskými osadníky výborným vzděláním. Nadání své prokázal jako inženýr mnohými kresbami a malbou.“

Podrobných zpráv o životě Heřmanově v Americe zachovalo se dost, bližších zpráv však není za jeho života v Holandsku po vystěhování z Čech.

Obchodní podniky se dle všeho Heřmanovi na pustých místech ostrova Manhattanu nedařily, a proto, poznáv úrod-

nější půdu nedalekého Marylandu, učinil lordu Baltimorovi nabídku, že vyhotoví za přiměřenou odměnu mapu jeho kraje.

Lord Baltimore přijal nabídku Heřmanovu, a tak vyšla z české ruky první mapa řečeného území. Jeden výtisk mají též v Britském museu v Londýně.

Za vyhotovení této mapy, jejíž provedení stálo mnoho času, peněz a namáhání pro četné překážky se strany divokých Indiánů, dostal Heřman pozemky a zároveň patent na založení tak řečeného „Českého panství“ v Marylandu.

Jiným patentem, vyhotoveným téhož dne a roku, stal se Heřman majitelem panství zvaného „Malá Čechie“.

I v letech potomních vzrůstal majetek Heřmanův v uhlíhledě. Heřman sám pak byl povýšen na lorda, požívaje veškerých výsad panských.

Chtěje míti pozemské záležitosti uspořádané a rodinu zaopatřenou, učinil 8. listopadu 1665 poslední vůli, obsahující slova: „Přeji si, abych pochován byl na Českém manství ve své zahradě vedle své choti Johanky . . .“

Rozsáhlé sady Heřmanovy prostíraly se několik kilometrů nad ústím romantické řeky *Bohemie*, kde kotvival kdysi převozní člun. V těchto končinách najde poutník pamětní desku s nápisem:

Augustin Heřman, Čech,
první zakladatel
a osadník Českého manství
roku 1661.

Tento vzácný kámen, snad nejstarší památník v Marylandu, byl zhotoven v Londýně. Přenášen byv s místa na místo ocitl se na statku pí. Bayardové, kdež jej naši baltimorští krajané před osmi lety našli.

Věhlasný rod amerických Bayardů, spřízněný s Heřmanem, sídlí posud na bývalém Českém panství.

* * *

Od té doby, co přitáhl Washington, „otec vlasti, přední v boji, první v míru a první v srdci svého národa.“ jako

vítěz do New Yorku a vlasti své svobodu a volnost dal, vzrůstalo město měrou netušenou, a obyvatelstvo, kterého se tam počítalo před sto lety asi 43 tisíc, rozmnožilo se jako písek v moři.

Nyní má New York přes 1½ milionu lidí, a připočítáme-li k tomu i obyvatelstvo těch míst, jež přiléhají k vlastnímu městu asi tak těsně jako naše předměstí ku Praze, obdržíme okrouhlé číslo 3 milionů duší.

Byl jsem věru rád, když jsem konečně pronikl dravým proudem hlučného života newyorského a našel přístřeší v tichém saloně svého hotelu, v němž hned poznává člověk nicotu našich peněz: za nocleh 2 dolary, t. j. 5 zl., za skrovnou večeři půldruhého dolaru a pod.

Však to bylo po prvé a naposled, co okusil jsem těch hotelů, v nichž žije a platí se podle „plánu evropského“.

V každém případě žije se výhodněji v hotelích zařízených podle „plánu amerického“. V těch platívá se denně za celé opatření i s bytem 3—5 dolarů, v hotelích drahé třídy i méně. V sumě té obsažena jsou již veškerá vydání, jež u nás zvláště se účtují, jako světlo, posluha a p.

Host, přicházející nově do hotelu, zapisuje své jméno v úředovně do rejstříku, vyptá se na cenu, za niž bude v hotelu žít, bere z rukou správce domu, úřadujícího za pultem, klíč pokoje, vykázaného mu za obyt snad ve dvanáctém nebo třináctém poschodí, a vznese se po zdvihadle neboli elevatoru s černochem do svého příbytku.

Elevatorů bývá v činnosti několik. Elektrický signál mžikem obstará nám elevator z kteréhokoli místa do každého poschodí, a sotva drátěné dveře propadliště se otevřely, již se zase zavírají, a bez hluku a šumu jde každý za svým cílem, pronášeje toliko krátká slova první, druhé, čtvrté, desáté (poschodí).

V úředovně je živo. Tam mají své místo také knihkupec, prodavač novin a fotografií, telegrafista a dámy s psacími stroji. Hosté přicházejí a odcházejí jako na veřejné ulici. Zasedající ke stolům tam rozestaveným chápají se novin, nebo vyřizují písemné své záležitosti.

Psacího papíru a obálek s titulem hotelu bývá na stolích velká zásoba. Každý může užiti psacích těch potřeb darmo.

Podnikatelstva železniční a paroplavební vyrovnávají tam každou chvíli své jízdní řády bohatě ilustrované, provázené mapami veškerých tratí amerických a složené v úhledné příruční knížky. Také ty se rozdávají. Pouhým slovem lze si pořídit turistickou knihovnu, jejíž cena šla by u nás do velikých peněz.

Úřadovna amerického hotelu je zároveň veřejnou hovorňou a dostaveníčkem přátel, kteří v přílehlé restauraci neboli *baru* vyřizují svoje obchodní záležitosti, sahajíce po rozličných zákuscích na stole vyložených a každému hostu darmo nabízených. V baru platí se jen za objednané nápoje.

Hosté užívají v baru pohodlí měrou vrchovatou. Způsoby jejich počínání zdají se býti Evropanu až neslušnými. Měli byste viděti, jak se pravý Američan ve stoličce, podobné pohovce, roztahuje a naparuje. Vychrtlé své nohy klade on na celou délku širokých podpěr, žvýká nezbytnou gumu, kterou za našich dnů kouše celá Amerika, a plije s velikou jistotou do veliké dálky.

K baru přiléhá prostorná síň toaletní s vodou stále tekoucí. Deset, dvacet i více umývadel, zařízených dle nejnovějších pokroků, je tam ustavičně a v nejlepším pořádku upraveno.

O ručníky, vyměňované stále za čisté, jakož i o dobrá mýdla nebývá v toaletní síni amerických hotelů nikdy nouze.

Černoši, kteří jsou tam zaměstnáni cíděním a leštěním bot, obskakují hosta čiperně a pružně, jako by byli z kaučuku.

Stolice, na niž při čištění obuvi zasedáme, je vysoká a co nejpohodlněji zařízená. Stojí na malém podiu jako malý trůn, jehož vládce, na několik minut tam dosazený, krátí si chvíli čtením novin.

Černoch zatím vykasává svému zákazníkovi spodky, oprašuje obuv, potírá ji nejvyhlášenějším mazadlem a dodává botě leštěním a dýcháním skvělého lesku u nás nevidaného. Potom zase odskočí, aby pohladil a upravil ještě klobouk svého

hosta, a přijímá obvyklý poplatek 10 centů za vykonanou práci.

V sousedství síně toaletní má svůj salon holič, jinde v hotelu krejčí i obuvník, tak že host může vypraviti se z hotelu do světa jako z brusu nový modní žurnál, aniž udělá krok na ulici.

Že v každém větším hotelu americkém lze koupiti i jízdní lístky na kteroukoli dráhu tamější neb na tu neb onu linii paroplavební, rozumí se samo sebou, vždyť nebývá to již ani u nás v Evropě nic podivuhodného.

Dámy přicházejí do styku s pány v úředovně zřídka kdy. Při plánech amerického hotelu bylo již na to pamatováno, aby vykázal se ženskému pohlaví zvláštní vchod.

Za zmíněný poplatek denní má host, ubytovaný v hotelu dle „amerického plánu“, nároky na troje stravování denně, ráno, o jedné hodině v poledne a večer.

Jídelna zavírá se, jakmile čas k jídlu ustanovený vypršel.

Hosté zasedají k jednotlivým stolům. Místa k nim vykazuje vrchní číšník, kynoucí nám mlčky rukou, sotva že jsme do jídelny vkročili.

Obsluhu v jídelně mají na starosti černoši. Všickni oděni jsou v bílý oděv.

K takovým úkolům jest černocho jako stvořen a snáší s úsměvem na tváři vše, co na očích vidí. Radosti v jeho tváři přibývá, čím lépe hosti chutná. Bez optání přináší „zelenému“ cizinci nová a nová jídla na vybranou, přes všecku malou naději, že dostane zpropitné, v Americe sice neobvyklé, ale přece nikdy nezamítané.

Zeleným cizincem nazývá se v Americe každý cizinec neznalý tamějších obyčejů.

Ale pochybuji, že by naši američtí krajané chtěli vyměnití českou kuchyni za americkou. Lákavě znějí sice slova národního popěvku amerického, velebícího všecky přednosti Američanovy:

Dům jeho vždycky otevřen,
tam nejlepší vždy mošt jest.
Stůl koláčem vždy ozdoben,
a vítán každý host jest;

ale po chuti nebude nám ani proslavený koláč z vajec, mléka, dýně a zázvoru, náruživě pojídaný od mladých i starých. Po chuti nebudou nám ani mnohá jiná jídla, kladená před nás v deseti nebo i více talířkách najednou.

V Americe jídá se mnoho. Snídaně americká překonává náš nejvydatnější oběd, obsahujíc pravidelně dvoje pokrmy masité vedle čaje, vajec, všelikých zavařenin ovocných, lívanců polévaných syruhem, vařené kukuřice a syrových jablíček rajských, pro žaludek občanů Nového světa jako stvořených.

To vše zapijí se v americkém hotelu jenom vodou, chlazenou za léta vždycky ledem.

Podle vína a jiných líhovin, předkládaných na jídelní stůl, poznává se příchozí z Evropy na první pohled.

Z tohoto mravu vymyká se však Američan toliko v jídelně, u baru pak dohoní vše, co před tím zanedbal a co pokládal ve veřejné společnosti za veliké pohoršení proti slušnosti.

Za horkých měsíců činí nám pobyt v jídelně snesitelným všeliké ventilatory, jimiž způsobuje se stále průvan v salonu i baru.

V měsíci červenci pálí slunce v New Yorku nemilosrdně, a v saloně ukazuje teploměr Fahrenheitův zhusta 90 stupňů, t. j. přes 32° C., mnohdy až 100°, ba až 110° F., což jest více než 37° a 43° C.

Místy kladou se ventilatory na jednotlivé stoly salonu. Skládají se ze stojanu, jehož křídla přivádějí se nataženým pérem do pohybu. Zahánějí tak od hosta dotěravé mouchy, jimiž bývají americká města hojně obdarována.

* * *

Drahý hotel zaměnil jsem hned druhého dne za výhodnější pensionát s týdenním platem asi 10 dolarů (25 zl.), a při pohostinném stolu našeho mistra Dvořáka připíjeli jsme si na zdraví v Novém světě.

Té doby skončen byl opět školní rok konservatoře, a tehdejší ředitel její, náš mistr Dvořák, chystal se na letní pobyt do Spilvillu, české to osady ve státě Iově (čti: Ajově),

vzdálené z New Yorku asi tak jako je z Prahy na pokraj Sibíře. Uměny konservatoře americké tedy na několik měsíců utuchly, a mně bylo dopřáno viděti jen prázdné síně skrovného domu, do něhož slavné jméno Dvořákovo přivedlo českého mistra za ředitele.

Slovutná paní Thurberová to byla, která všechno vynaložila, aby povýšila hudební ten ústav na vrchol umělecké dokonalosti a zjednala mu čest a přízeň celé Unie.

Paní Thurberové záleželo mnoho na tom, aby v čelo ústavu postaven byl skladatel jména světového, jenž by dovedl získati škole přátel a nadšených příznivců. Z osudí vyšel Dvořák jako vyvolenec a působil v Novém světě dvě léta.

Jak Amerika dovede odměňovati osoby, které mají dodati lesku a slávy podnikům, vysvítá z toho, že Dvořákovi platilo se ročně za řízení konservatoře dvakrát tolik, co má za své služby nejvyšší správce království Českého.

* * *

Pro nováčka je v New Yorku všechno nové, všechno zajímavé a zvláštní.

Zrak utkví brzy na vozích neboli karách dráhy lanové neboli kabelové, elektrické, koňské, brzy na motanici drátu telegrafických a telefonických, opřádajících domy a ulice jako tisíceré pletivo pavučinové.

Otoč hlavu v stranu jinou a uvidíš velikolepé bazáry, naplněné všelikým zbožím od přízemku až do patnáctého poschodí, kam svolává a láká se obecnstvo tureckou muzikou, majíc příležitost koupiti si tam všechny věci, počínajíc od špendlíku a jehly až ke skvostné ekvipáži a k nádhernému nábytku, hodícímu se pro nejskvělejší domácnost.

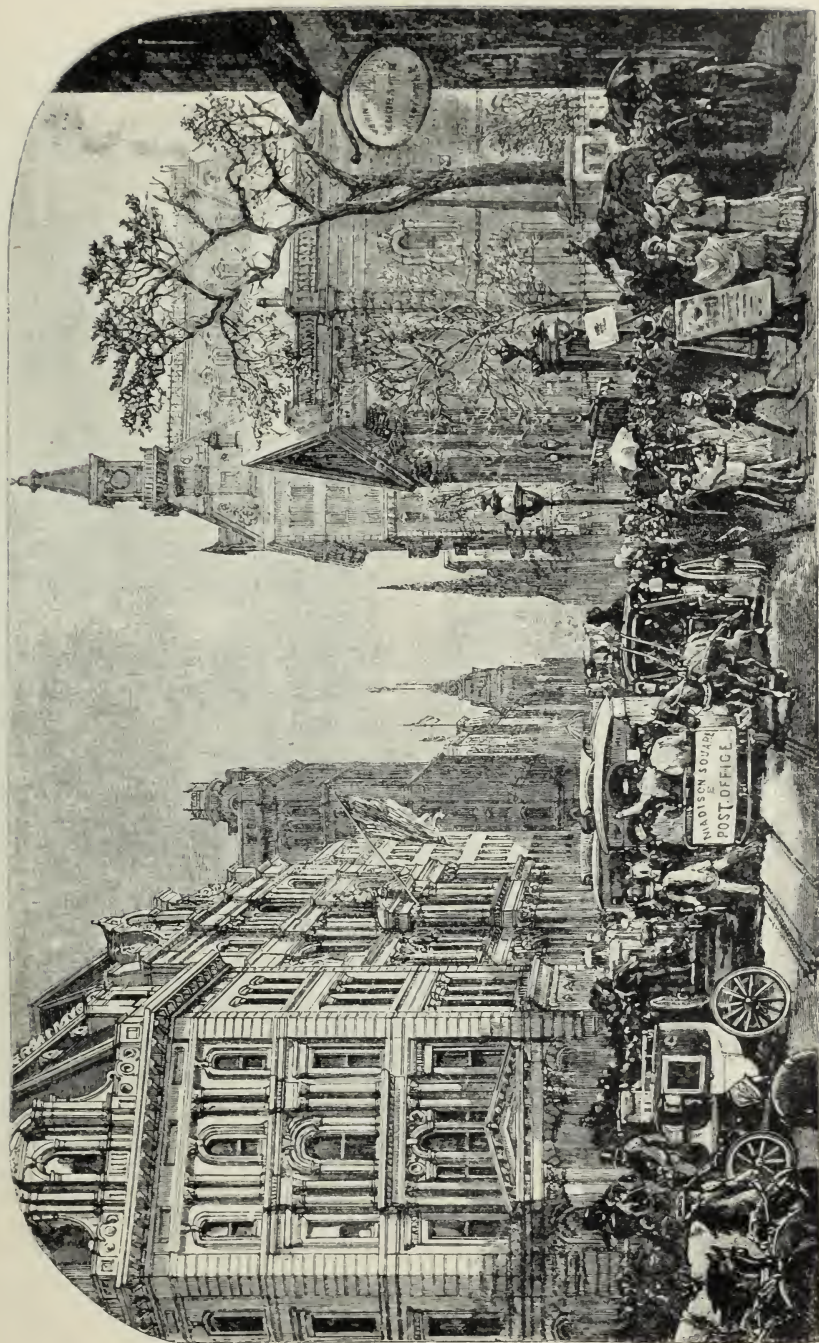
Podívíme se, vidouce vypínati se do oblak železné kostry budoucích domů a věží, podobné obrovským klecím, které v málo dnech vyplní se od paty do hlavy malými cihlami, aby nesly všechnu tíhu obrovského paláce na svých bedrách na místě silných zdí kvádrových.

Pozastavíme se nad tím, až uzříme planouti za dne a večerem ohnivě hranice na veřejné ulici, na něž nájemníci domu

Ukázka nebetyčných staveb v New Yorku.

vynášejí všechny odpadky, hadry a slamníky, aby je požár ztrávil a zničil.

Pouliční život v New Yorku.

Úžaseme, až poprvé objeví se před námi průvod směšně uniformovaných lidiček s praporem, bubnem a talíři, za nimiž následují ženy a muži sešlého zeynějšku, aby šířili řečmi a zpěvem slova „armády spásy“ a přiváděli opilce na cestu ctnosti.

Kolem nás míhají se cyklisté jako mouchy a rozvážejí s větrem o závod zprávy, pro něž nestačuje telefon a telegraf.

Zrak náš spočine také na chodníku, jehož železné plotny propouštějí skleněnými čočkami světlo do podzemních dílen.

Troubení, zvonění, pískání, sykot páry nad hlavou i pod nohama rozechvívá cizince každým krokem.

K tomu mísí se ještě poplach požáru a divoká jízda hasičského sboru konajícího pravé divy, jakmile zazní signál v požární stanici. Na toto znamení opouštějí vycvičení koně sami stáje podrážděni jako elektrickou jiskrou, sami staví se pod řemení, jež se ve vzduchu vznáší a důvtipným způsobem na ně padá a samo je upíná.

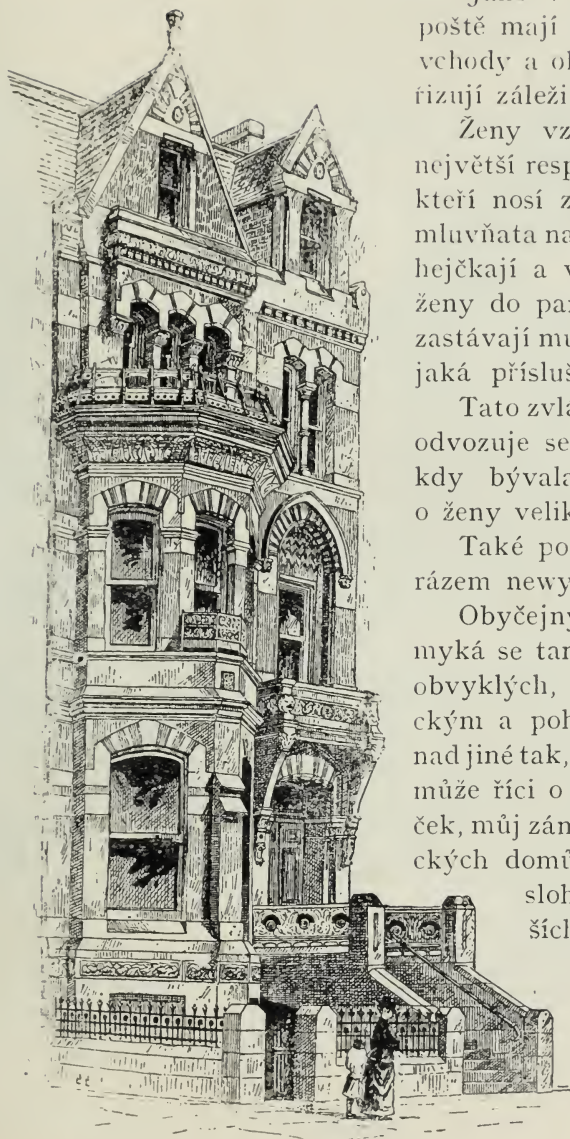
V témž okamžiku vrhají se hasiči shora do přízemku. Padají zvláštním propadlištěm, a nežli napočítáš pět, vysylá se již ze stanice pomoc tam, kde zuří požár.

Ani vozatajové římských aren nemohli rychleji spěti za cílem, nežli ujíždějí běhouni z požární stanice ulicemi New Yorku, na nějž každého dne připadá asi 9 požárů, t. j. ročně asi 3000 ohňů, hašených armádou hasičů o 1000 mužích.

K hašení ohně se strany vodní slouží požární loď, vystrojená všemi aparáty hasičského umění.

Divíme se dále, spatříme-li, že noviny a listy, když schránky poštovní již nestačují, klade lid *na* schránky. Klade je tam beze vší obavy, že se ztratí. Nepovolaný věci těch se netkne, protože i malá krádež tresce se v Americe nikoli hodinami a dny, ale roky.

Podivení naše roste, nahlédneme-li do vnitř poštovního paláce, zaměstnávajícího asi půl třetího tisíce úředníků, jejichž rukama prochází ročně asi 1200 milionů listů a zásylek, tedy mnohem více v pouhém New Yorku, nežli jest počet veškerých listů a zásylek v celé říši Rakouskouherské i s Bosnou a Hercegovinou.

Architektura domu v 57. ulici v New Yorku.

Jako v hotelích tak i na poště mají dámy své zvláštní vchody a okénka, u nichž vyřizují záležitosti poštovní.

Ženy vzbuzují za mořem největší respekt u všech mužů, kteří nosí za ně zhusta i nemluvnata na rukou, je opatrují, hejčkají a vodí. Vyjdou-li si ženy do parku na procházku, zastávají mužové jejich službu, jaká přísluší u nás chůvám.

Tato zvláštní úcta k dámám odvozuje se ještě z těch dob, kdy bývala v Novém světě o ženy veliká nouze.

Také pozastavíme se nad rázem newyorských domů.

Obyčejný dům činžovní vymyká se tam z pravidel u nás obvyklých, ale vyniká praktickým a pohodlným zařízením nad jiné tak, že pán jeho právem může říci o něm: „Můj domeček, můj zámček.“ Sloh amerických domů je směsice všech slohů. Z nejnákladnějších staveb jsou ovšem

domy a paláce ve vyhlášené třídě, kde jest usazena americká šlechta boháčů. Mnozí z nich odvozuji svůj slavný rodo-

kmen od té doby, co podařilo se prvnímu předku nabromaditi miliony dolarů za pilulky, za patentované knoflíčky nebo ma-

zadlo na obuv a podobné vynálezy. A přece vylučují se tito boháči z lidu tak, že zakládají pro sebe i kostely a nedopouštějí, aby méně zámožní usazovali se v jejich sousedství.

Všedního dne bývá v amerických kostelích hostem jenom zvědavý cizinec, domácí vyznavači uchylují se tam k Pánu Bohu jenom v neděli.

Velmožní rodové zpanštělých zlatokopů, železničných podnikatelů a uhelných knížat přijíždějí ke dveřím chrámovým v nádherných ekvipážích a jako milionáři ve zlatě zahrabaní rozpomínají se konečně, že mají také duši, a rádi zaplatí do kostela dolar vstupného.

Kazatelé předních chrámů mívají ročního platu více než 11.000 dolarů, t. j. 25.000 zl.

Přes všecku rozlehlost New Yorku obeznámí se cizinec ve všech dílech tohoto velkoměsta velmi snadno. Plány New Yorku, rozdávané ve všech hotelích, usnadňují hledání.

Po americkém způsobu, všude v Unii zavedeném, označují se ulice a třídy číslicemi: první, druhá, třetí, desátá, stopadesátá.

Ve veleměstě tak rozlehlém chodí se pěšky jen do nejbližších ulic. Do vzdálenějších zaveze nás dráha vyvýšená, krátce *el* zvaná. Za pět centů lze jeti i do nejodlehlejšího konce New Yorku.

Železnice ta jde čtyřmi nejživějšími třídami, založena jsouc na železných nosičích. Ty dosahují místy do prvního poschodí přiléhajících domů, místy však měří ve výšce více než 20 metrů.

Ke stanicím vyvýšené dráhy, znázorněné na příloženém obrázku, přichází se po schodišti. Z jedné strany vstupuje se do vozů jedoucích nahoru do města. Po schodišti druhé strany vstupuje se do vlaku jezdícího po zvláštní koleji do města dolejšího.

Vlaky vyvýšené dráhy jezdí v přestávkách několik minut ve dne v noci.

Ranní a večerní dobou bývají přeplněny. Té chvíle podobá se vůz čítárně. Mlčky vstupuje každý do vozu, jehož branka na okamžik se otvírá a hned zase zavírá, zasedá na

Vyvýšená dráha v New Yorku.

místo, chápe se novin, a nehledě ani v pravo ani v levo, ponořuje se zcela do nejnovějších zpráv novinářských.

Jen chvílemi, když vlak se opět hnul, slyšeti lze volání konduktérovo, jenž příští stanici oznamuje stručnými slovy: osmá, čtrnáctá, padesátá, stopětapadesátá (ulice). A vlak šumí zase dále, aby opět stanul na nejbližší stanici, vzdálené asi kilometr cesty.

Čím jest Londýnu železnice podzemní, tím jest vyvýšená dráha veleměstu při Hudsonu, rozvázejíc do roka asi 200 milionů osob. Má vozy toliko o třídě jediné.

Školní mládež, nemohouc výhodně užiti mnohdy ani dráhy vyvýšené ani koňské, lanové a elektrické, sváží se do školy a rozváží se domů v omnibusech, sloužících školním těm účelům.

Mezi sterými povozy neujdou nám ani takové, v nichž rozvázejí se vystěhovalci, nápadní svým označením. Anglicky neumějí a nesnadno by se smluvili, kde jejich cíl jest. Z té příčiny zavěšují se jim na prsa tabulky s celou adresou a doprovázejí se dále jako zboží.

Každým krokem naskytají se cizinci vstupujícímu na půdu New Yorku zjevy nové. Vyličování všeho toho mohlo by vyplniti velikou knihu, avšak má cesta po světě je daleká, a proto zavadím jen o věci některé.

* *

*

Jakožto „zelení“ měli jsme oči na vrch hlavě, když věrný náš průvodčí, přítel Weinfurt z Plzně, jemuž byl New York do nedávna druhým domovem, zavedl nás na hlavní třídu, zvanou *Broadway* (čti: Brádvej).

Kdo tou třídou projde, pozná žilobití veleměsta, v němž obráží se duch celé Ameriky.

Široká ta cesta — tak zní překlad toho jména — není dnes v New Yorku nejširší, ale zvučné jméno její jest chloubou celé Unie, a dějiny její jsou dějinami Ameriky. Kdo na ní se ocitne, poplaje proudem lidí ostatních, valících se jako vlna po celý den.

Na osm kilometru od Baterie buší tepna Broadwaye, a tep její zaniká až teprve při romantickém parku.

Zaboč z Broadwaye na pravo nebo na levo, všudy na razíš na bankovní domy a peněžní závody. Některé z těch budov pnou se do vysoka jako pyramidy egyptské a host ve svých zdech tolik lidí jako malé městečko. Tam uschovány jsou cenné papíry, jejichž sumy jdou do set milionů.

I do těchto ústavů má každý cizinec přístup. Nám zdálo se, že nevcházíme do ústavu peněžního, ale do podzemní tvrze a žaláře. Vchody jsou samé nedobytné mříže a závory, otvírající se na umluvené heslo. Za mřížemi leskne se ocel ohnivzdorných pokladen, malých i velkých. Kapitalisté ukládají do nich movité své jmění za roční poplatek několika set dolarů k bezpečnému přechovávání.

Na chvíli vkročíme také do bursy peněžní, potom do olejní, plodinové a jiné. Agenti kupí se tam kolem eliptického zábradlí, jehož vnitřek, určený za plivátko, posypán jest pilinami. Jako posedlí a rozumu zbavení křičí, pískají, volají, skáčou, dupají, prskají a plivají a rozhodují o cenách zboží.

S jiných stran znějí telefony, telegrafy a elektrické signály, a bursovní zprávy jdou tím samým okamžikem již do světa. Zpravodajové pracují tam nohama i oběma rukama. Píší rukou levou a telegrafují rukou druhou, podobajíce se více strojům nežli lidem.

Veliké žurnály přinášejí o všem obchodním, politickém a sociálním hnutí čerstvé zprávy třikrát denně. Jediné číslo takového denníku, prodávaného po 1, 2 nebo 3 centech, vydá tolik, jako malá kniha. Vycvičené pluky novinářských hochů starají se o rozšiřování tisku mezi všemi vrstvami lidu.

Novinářské paláce překvapují cizince svým vnitřním zařízením. Vším právem může podnikatelstvo mluvit o „divech“ svého světového závodu.

Nazývají-li se novinářské paláce divy světa, jak nazvati *Brooklynský* (čti: *Bruklynský*) *most*?

Brooklynský most, spojující New York s protějším městem Brooklynem již od více než desíti let, vznáší se v závratné

výši nad hladinou zálivu a jest podnes dílem úžasu, projevo-
vaného ode všech lidí.

Tímto divem světa ubírá se rok co rok tolik duší, co
jich má celá říše Rakouskouherská, a průměrně za den asi
sto tisíc. Většina z nich nastupuje cestu přes most kabelovou
drahou. Toliko desátý díl osob přechází most pěšky.

Pohled s Brooklynského mostu, pod nímž křižuje ohromná
flota námořských lodí, člunů a převozních korábů, unášejících
i celé železniční vlaky ku protějším břehům, jest úchvatný.

Nechť pohlédneme v kteroukoli stranu veleměsta při
Hudsonu, všudy znějí nám slova významného hesla Abra-
hama Lincolna, jimiž přioděn jest památník, postavený jemu
na skvělém náměstí: „Bez ohledů v před!“ To jest životním
heslem Američanů v celé Unii.

* *

*

Ale při vší honbě za dolarem jsou mezi Američany vel-
možové, kteří zapomínajíce v dobré chvíli na mamon, povzná-
šejí se svými šlechetnými odkazy na veliké lidumily a zacho-
vávají si vděčnou paměť celého národa.

New York má takových lidumilů několik, a odkazy jejich
věnované na založení knihoven, sirotčinců, škol, nemocnic a j.
jdou do milionů zlatých.

Bohatě jest nadána veřejná *knihovna Astorova*, založená
amerikanisovaným Němcem Janem Astorem. Jako podnikavý
kožišník vysýlal Astor daleké výpravy za kožešinami na ame-
rický severozápad a získal jmění 20 milionů dolarů. Po něm
nazývá se též městečko Astoria. Knihovna Astorova čítá
nyní skoro 250.000 svazků.

Při jméně Astor připadá mi na mysl jméno pražského
rodáka Fr. V. Vlasáka, jenž nahromadil se svým společníkem
Astorem miliony dolarů.

Kožišník Vlasák nezapíral svého původu českého a mlu-
vil plynne česky, ač se pro snazší výslovnost anglickou psal
Lasak. Ale šlechetnosti neměl prý při sobě ani za mák. To

osvědčil také slovy pronesenými českému kazateli, jenž ho v nádherné vile jeho kdysi navštívil: „Ať se Češi učí anglicky a stanou se co nejdříve Američany.“

Vlasák zemřel na počátku března 1889. Jak rozhodl o jeho pozůstalosti soud, nevím. „Že by byl dobročinným ústavům něco odkázal jako jeho společník Astor, to, bohužel, říci nemůžeme,“ psaly americké noviny.

* *

*

Osada newyorských Čechů čítá nyní zajisté hodně přes 20.000 duší.

Mezi předními Čechy, kteří po roce osm a čtyřicátém do New Yorku přišli, byli *Vojta Náprstek* a *František Červený*, hotovitel hudebních nástrojů v Králové Hradci.

Náprstek vydělával si tam chléb v potu tváří, zaměstnán jsa jakožto dělník v továrně na obálky. Potom chopil se kamenictví a řemesla truhlářského.

Chtěje přispívatí radou i skutkem novým přistěhovalcům z českých krajů, založil Náprstek v New Yorku roku 1850 „První Českoslovanský spolek v Americe“.

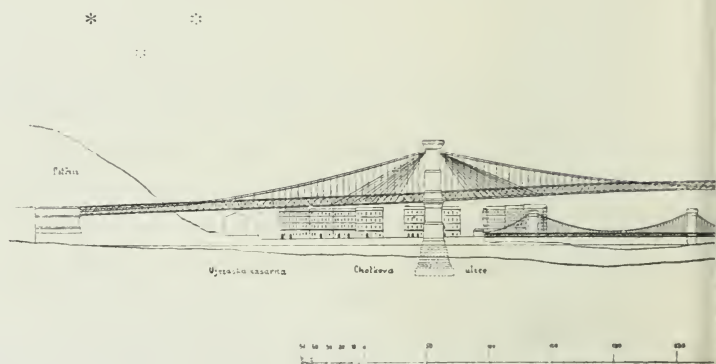
První ten spolek neměl dlouhého trvání, neboť zanikl již r. 1856. Nyní má tam česká osada několik jednot, pěvecké, divadelní, střelecké, sokolské, tělocvičné a j. V každé pěstují se zvláštní choutky společenského života. Některé spolky pečují o to, aby dostalo se dětem příležitosti naučiti se ve škole správné mateřštině.

Čechů, kteří usazení jsou v lepších dílech města, jest velmi málo. Vlastní česká osada bydlí hlavně v 70. ulici. Tam, vidoucím české nápisy a slyšícím český hovor, zdá se, že jsou mezi svými ve své vlasti.

Mnoho z našich krajanů usazených v New Yorku zaměstnává se děláním doutníků, prací, kterou ještě nejsnáze zastanou, když si jiné řemeslné zručnosti z domova nepřinesli. Mnohý, jenž šel za štěstím až do Ameriky, živil se po dlouhou dobu doutníkářstvím. Před tím byl snad učitelem nebo profesorem, spisovatelem, důstojníkem, hudebníkem, poklad-

níkem a j. Nejednomu krajanu našemu pomohlo doutníkářství tak na nohy, že se stal samostatným továrníkem.

Delším pobytem v Americe osvojili si naši krajané výrazy anglické, kterých pak v českém hovoru, mnohdy znetvořené, užívají, říkajíce místo vůz *kára*, místo strážník *vačman*, místo řeč *spíč*, místo krám *štor*, místo čarovati *trytovatí* atd. Také svá vlastní jména přizpůsobují anglické výslovnosti, píšíce na př. Mashek místo Mašek.

Brooklynský most u porovnání

Z české čtvrti do proslulého Centralparku, jež by nikdo v samém středu veleměsta ani netušil, máme jenom několik set kroků.

Tam, kde před čtyřiceti léty bořila se bažinatá půda pod nohama řídkého chodce, vyčarováno jest jeviště s nádhernou přírodou, v níž střídají se skaliska, úvaly, rokle a žleby s háji, lesy, lučinami a skupinami vzácného rostlinstva, kaskádami, alejemi, houštím, fontánami, restauranty, jezery, vyhlídkami, pěšinami a cestami. Však vydalo se také na zařízení a zvelebení Centralparku téměř 40 milionů zlatých.

Ševel přecetného ptactva, hejčkaného od obecnstva, zní tam po celý den. Nejčetnějším z pěvců je stěhovavý kos, jehož vlastí jest celá severní Amerika. Na podzim sdružuje se u veliké hoafy a nastupuje pouť až do Západní Indie a střední Ameriky, ba zalétává z Nového světa až do Evropy,

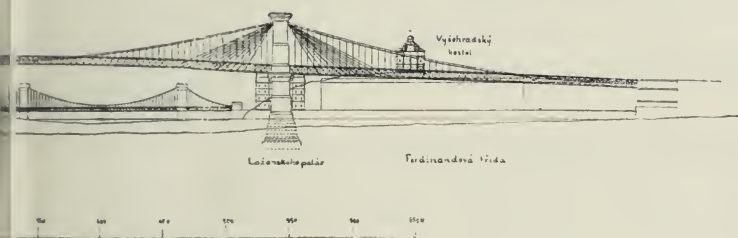
aby vedl život jako příbuzní drozdi. V Americe znám jest tento druh kosů jakožto *robin*.

Uprostřed parku založeny jsou vodojemy, jež zásobují New York pitnou vodou, přiváděnou do města z veliké dálky.

V parku samém založen jest také zvěřinec, museum umělecké a přírodovědecké.

Vedle musea vypíná se s návrší také Kleopatřina jehla. Přivezli ji tam z daleké země egyptské.

Jehle newyorského parku nedaří se valně, a jistě nedočká se dlouhého trvání v drsném podnebí Nového světa, neboť puká a trhá se již nyní.

Mostem císaře Františka v Praze.

Za vycházek po newyorském Centralparku svedla mě náhoda s přítelem, jemuž jsem byl vřele doporučen již před svým příchodem do New Yorku.

Dávny soudruh z mladších let, Robert Pitte, nyní notář v Chicagu, učinil pro mne vše, aby se mi v Novém světě líbilo.

Také redakce a dopisovatelé českých listů amerických věnovali mé procházce kolem světa zvláštní pozornost a připravovali mi půdu příštích cest radou i skutkem.

Nedělní klid vylákal nás za parného dne měsíce června opět do stinných alejí košatých jilmů.

Hovořili jsme živě a hlasitě, když pojednou zastoupí nám kdosi cestu se slovy: „Dovolte, pánové, abych se otázal, je-li někdo z vás snad Kořenský. Mé jméno jest Vojtíšek, redaktor Newyorských listů.“

Nový přítel přišel jako na zavalanou, a den na to prováděl mě již neunavně newyorskými školami všeho druhu.

* *
*

Mládež americká dává se z pravidla velmi záhy na cesty praktického zaměstnání a doplňuje své vědomosti ve školách pokračovacích.

Knihami z veřejných knihoven a horlivým čtením denních listů rozhojňuje a upevňuje základy, nabyté ve školách obecných.

Přednáškami poskytovanými darmo ze všech oborů lidského vědění postihuje Američan věci před tím méně pochopované, a tak podle své chuti a vůle prochází různými školami beze všech okolků a připravuje si půdu pro žádoucí blahobyt.

Americký jinoch nabyvá praktického ducha již od svého mládí a dospívá samostatného života již v tom věku, kdy mládež u nás zasedává ještě ve školních lavicích. Rodiče zbavují se tak brzy starostí, a děti jejich, vstupující časně v život veřejný, pomáhají zvelebovati domácí blahobyt a zaháněti bídu, jež jest největším škůdcem národa. Řídí se při tom bezděky podle slov Ciceronových: Chudoba jest lidskému štěstí největším nepřítelem, ničí svobodu a rdousí v člověku všechny dobré vlastnosti.

Čím dříve dovede americká škola žáka k samostatnosti, tím lepší jest. Američané sami po jiné ani netouží a obhajují ji asi takto: Kdo dovede čísti a naučí se rozuměti tištěnému slovu, má vyhlídku do nekonečného snažení a může probouzeti všechny síly v sobě dřímající. Náš tisk jest předním a nejmocnějším prostředkem, kterým otvírají se brány do říše duševní. Naše knihovny jsou nám tím, čím byly university starým. Amerika může se honositi, že vychovává muže samostatné, a má právo ukazovati ku přednostem svých škol.

Na školy pamatovalo se v Americe již zákonem vydaným dávno před sto lety. V každém státě nově založeném vyhradil se zvláštní pozemek, jehož výnosu užilo se na zřizování a vydržování škol.

Tyto pozemky školní slují *sekce školní*.

Prodlením doby školní pozemky se prodaly, a peníze za ně utržené tvoří fond školní, jež spravuje a zúrokuje sám stát.

Ostatní náklad na školy obecné hradí se příspěvkem státním a školní přirážkou.

Veškeré vyučování na školách obecných udílí se darmo.

Vyučování svěřuje se v amerických školách hlavně učitelkám. Učitelé utíkají se k úřadu tomu jen z nouze, a to jen na tu dobu, pokud nenahodí se jim zaměstnání výnosnější.

Ústava zaručuje občanstvu, že se bude ve školách veřejných šetřiti úplné svobody vyznání. Proto se ve školách státních neučí žádnému náboženství.

O vyučování náboženství postaráno jest v kostele a ve školách nedělních.

Školy newyorské líbily se mi pro svou výstavnost a vhodné zařízení.

Po skončeném vyučování ubírá se žactvo za pochodu odehrávaného na pianě k domovu.

Bosých dětí ve školách amerických nikdy jsem neviděl.

Na řece Hudsonu.

Řeka Hudson nazývá se v Americe zhusta malebným Rýnem Nového světa. Je prý historická jako posvátný Nil. Bohatstvím vod oplývá jako hluboká Temže.

Sláva památce srdnatého mořeplavce, jehož jméno Henry Hudson! Okusiv strastí polárního moře, kam ho holandští kupci dvakrát za obchodními cestami vyslali, připlavil se také

k východním břehům americkým a vnikl daleko na sever proti proudu řeky, nyní jeho jménem nazývané.

„Pulmésic“ jmenovala se loď, kterou unášely větry téměř již před třemi sty lety k neznámým nitrozemním krajům americkým.

Ale na výzkumech těch neměl odvážný Angličan dosti a nastupoval novou výpravu do severních končin, jež označeny jsou na mapách Labradoru jako Hudsonův záliv. Tam však za vzpoury svého mužstva uvržen byl Hudson i se svým synem a se sedni nemocnými plavci do vetché bárky a hozen rozbouřenému vlnobití na pospas . . .

Jménem svým žije Henry Hudson na mnohých místech zeměkoule.

Za našich dnů plují po Hudsonu nádherné parolodi a ukončují svou pouť na severu v městě Albany, vzdáleném od New Yorku 240 *km*.

Obrázkový průvodce objasňuje nováčku první jeho plavbu po Hudsonu.

„New York“ a „Albany“ jsou jména těch plovacích hotelů, které, vyjímajíc neděli, brázdí si cestu ve vodách Hudsonu den co den.

Nežli prohlédneme si skvělé zařízení lodi a nežli seznámíme se s turistickými spisy v knihkupectví lodním vyloženými, mizí v dáli moře newyorských domů i s nebetyčnými paláci a se zlatou kupolí, pod níž tiskne se časopis „World“, t. j. Svět, a koráb blíží se k malebným a strmým břehům čedičovým, jimiž vrouben jest Hudson na několik hodin cesty. Zelené chlupy zakrývají svahy a boky, upomínající na pískovcové stěny u Hřenska v Čechách.]

Ale oko zeměpytcovo poznává v *Palisádách* — tak nazývá se čedičový ten hřbet — působení někdejších sil ohněrodých, jež daly vznik mohutným hranolům, nakupeným tam do výše až půldruhého sta metrů. Podobají se skutečným palisádám.

Na úpatí rozprostřeny jsou villy, obklopené palouky, zá-
dumčivým tisem, jasanem, košatými platány, akáty a j.

Čedičové Palisády při řece Hudsonu.

Potom otevírá se daleká vyhlídka, zakončená obrysy modravého horstva.

Chvillemi šumějí po obou stranách Hudsonu parostroje železničních linií, chvillemi četné parolodi, mající ve vleku řetěz

Krajina při řece Hudsonu.

bárek. Po čtyřhodinné plavbě vidíme nad Hudsonem železný most, spojující oba břehy a koleje obou železných drah. *Poughkeepsie*, toť cíl mé plavby.

* * *

Poughkeepsie (vyslov Pukipsi) byla kdysi osada holandská. Indiáni popustili území to Holanďanům téměř přede dvěma sty léty a šli novým kolonistům s cesty. Dnes není

tam po nich ani památky. Zbylo pouhé jméno a to hodně zkomolené. *Apo-ki-p-sing*, t. j. bezpečný přístav, jmenovalo se to město v řeči indiánské.

Jméno Poughkeepsie známo jest v Americe každé dámě, jež si vzala za úkol povznést se veřejnými studii co nejvýše, aby dosáti mohla hodnosti bakalářské nebo doktorské. A té příležitosti poskytuje vysoká škola v Poughkeepsii, nazvaná *kolej Vassarova*.

Tramwayový vůz s nápisem „Vassarova kolej“ očekával paroloď u přístaviště. Bez okolku a všelikého ptaní zasedl jsem do vozu.

Za tři čtvrti hodiny stanul jsem před samým vchodem proslulé ženské koleje, snad nejslavnější ze všech amerických. Procházím vchodem a ocituji se ve velicím parku. Uprostřed bujné přírody rozložen jest universitní palác. Kolem míhají se dospělé dívky. Daly výhost kuchyni, vařeče a jehle, a drží se zuby nehty vědy a umění.

Rok co rok studuje tam přes čtyři sta dívek. Přemnohé z nich žijí v samém ústavě, platíce za veškeré opatření roční 400 dolarů, t. j. 1000 zl., vedle zvláštních poplatků za vyučování v kreslení a malířství (250 zl.), za vyučování zpěvu a na piano (250 zl.) a za vyučování na varhany (250 zl.).

Bylo to ruchu ve škole! Blížil se výroční den, kdy pilné studentky měly vzíti za odměnu čestné vyznamenání, veřejnou hodnost, jakéž může ústav poskytnouti. Mnohá mohla se od toho dne podepisovati jako doktorka filosofie, bakalářka hudby nebo umění a podobně.

A kdo jest zakladatelem proslulé koleje Vassarovy?

Sládek Matěj Vasar, jenž přišel jako hošík se svým otcem z Norfolku (v Anglii) do Poughkeepsie a stav se samostatným, nastrádal tolik jmění, že mohl roku 1861 věnovati asi milion zlatých na založení památné té vysoké školy ženské.

Americké železnice.

Zpáteční cestu z Poughkeepsie můžeme nastoupiti železnicí po levém břehu Hudsonu.

V Poughkeepsie poznal jsem poprvé, jak americké železnice vypadají. Vypadají jinak nežli evropské. Mají své přednosti i vady.

Na nádraží bylo tak pusto a smutno, jako kdyby se rychlík ani nečekal. Co je u nás běhání, vyhlížení a šukání před příchodem rychlíku! V Americe rychlík náhle stane v nádraží a mžikem zase odjíždí, aniž mnohdy správce stanice s personálem u kolejí se objeví. Bez pískání je vlak opět ten tam. Zaslechneme toliko konduktérovo „hotovo“, a již zní zvonec na lokomotivě zavěšený. Varuje povozy, jež by chtěly přejeti trať. Výstrahy jako „Pozor na vlak!“ anebo šraňky jsou tam úkazem řídkým. U nás obvyklé nápisy „Nenahýbejte se z okna!“ ve vozích amerických železnic se nenacházejí.

Vozy, do nichž vstupujeme, jsou dlouhé. Mohou pojmuti v sebe přes 60 osob. Středem vozu se prochází. Po stranách jsou sedadla pro dvě osoby s pohyblivým lenochem, jenž však je tak nízký, že nelze oň hlavy opřít. Všecky vlaky mají vozy toliko o jedné třídě. Některý vůz vyhrazen jest pro kuřáky.

Umyvadlo a nádržka s ledovou vodou k pití ve voze nikdy nechybí.

Místo záslon mají americké vozy žaluzie.

Pobožní lidé mají příležitost krátiti si chvíli čtením bible. Biblická společnost americká dodává takové knihy darmo do zvláštních schránek vozu.

Po odjezdu z nádraží prochází konduktér ve všem pohodlí vozy, odebírá lístek, zamění jej za jiný a zastrčí jej za pásku vašeho klobouku.

Chvílemi prochází vlakem zvláštní prodavač. Nabízí noviny, knihy, doutníky, ovoce a gumu ke žvýkání. Vůz je jako průchodní dům.

Vnitřek železničního vozu.

Kdo chce cestovati pohodlněji, připlatí snad dolar a koupí si za dne zvláštní lístek, jenž opravňuje jeti ve voze salonním. Ten vystrojen jest otáčivými sedadly a vším pohodlím, jakým bývají vyzdobeny jen salony knížecí. Patrně, že velebená rovnost mizí ve vozích amerických železnic všemožným dolarem víc a více.

Salony takové neboli parlory bývají obyčejně majetkem zvláštních podnikatelských společností. Mezi těmi stala se nad jiné proslulou společnost palácových vozů Pullmanových.

Vozy takové, nazývané po jich zakladateli zkrátka „Pullman“ nepodobají se již ani vagonům, ale královským komnatám, které vyšperkoval důvtip amerických inženýrů všemi vynálezy technického umění.

K vlakům, jež nastupují cestu noční, připojují se vozy spací, které proměňují se večerem v ložnice.

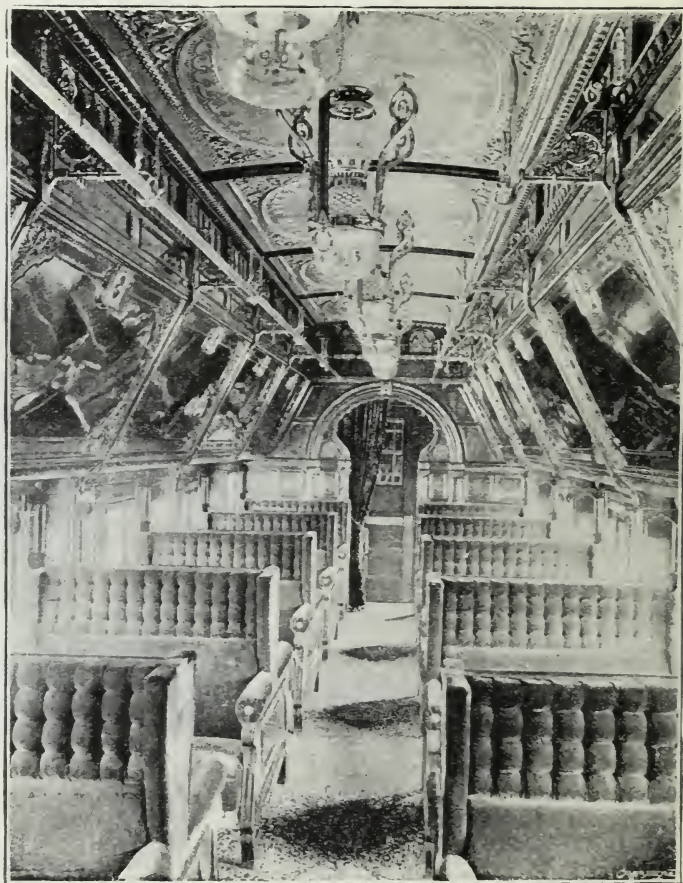
Jídelna restauračního vozu.

K doplnění všeho amerického pohodlí při železničním vlaku náleží vůz restaurační. Za snídani platí se obvykle 75 centů, za oběd a večeři po dolaru.

Přiložené obrázky znázorňují takovou úpravu vozů Pullmanových.

Rychlost, jakou americké vlaky jezdívají, neliší se od evropských, ač panuje o nich to veřejné mínění, že jenom lítají. Ba řekl bych o nich, že jezdí pomalu.

Drobnější zavazadla dopravují se po amerických železnicích darmo. Za odevzdané vaky vydává vám úředník tolik plechových známek, kolik zavazadel od nás přijal. Duplikáty

Vnitřek spacího vozu Pullmanova.

číslovaných těch „čeku“ upevňuje řemínkem na vaky, a nežli napočítáš pět, máš záležitost svých zavazadel vyřízenou.

Asi dvě stanice před příjezdem do velkého města prochází vlakem agent některé společnosti pro dopravu zava-

zadel, oznamuje se voláním a cinkáním svých plíšků a nabízí se ke službám. Za odevzdané čky železniční odevzdá nám čky podnikatelstva, jemuž slouží, přijímá za každé zavazadlo asi 25 centů a dopraví vše v pořádku na žádané místo.

U nás staví se železnice, když jich obyvatelstvo stále rostoucí víc a více potřebuje. V Americe však budují se dráhy na širokých a opuštěných lánách z té příčiny, aby tam osady a města mohly vznikat.

V Evropě upravují se chodníky, až když vyrostla řada nově postavených a obydlených domů ze země a hlásí se ke svému právu. V Americe zakládají se ulice a chodníky, vodovody, sady, zahrádky, tramvaje a j., aby prázdné pozemky tím dříve mohly býti zastaveny a nesly podnikatelům úroky.

Jindy bylo třeba půl roku času, nežli projel těžkopádný vůz se zapřaženými voly na přič Novým světem. Dnes projede vlak od jednoho oceanu ke druhému asi za pět dní. Zvon na lokomotivě zavěšený nevyzvání již v nedozírných prériích, aby plašil s kolejí vymírající americké buvolky.

S nimi rychle jdou vstříc svému vymření také někdejší vládcové Nového světa, rudoši. Těm, kteří byli kdysi pány celého zemědělu, nedopřává se dnes ani místočka uvnitř železničního vozu. Jako vyvrhel krčiti se musejí přede dveřmi vagonu ujíždějícího prériemi a jako psanci tábořiti smějí jen v dáli za městem.

A Velký duch, očekávaný v bájích Indiánů jako vykupitel, nepřichází . . .

K americkým Athenám.

Dnové veselého pobytu v New Yorku schylovali se ke konci.

Než se rozloučím s veleměstem při Hudsonu, navštívím ještě americké Atheny. Proto vstupuji za vlahého večera měsíce června na mohutnou loď, jejíž jméno „Connecticut“.

Tři paluby mohutného toho korábu plnily se obecenstvem. Žádný zámořský parník nemůže se měřit s tímto obrem ve výšce. Vše připadá mi na něm zvláštní: gigantická kola, příšerné komíny, dlouhoramenná vahadla, kolébající se nad nejvyšší palubou v zdánlivém stenání, rozlehlé salony a chodby, jichž konců nelze ani dohlédnouti, nádherné restaurace a steré kajuty, opatřené vším pohodlím k přenocování a j. a j. Lodí tou odjížděl jsem večer do města Providence.

Za tmy tonul New York v záplavě světél, až v mlze zanikl. Jen na blízko bylo viděti v před. Výstražné signály hučely po celou noc.

Časně z rána zakotvil koráb v Providenci a za pět čtvrt hodiny železniční jízdy hostil nás za denní poplatek 3 dolarů pěkný hotel v amerických Athenách, to jest v Bostoně.

Bostonští občané umějí si sami lichotiti. Přes všecko kupčení, jaké se zračí v městě každým krokem, chlubí se Boston čestnou přezdívkou, která jej činí klassickým alespoň podle jména.

Bostonští kupci pokládání bývali za chytráky již ode dávna a čeho oni se uchopí, provádějí podnes se zdarem.

Se zdarem potkaly se v Bostoně i snahy literární a umělecké, jimiž město vyniklo za krátko i nad New York. Bostonskému orchestru není prý v Americe rovno. Několik Čechů z pražské konservatoře přispívá k jeho dobré pověsti.

Z klikatých uliček brzy se cizinec vyprošťuje a zajde si raději do nádherných parků. K nim přiléhají paláce pokryté samým břečtanem a vroubené skupinami cizokrajného rostlinstva. Bostonské parky vytvořeny byly z někdejších pustin, močálů a jezírek.

Za půltřetího sta let, co poloostrov, na němž jest Boston rozložen, byl kolonizován, vzrostlo obyvatelstvo města na půl milionu. Tam, kde r. 1704 tiskly se první noviny v několika výtiscích, tiskne se nyní časopis „Herald“ ve více nežli 100.000 exemplářů denně.

Ke slávě Bostonu pomáhali básníci, umělci, badatelé a j., kteří z Bostonu učinili soupeře, jenž závodí o předáctví s New Yorkem.

V ohledu obchodním přísluší přístavu Bostonskému prvé místo po veleměstu při Hudsonu. Po Bostonu následuje teprve Filadelfie a Baltimore, a druží se ke čtvěru nej přednějších přístavů, jakž vykazují Spojené státy při Atlantickém oceanu.

* *

*

K někdejšímu působišti slavného básníka Longfellowa, do Cambridge (čti: Kembriče), volil jsem cestu útulným městem, jehož jméno Somerville.

Maje po ruce adresu našeho krajana usedlého v Somervillu již od mnohých let, došel jsem ve společnosti milé jeho rodiny svého cíle.

Také dozorce tamějších škol, Mr. Meleny, vynaložil vše, aby se mi v Somervillských školách, jeho dozoru svěřených, líbilo. Veřejným zkouškám, pořádaným k vůli vzácnému hosti z Evropy, nebylo konce.

Do Cambridge bylo již jen několik set kroků. Tam stala se slavnou vysoká škola *Harvardova*, z nej přednějších ze všech amerických. Skrovňoučký odkaz zakladatelův rozhojnil

se potomními dary tak, že škola ta jako nejstarší náleží mezi nejbohatší.

Na 3000 studentů oddává se tam naukám a vědám, hlásaným téměř od 300 učitelů.

Botanickou zahradu university Harvardovy zveleboval po dlouhá léta náš krajan Vojtěch Manda, jenž pak po zkušenostech tam nabytých stal se společníkem veliké obchodní firmy.

Uprostřed rozsáhlých sadů, jež obklopují vysokou tu školu, žil blažený život básník, pro nějž bila kdysi srdce všech Američanů — Longfellow. Jako učitel krásného písennictví na universitě Harvardově získal si lásky všech. Svátek jeho světivali s ním všickni jeho ctitelé američtí a všickni stavové a všechny kraje Nového světa přinášeli a posílali hold velebnému kmetu, básníku z milosti Boží.

Zpáteční cestu z Bostonu podnikl jsem jiným směrem. Mohutný koráb „Pilgrim“ (Poutník) pojal nás v přístavišti ve své útroby a šel za husté mlhy vodami mořského zálivu.

Ale tentokráte plížil se obrovský „Poutník“ pomalu jako hlemýžď. Pro samou mlhu nebylo viděti dále nežli na tři kroky. Signály „Poutníka“ zněly jako řev domnělé obludy. V to mísily se děsné zvuky mnohých jiných korábů, podobné brzy chrapotu a lkání, brzy kvílení, hukotu a skučení zkázonosné vichřice. Zdálo se, že se blíží soudný den.

Noc probděl jsem v polosnění a strachu.

Ještě po osmé hodině ranní tonulo i nejbližší okolí v neproniknutelné mlze a koráb stanul na delší dobu každou chvíli.

Občas rozevřel se jako na povel výhled do dáli, a my viděli se obklopeny koráby a čluny všech tvarů a velikostí. Oči naše viděly, jaké nebezpečí by hrozilo, kdyby paroloď zajela plnou parou do boku námořského obra, jí tak blízkého.

Ale ve chvíli spadl zase mlhavý závoj a parní stroj opět utuchl v činnosti. Opozдили jsme se tak sice o několik hodin, ale stihli jsme přece svého přístaviště ve veleměstě při Hudsonu beze vší nehody.

Téhož dne odpoledne převážela nás prevozní loď ke protějším břehům a New York zmizel nám pro celý život s obzoru.

Z New Yorku do Filadelfie, Baltimoru a Washingtonu.

Dne 15. června vyjel jsem vlakem do města „bratrské lásky“, do Filadelfie, k níž základy položil lidumilný Penn.

Penn kráčel pevně v šlepějích původce náboženské sekty kvakerů. Tím byl Fox, jenž jal se rozjímati o věcech náboženských po zkušenostech, nabytých při pastvě bravu a v učení u ševcovského mistra. Když Fox vytasil se s novým učením, přibývalo přívrženců vůčihledě.

Takovým stoupencem a horlivcem byl i Penn, jenž vyhlídl si pro své záměry lesnatý kraj při řece Delawaru. Podle Penna a lesa, jenž slove latinsky *sylva*, dostalo se celému kraji názvu *Pennsylvanie*.

Jako v zemi, kde stála kolébka učení kvakerského, tak i za mořem hlásaly se ústy Pennovými mravní zásady nové sekty.

Kvakeři zavrhovali válku, zatracovali otroctví, nestřídmost, tanec, divadlo, hudbu, hýření a bezbožnost. Navzájem si tykali a se napomínali, aniž se pozdravovali a před jiným smekali. Ale konec konců byl, že výmluvný Penn, jenž tolik ujímal se Indianů a utlačovaných černochů, zemřel v samém podezřívání a sklamání roku 1718.

Vděčná Filadelfie zachovává v uctivosti jeho pamět a chce vztyčiti obrovskou sochu jeho až na temeno ohromné budovy, která překonává výškou i nebetyčné pyramidy egyptských faraonů. Vždyť počítá se k její špičce 155 metrů, tedy o po-

lovičku více, nežli měří stará věž Svatovítská. A v těch výšinách bude se vznášeti bronzová socha Pennova.

Palác ten, jenž pohltil sumu asi 50 milionů zlatých, hostí v sobě všecky úřady městské a státní.

Zmíněná socha očekává osud svůj prozatím v nádvoří žulového paláce, před nímž kupí se lidé jako drobné loutky.

Město Filadelfie jest velmi rozlehlé. Táhne se od severu na jih do délky až 40 kilometrů a do šířky až 15 kilometrů. To jest v délce více nežli vzdálenost z Prahy do Českého Brodu.

Jakkoli ani Filadelfie nemůže býti bez obrovských domů činžovních, přece liší se od jiných měst amerických převahou domů nápadně menších, ladně zbudovaných a obývaných průměrně toliko ani ne 6 osobami, kdežto v New Yorku vy-padá na dům obyvatelů skoro třikrátě tolik.

Nyní čítá Filadelfie přes 1 milion duší.

Po světové výstavě, která tam uspořádána byla r. 1876 na staletou památku prohlášení neodvislosti Spojených států severoamerických, stala se Filadelfie i v Evropě známější a vydobyla si chválu a slávy.

Dva dobrodějné ústavy vábily mě ke dvoudennímu pobytu do Filadelfie: kolej Girardova a škola Drexlova.

Procházím nejpěknější ulicí Kaštanovou. Při ní zvolil jsem i útulný hotel za denní poplatek tří a půl dolaru.

V té ulici má své místo také mincovna, nejstarší ze všech ostatních ve Spojených státech založených.

V ulici tak živé a hlučné vystavuje americký humbug za výkladní skříní lakadla, jež mají získati co nejvíce odběratelů „osvědčené vodičce pro vzrůst vlasů“: několik dam, s vlasy až na zemi dosahujícími, dávají se za sklem veřejně česati. Křiklouni, rozestavení před výkladní skříní, vychvalují zázračnou vodičku až do nebe a vodička jde na dračku.

Z ulice Kaštanové odbočuji potom do nejširší třídy, založené již samým Pennem, a brzy potom stanu před branou, jež vede do koleje Girardovy, dobrodějného to ústavu, z nejbohatších z celé Ameriky. Nesmrtelnou památku zůstavil si v něm jeho zakladatel *Girard* (čti: Žirár).

Kdo byl Girard?

Námořník a kupec, jak sám se podpisoval.

Narodil se ve Francii r. 1750. Jakožto mořeplavec a potomní kupec získal obchodem tolik jmění, že mohl věnovati na založení sirotčince pro hochy dva miliony dolarů. Odkaz ten pak vzrostl prodlením doby a zdražením pozemků asi na 40 milionů zlatých.

V sirotčinci tom vychovává se na 1600 sirotku. Propouštějí se do veřejného života ozbrojení všemi potřebnými vědomostmi a vycvičení i ve zručnostech řemeslných.

Ke koleji Girardově druží se ve Filadelfii nejmladší z lidumilenských ústavů. Jest nazván podle samého zakladatele ústavem Drexlovým. Asi 2700 chovanců nabývá tam ročně odborného vzdělání v umění, vědách a průmyslu.

Dobroděj Drexel odkázal na zřízení školy té téměř 4 miliony zlatých.

* *
*

Z Filadelfie do Baltimoru máme železnicí pouze asi dvě hodiny cesty.

Řady vlaků očekávají cestující. Železné zábradlí dělí je od obecnstva. Nápisý na štítech označují směry vlaků.

Zasedáme. Doba odjezdu vypršela a vlak hne se bez pískání a volání z nádraží. Vyjede tak zticha, jako by jel toliko za humna, a pojede snad až takový kus světa, jako je z Prahy do Londýna.

Vrby, topole, javory, dub červený, bez a jedlé kaštany míhají se při trati.

Každou chvíli zamihne se též v blízkou i v dáli obrovský nápis, věštící reklamu podnikavého pilulkáře, vyrabitele všechých breček, žvýkavé gumy a jiných pochoutek v Americe obvyklých.

Prátelé Baltimorští uvítali mě jako svého krajana upřímně. Pohostili mě i mého soudruha, jak jen mohli.

Čechů je tam nyní hodně přes 10.000. Roku 1814 nebylo v Baltimoru ani jediného Čecha, r. 1880 počítalo se jich 2500, r. 1889 asi 10.000.

Přes tisíc našich krajanů vystavělo si v Baltimoru své vlastní domky. „Stavitelský spolek“ dopomáhá jim k vlastnímu majetku, přijímaje od svých členů asi 50.000 dolarů (125.000 zl.) ročních splátek.

Českých spolků jest v Baltimoru mnoho. I ženské spolky vzrostly v Baltimoru četně a rychle jako houby po dešti.

Baltimore není místem, jež by mohlo upoutati cizince k delšímu pobytu, přes všechny přednosti, jež má do sebe znamenitý jeho záliv. Přes padesát světél ozařuje za tmy vjezd do tohoto fjordu.

Na jedné z tamějších světláren řídí osudy mořeplavců náš český rodák a rozsvěcuje světla na Baltimorském majáku již po několik let. Jen zkušené lodivodové mohou vésti zámořský koráb mezi četnými výspami zálivu.

Ale měřičiny rozervaných těch břehů, napájených četnými přítoky řek a potoků, jsou nejlepším útočištěm ústřic. Ústřicové parky baltimorské nejsou překonány jinými vydatnějšími. Na miliony krabic s konzervovanými ústřicemi vyváží se odtud do světa.

Ruce českých dělnic mají při této práci nemalý podíl. Zvláště četně zaměstnávají se baltimorští Čechové úpravou ovoce a luštěnin, přivážených z okolí do města u velikém množství.

Z rozlehlého města nepoznal jsem mnoho. Dusno, jaké trýznilo nás za teploty 36° C., nelákalo člověka k vycházkám.

* *
*

Večer dne 19. měsíce června přibyl jsem do Washingtonu (čti: Uošíngtonu). Jízda z Baltimoru trvala asi hodinu. Ve voze dýchal se volněji, jen když větřík zavanul do otevřeného okna. Ještě o šesté hodině večerní ukazoval termometr ve stínu 30° C. Že okřeji ve svěžím vzduchu rozlehlých sadů klidného Washingtonu, marně jsem se těšil.

O sedmé hodině stanul vlak v nádraží.

V potu tváří odnáším si zavazadlo až do nejskvělejší třídy města, vstupuji se svým soudruhem do vozu kabelové tramvaje a ve chvíli stojíme již před svým novým bydlištěm.

Krůpěje potu řinou se nám stále ještě s čela. Ani v noci nebude prý lépe, ujišťovali nás v hotelu.

A mluvili pravdu, neboť den na to mám ve svém zápisníku zaznamenanou teplotu 100° dle stupnice Fahrenheitovy, to jest 37·7° C.

V hotelu přidružily se k dusnému ovzduší ještě houfy much a moskytů, od nichž zbavuje nás milosrdný černocho alespoň po tu dobu, pokud budeme večeřeti. Již staví před nás muší vějíř, natahuje pružné jeho péro, ukryté ve stojanu, a přivádí jím v pohyb dvě široká ramena. Rázem prchají dvoukřídlí dotěravci a vrhnou se na zbytky od večeře, až jen péro dojde.

Čirá tma zakryla pohled na majestátný Kapitol, založený uprostřed rozsáhlého sadu. Za to však zářily myriady světlušek a jako jiskry sršely z křoví a zapadaly opět v jeho haluze.

Palčivé jitro věštilo nesnesitelné vedro nového dne. V úpalu slunečním obcházíme Kapitol a ukrýváme se na chvíli ve stínu košatých lip, dubů a platánů, k nimž druží se v sadech brečtan, tis, vavříň, zimostráz a j.

Hejna vrabců poletují v sadě tak volně, jako by tam byli od jakživa. Nový svět jest jim však novou vlastí teprve asi dvacet pět let.

Počátek učinili s vrabci v Centralparku newyorském. Američanům líbil se nový přistěhovalec pro svou výbojnost a přítulnost. O své rozšíření a získání domácího práva v americké přírodě postarali se potom vrabci již sami.

Dnes však mluví v Americe o vrabcích jinak, nežli tehdy, když poprvé hejčkali je jako vzácné hosty v sadech.

Stejně znějí i žaloby hospodářů australských. Ale nevyhladitelný rod vrabců má již budoucnost v celé Americe i Australii zajištěnou.

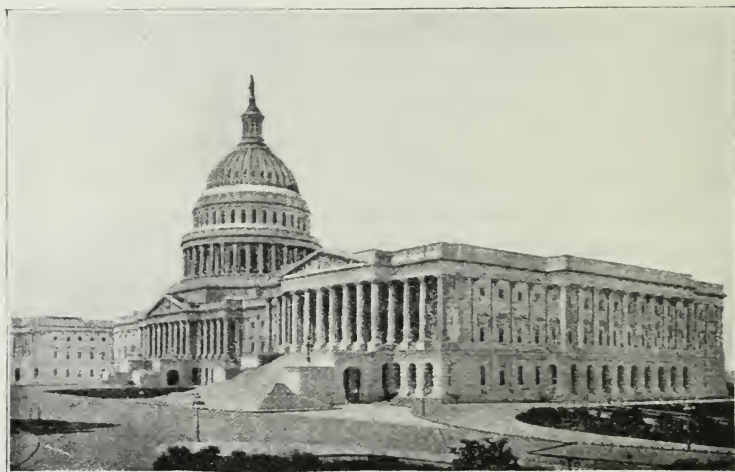
* *

*

Co je Kapitol:

Kapitol je velikolepá stavba z bělostného mramoru zbudovaná. Vzory k tomu slavnému dílu vybral si jeho tvůrce z klassického Řecka. Podobně počínali si i jiní stavitelé

paláců ve Washingtoně a přenesli vzory hellenského umění na půdu Nového světa v míře takové, že snad ani celé Řecko nemělo tolik sloupení, co jich má nyní Washington. Chrám Minervin, Theseův, proslulý Parthenon, propyleje a římské pantheony nově obživly ve Washingtoně. Imposantní kupole zakončena jest obrovskou sochou Svobody. Rozměry svými druží se ke slavné kupoli dómu Isakova v Petrohradě, basi-

Kapitol ve Washingtoně

liky Svatopetrské v Římě, chrámu sv. Pavla v Londýně a dómu pařížské Invalidovny.

Za naší návštěvy bylo ve Washingtoně jako po vymření. Živěji tam bývá, když zástupcové států sjíždějí se k zasedání kongresu. President Spojených států sveroamerických má své sídlo v paláci, jenž slove „Bílý dům“. Tam přijímá asi dvakráte v týdnu návštěvy a podává ruku všem osobám, jež přišly k audienci.

Veliká řada presidentů vystříдалa se již v komnatách Bílého domu, propůjčovaného jim za obyč po dobu jejich vládaření.

President americké Unie má ročně 50.000 dolarů služného. Vicepresident požívá ročních 8000 dolarů. Tolikéž má každý z osmi ministrů, jmenovaných presidentem.

V sousedství presidentovy residence, obklopené rozsáhlým sadem, pozvedají se paláce ministerstev.

Ministerstvo vojenství má na starosti jenom asi 28 tisíc najatých vojáků s 21 důstojníky naproti rakouskouherské armádě, čítající v době míru přes 383 tisíce mužů, a naproti německé, čítající více nežli 500 tisíc mužstva a důstojnictva.

Město Washington uctívá památku svého jmenovce, po němž jest nazván, mnohými pomníky. Před samým Kapitolem zvěčnilo svého miláčka sochou, na jejíž podstavci umístěn jest ze tří stran nápis: První v míru, první v boji, první v srdci svých krajanů.

Ale nade všechny pomníky posvěcené prvnímu presidentu Washingtonovi trčí vysoko k nebi obelisk. Je zbudován z kvádrů bílého mramoru, má ve výšce 159 metrů, asi o polovici vyšší nežli věž Svatovítská. Jehlancovitá špička obelisku pokryta jest plechem aluminiovým. Zlaté litery, vyryté do mramorových stěn obelisku, věští jména států a společností, které dodaly kvádry ke stavbě. Schody v obelisku založené vedou až k jeho vrcholku. Hosté mohou se k němu vznést v 8 minutách po zvláštním vytahovadle.

* *

*

Přírodovědecký ústav Smithsonův a Národní museum nezklamaly mne v očekávání. Výjevy ze života americké zvěře znázorněny jsou tam malebnými skupinami, jež prozrazují v každém záhybu bystroduchého vycpavače. Rodina převzácného a již vymírajícího tura pižmového, zápasícího o život v napodobeném sněhu, jest dílo mistrovské, z něhož přírodopysce sotva oči spouští. Trosky památného toho rodu dokonávají zbytek svého života v zaváté vlasti Eskymáků a zanechají po sobě jen skrovné a drahé ukázky své podoby v několika málo museích světa. Jak dávno asi tomu, co kopyta tura pižmového tepala i půdu staré Evropy a zůstavila hnáty po sobě i v našich hlinách a náplavech?

I jiné bohaté sbírky přírodnické poutají tam naši pozornost zvláštnostmi americké pevniny.

Výsledky vědeckého badání na poli přírodnickém uveřejňují se v objemných knihách ústavu Smithsonova.

Podivná věc! Muž, jenž prý za svého živobytí nikdy o končiny Nového světa ani nezavadil, pojednou stal se velikým dobrodějem Ameriky a položil základ k nejpřednějšímu ústavu vědeckému, jímž se mohou Američané pochlubit.

Byl to Angličan, *Smithson*, který odkázal ve své závěti Washingtonu skoro 1½ milionu zlatých. Jako chemik a fyzik přál si, aby přírodní vědy razily si rychle cestu světem, ozařovaly rozum člověčenstva a zapuzovaly bludy lidí, zaslepovaných chytráky, kteří tyjí z nevědomosti jiných. Mravní zásady svobodné Ameriky líbily se *Smithsonovi* tak, že vyhlédl si k šíření přírodních nauk nikoli svou vlast, ale Spojené státy severoamerické.

Z příčin rodinných opustil *Smithson* Anglii a usadil se posléze v Janově, kdež také roku 1829 zemřel. Veliké své jmění odkázal svému synovci s tou podmínkou, aby, umře-li bezdětek, postoupil veškeré dědictví Spojeným státům severoamerickým k založení přírodovědeckého ústavu.

Synovec skutečně dětí nezůstavil, a roku 1846 začal *Smithsonův* ústav svou činnost.

Podobnou činností, americké vlasti blaho přinášející, honosí se ve Washingtoně ústav rybářský, založený pro zvelebení tohoto znamenitého zřídla národohospodářského. Z rybářského ústavu ve Washingtoně vysílají se darmo do všech vod americké Unie na miliony vajíček a potěru, aby osadily se jezera, rybníky, řeky, ba i zátoky mořské ústřicemi a novými druhy ryb. Vláda, uznávajíc obecný prospěch z pokusného toho ústavu plynoucí, přispívá k rozšiřování jeho záslužné činnosti. Zvláštní železniční vozy rozvázejí materiál od jednoho oceanu ke druhému.

Nerad opouštěl jsem místo tolikerého poučení. Výchoďštěm další mé cesty byla opět Filadelfie. Z ní vydal jsem se na další cestu do Chicaga.

* *

*

K vodopádům Niagarským.

Nežli spatříme Metropoli při jezeře Michinganském, prodlíme několik dní u bouřlivé Niagary.

Z Filadelfie k Niagarským vodopádům jest hodný kus cesty, asi tolik, jako počítáme z Prahy do Lvova.

Vlak projíždí za parného dne zeleným krajem. Po polednách dostoupila rtuť v příručním teploměru svého vrcholu a ukazovala 34° Celsia. Takovou teplotu poznamenal jsem v zápisníku dne 22. června.

Po dvouhodinné jízdě jsme na stanici *Bethlehem*.

Co tu vzpomínek ozývá se v slově Betlém a jeho někdejší minulosti! Jeť on útočištěm rozptýleného stáda Českých bratrů, kteří opouštějíce svou vlast jako psanci vyhledávali kýženeho pokoje daleko za mořem.

Svůdné pověsti o zámořské zemi volnosti, v níž nebylo tehdy ani válek ani hladu, vzrušily i České bratry. Toužiliť oni ve svém náboženském zápalu po velikých činech pokládající se za jedinou, pravou a vyvolenou církev, jíž svěřeno jest spasitelské dílo na vinici Páně. Obětovati se pohan-skému rudochu, přinést mu kříž Ježíšův a oddati se zcela dílu apoštolskému, to stalo se tužbou a heslem celé obce bratrské.

Malý hlouček vyznavačů církve českobratrské, jenž před što šedesáti lety poprvé vstoupil na půdu Nového světa, rozhojnil se od té doby tak, že čítá více než 10.000 souvěrců.

Josefa Kořenského: Cesty po světě.

S vyznavači učení česko-bratrského přišlo tehdy do Ameriky mnoho Čechů. Vysvítá to z věrohodných pramenů, až na dnešní časy dochovaných a některými badateli na světlo vydaných.

V seznamech tehdejších přistěhovalců čteme mezi jinými i tato jména: Brábek, Buda, Bulíček, Brož, Balík, Blízký, Havel, Hlaváček, Janáček, Kmoch, Král, Kokeš, Matějček, Stárek, Smrčka, Vítek a j. Český jich ráz lze z nich vyčísti přes všecko znetvoření, jemuž jména ta podlehla při poan-gličení a poněmčení.

V pennsylvanském Betlémě podnes upomíná poutníka leccos na potomky českých vystěhovalců. Jdouce ulicí, čtete jména česká. Kamenné desky náhrobní věstí, že tam dřímá věčný sen Čech, Moravan, Lužičan, Slezan. V knihovně památného Betlema najdete řady českých a jiných knih, týkajících se Jednoty českých bratří. Jeť betlémská knihovna v tom ohledu nejbohatší ve Spojených státech.

Mezi Moravskými bratry, kteří život na americké půdě dokonali, získal si velikých zásluh o rozkvět mladé církve *Matěj Stach*, a to jako misionář gronských Eskymáků. Vším právem může se nazývati Stach apoštolem Eskymáků.

Matěj Stach narodil se roku 1711 na Moravě. Pocházel z rodiny česko-bratrské. Jsa povahy vznětlivé a výbojně, prchl z domova a připravoval se v Němcích k misionářství. V srdci ohnivého mladíka vznikla touha, kázati slovo Boží v Gronsku, a tak vidíme brzy na to odjížděti Matěje Stacha daleko na sever. Roku 1733 vsedl na loď, za šest neděl připlavil se ke břehům gronským a spatřil kraj sněhem a ledem zapadlý.

V té nehostinné zemi naučil se Stach jazyku eskymáckému, naklonil si domorodce, žil s nimi jako jejich druh a snášel v krajinách svého apoštolování mrazy krutého severu.

V Gronsku pobyl Stach 40 let. Maje přes 60 let svého věku, přišel do Severní Karoliny v Americe, kde roku 1787 zemřel. Sto let po jeho smrti postavili mu v Karolině pomník a označili jej nápisem: Matěj Stach, první moravský misionář v Gronsku.

* * *

K vodopádům Niagarským přibyli jsme za časného jitra. Po čtyry dny byli jsme hosty jejich a s rozechvěním naslouchali jsme odvěkému chorálu rozkaceného živlu, valícího se do propasti ze čtyř mohutných jezer. Jména těch jezer jsou: Superior, Michingan, Huron a Erie. Rudoši, vyděšení úchvatným zjevem mocného živlu, dali vodopádům jméno Najagara, t. j. bouře vodstva.

Dobře byli jsme ve světovém tom dějišti uschováni. Jen s těžkým srdcem opouštěli jsme velikolepé divadlo.

Výborný hotel Kaltenbachův (denně 4 dolary) dovršoval luzný souzvuk těla i duše. Poskytoval všeho, čeho bývá potřeba k spokojenosti turistické.

V pokoře blížíme se k místu, odkud hukot a bouře se šíří a mysl omamuje.

Již voní jehličnaté mláží, zastíněné korunami jedlých kaštanů, lip a dubů, a my, spějíce stezkami vábného parku a překročující most, budeme na ostrůvku řečeném *Ostrov kozi* a zadíváme se poprvé v životě do vodopádů Niagarských.

Vodopády Niagarské dotýkají se s jedné strany území Spojených států severoamerických, s druhé strany území Kanadského. Stojíme posud na půdě „americké“, vyhlížíme ku protějším břehům kanadským a upínáme zrak na rozpěněné spousty zelenavé vody, jež se vrhají z přirozeného jezu do propasti hluboké asi 48 metrů.

Jez ten vytváří křivku skoro kilometr dlouhou a podkově podobnou. Odtud jméno toho vodopádu: *Podkovový*.

Ale nežli vody, spějící ze čtyř jmenovaných jezer, dojdou pokraje jezu, rozvětvují se ve dva proudy, zrychlují potom náhle svůj tok a lámou a tříští se v divokých peřejích, známých jako *Kanadské peřeje*.

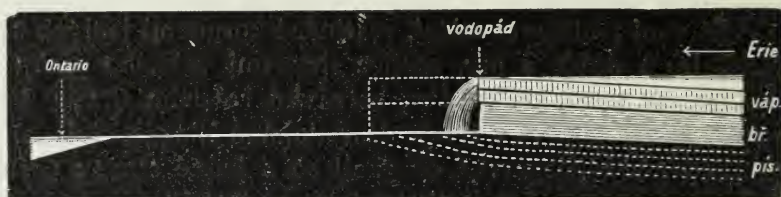
Proudy vodstva druhého ramene vytvářejí vodopády řečené *Americké*.

Úžasné jest množství vody, která vrhá se ze širokého koryta do hlubin zúženého žlebu, sevřeného vysokými břehy. Největší spousta vody řítí se ovšem vodopádem Podkovovým neboli Kanadským. Toliko desátý díl vody odtéká vodopádem Americkým. Bylo vypočítáno, že za jedinou vteřinu vylévá se Niagarskými vodopády přes 70.000 hektolitřů vody.

Nad vodopády rozlévá se voda do šířky asi 1500 metrů, pod vodopády však spokojiti se musí korytem, jež má v šířce toliko asi pátý díl rozlehlosti hořejší, doleji pak dokonce pouze asi díl dvacátý.

Smaragdová zeleň vodstva pádicího do propasti proměňuje se rázem v bělostnou lavinu. Myriady krůpějí rozptylují se v mlhavé ovzduší a zakrývají celé okolí jako čarovný závoj. Jen chvílemi, když nový náraz zanele mlhu jinam, zjeví se na okamžik černé nitro vodní propasti.

Od věků rozléhá se příšerný hukot u Niagary. Divoké vlny buší na stěny přirozeného jezu, jenž dělí hladinu blízkého jezera Erijského od vodní pláně nedalekého Ontaria. V zimě

Zeměznalecký průřez krajiny při Niagare.

váp. = vápenec, bř. = břidlice, pís. = pískovec.

i v létě, jako od věčnosti, hučí vodopády majestátní Niagary vždycky stejně velebně.

Moc a sláva vznešené Niagary nezvýší se ani průtrží mračen a nesníží se, ani když slunce parného léta jiné řeky vysušuje a jejich řečiště obnažuje. Zloba nepohody nedotýká se Niagary.

A přece i tento kolos podléhá změně světa a podlehne jednou docela, až přirozené prahy jeho vymelou se vodou a splynou v jednu hladinu.

Podobá se pravdě, že ubývá každý rok o hodný kus řečiště, počítajíc od kraje slapu proti proudu.

V divokém toku unikají dále vody vržené do propasti. Zakončují jako hrozné drama po krutém utrpení teprve tam, kde pojme je v sebe tišina jezera Ontarijského.

A nežli toho utišení dojdou, budou se sřícené spousty vody ještě dlouho vzpírati, do vysoka budou se dmouti ve skalní soutěsce a budou rušiti nitro skalních boků silným přibojem.

Než i do těchto míst záhuby a nebezpečenství odvažuje se člověk na lehkém parníku, vydává se proti vlnobití, překonává přeje za sykotu a šumu, blíží se, zahalen jsa v nepromokavý oděv, až k samým mrakům mlhovin a zdráv a šťasten vyvázne z ječivých virů.

Také my neopominuli jsme spustiti se železnicí k dolejšímu přeje, abychom zasedli na palubu lodí, pojmenované poeticky „Vila mlhovin“. Parník ten razil si plnou silou cestu v třesutém vlnobití, bez úrazu kroužil v přejech a přistal s námi u přístaviště na březích kanadských.

Ve chvíli na to procházeli jsme se v rozlehlém parku, a žasli jsme nad novými scénami velikolepého díla přírodního, jež ruka lidská oslavila památnými stavbami visutých mostů, vznášejících se nad dravými proudy jako výtvar upředný z pavučin. Dva z nich slouží také účelům železničním.

Horliví turisté podnikají také vycházku klikatým zábradlím pod samé přeje, aby tam naslouchali hukotu burácející vody, spouštějící se před nimi shora jako opona ze smaragdu vybájená.

Elektrická tramway, založená na kanadské straně, usnadňuje turistovi podívati se dále podél proudů až k proslulým přeje, jejichž vody vtěsnati se musí pojednou do průlivu 90 metrů širokého, takže hladina vodní dme se uprostřed koryta asi 7 metrů výše, nežli jest hladina na kraji.

Nyní jsou Niagarské vodopády známy celému světu, a práhy jejich staly se dostaveníčkem všech národů.

První, jenž slovy vyličil slávu přírodního toho divu, byl Hennepin, účastník výpravy La Sallovy, jenž před více než dvěma sty lety poprvé vydal se s lodí „Griffon“ na výzkumnou cestu k jezerům americkým.

Město Niagara Falls přiléhá těsně k levému břehu řeky Niagary, která, odvedši vody všech čtyř jezer do Ontaria, plyne dále jako řeka sv. Vavřince územím Kanadským. Po-

tom vylévá se do oceanu Atlantického. Bohatstvím vody předčí Niagaru pouze jihoamerický veletok Maraňon.

V dotěravosti niagarských kramářů a jejich náhončích není město Niagara překonáno žádným jiným. V bazárech s vycpanou zvěří zajímaly mě četné exempláře sněžních sov, losů a vavitů, nejmohutnějších to paroháčů ze všech jelenů.

Výrobky a věci indiánské, ať již dýmky nebo falešné skalpy, lebky, tomahak, mokasiny a jiné tretky, prodávají se tam ve všech krámech.

Podivuhodnou zvláštností byl však pro nás pevně okovaný sud s nápisem: „Jan Halík, cukrář z Chicaga, spustil se v tomto sudě roku 1891 do vodopádů Niagarských.“ Myslí, že Čech Halík nebyl první ani poslední.

Město Niagara Falls zdá se míti skvělou budoucnost. Nyní má toliko 6000 duší. Za naší návštěvy budovaly se tam ze žulových kvádrů vodojemy a náhony, a měly pohltiti v sebe spousty vod z hořejšího toku Niagary, aby se odváděly obrovským tunelem, ústícím pod vodopády do Niagary. Mohutné té síly vodní využítuje se v kolosálních turbínách ke hnaní elektrických strojů. Elektřina vyvozená tímto způsobem může se rozváděti do veliké dálky za laciný peníz.

Výletem po elektrické dráze kanadské k hořlavým pramenům sirovočkovým byl náš pobyt u Niagarských vodopádů ukončen.

* * *

Po polednách objevila se již před námi nadozírná pláň jezera Eriejského. Vlak železniční trati unáší nás stále při jižním břehu jeho. V několika hodinách opustí území státu New-Yorského, pojedje nedlouho cípem státu Pennsylvanského a ujížděti bude na to státem, jehož jméno Ohio.

Při trati prokmitá chvílemi jeteliště, v mokřinách pryskyřník a sítiny, v plotech thuje, jinde divizny, ohnivě lilie, na paloucích růžokvěté vrbky, v sadech ovocné stromy, na polích ječmen, žito a lány kukuřicové, místy rozsáhlé vinice s proslulým ohijským vínem khetobou (*catawba*). Však toho moku okusíme co nejdříve, až jen po osmihodinné jízdě do-

stihneme *Clevelandu* a zasedneme ke stolu dávného přítele z mladých let, Václava Šnajdra, jenž svou „Dennicí novověku“ hlásá největší svobodu a volnost rozumu.

Zvuky českého jazyka rozléhaly se každým krokem naším i v Clevelandě, zvláště na Broadwayi. Vždyť počet našich krajanů tam usedlých rovná se již zajisté Čechům veleměsta při Hudsonu.

České osady ke Clevelandu přiléhající jsou. Žižkov, Trocnov, Praha, Vyšehrad, Husinec a j.

Není tomu ani sto let, co město Cleveland počalo vznikat, a nyní hostí již ve svých 43.000 domích přes 260.000 lidí. Za jediný rok 1892 bylo tam postaveno přes 4360 budov.

Z nítra města jsme pospíchali do lákavějších zátíší. Našli jsme je v proslulém stromořadí javorovém, známém po vší Americe jako třída Euklidova. V ní usadili se nejpřednější boháči města.

Dne 29. června uzřeli jsme pozdě na večer tichou hladinu jezera Michinganského, a pozdě v noci klepal jsem na dveře svého nastávajícího hostitele v Chicagu. Po dvaceti pěti letech objímám své milé přátely.

V Chicagu.

Robert Pitte, 188—190 W, 20th Street.

Tak zněla adresa přítele, jehož obydlí neboli „residence“ stala se nám po několik neděl druhým domovem.

Zátiší této ulice ani nám nepřipomínalo, že jsme v městě životního ruchu, jehož záchvěvy pociťují se na všech stranách světa, ať již v sídlech staré vzdělanosti evropské, nebo na březích Tichého oceanu.

Jako zázrakem a přes noc objevilo se Chicago na dějišti světovém. Dějiny jiných měst počítají se již od letopočtu Kristova, ale dějiny královny Michinganského moře takřka od několika dní. Neboť což jest šedesáte let proti dvěma tisícům? Což minulost pyšného Říma proti dějinám metropole michinganské?

Praví-li se o Římě, že nebyl za den vystavěn, může se říci o Chicagu, že vyrostlo před očima těch, kteří k němu základy položili a jeho povýšení ze skrovné samoty a pastviny na veleměsto světa se dočekali. Ba Chicago pozvedlo se z trosek a popelu téměř za jediný den, když je požár zasáhl a skoro dvacet tisíc budov se zemí srovnal.

Tam, kde nyní míhá se přes milion lidí na půdě veleměsta, bloudila před sto lety jenom noha rudochova. Snad nazývalo se to místo v řeči tehdejšího kmene indianských Tamarů *Ešikago*, *Šakaga* nebo *Šekaga*. Takový jest asi původ nynějšího jména Chicago (čti Šikago).

Jisto však jest, že tam před šedesáti lety žilo toliko asi dvanáct rodin. Roku 1833 počítalo se v té osadě 550 obyvatelů, a první veřejný list, odebíraný od 120 přeplatitelů, tlumočil zájmy malé osady, povýšené roku 1837 na město.

Rok 1860 vykazuje v Chicagu přes 100.000 obyvatelů, a tricet let na to udává ščítání lidu v Chicagu již přes million duší. Teď páčí se tam obyvatelstva asi na $1\frac{1}{3}$ millionu.

Tehdejší jediný list rozmnožen jest asi 500 časopisy novými, z nichž jest asi 34 denníků vedle 300 novin týdních a mnohých měsíčních a čtvrtletních.

Co radostí bylo v Chicagu, když tam před čtyřiceti lety zahájena byla první jízda po krátké železnici! Nyní soustřeďuje se při metropoli michinganské asi padesatero drah, a vedou do města ze všech končin Nového světa.

Však jest rozloha Chicaga také úžasná. Asi deset hodin cesty bylo by nám vykonati, nežli bychom prošli Chicago od severu na jih, držíce se toliko břehů Michinganských.

Jak nepatrnou jest rozloha naší Prahy proti kolosu Chicagskému! Vždyť jen jediná třída Halstedská má v délce tolik kilometrů, kolik jest asi z Prahy do Karlštejna.

Než kde nabrati místa k vyličení tolika zvláštností, jež cizince k sobě poutají?

Jen letmo ukáži tu k věcem nejpřednějším.

* * *

Mají pravdu, kdo tvrdí, že největším divem Nového světa jest Chicago. Náhle vyrostlo a stále ještě roste a rozšiřuje se do netušené dáli. Do nedávna nevěděli ani na chicagské radnici, jak veliké je město, které spravují. Teprv asi před rokem vyzval účetní Ackermann ředitele mapového odboru, aby mu obstaral přesná čísla o pravé rozloze Chicaga. Zvědělo se, že Chicago zaujímá asi 480 km^2 . Čtverec, do něhož bychom chtěli Chicago vtěsnati, musel by míti stranu asi 22 kilometry dlouhou.

Posuzujícíe Chicago, budeme k němu pohlízeti jako k bytosti, která ještě nedospěla svého rozvoje a které přes noc

narůstají nové a nové údy. Prodlením jediného roku vznikají tam nové sítě ulic, nová jména tříd a ulic, a rozhojňují se čísla domů, jichž co nejdříve bude se počítati asi sto tisíc.

Jen v Chicagu mohou vypravovati žert trochu pravdě nepodobný. Kdosi ulehl prý večer na prérii a usnul. Jaké však bylo jeho překvapení, když druhého dne z rána viděl se v ložnici nádherného hotelu, jenž za jedinou noc byl nad ním postaven.

Chicago není ještě hotovo, ale za nedlouho budou se vypínati nebetyčné paláce, obložené drahocenými plotnami polodrahých kamenů, i tam, kde ještě bažinatá půda pod nohama se propadá, kde bídné chýže a dřevěné baráky řadí se v pusté ulice, v nichž teprve několikeré požáry lepší řád přivodí a zanedbané kouty města na elegantní třídy povznesou.

Jen štěstím bylo pro staré Chicago, že plameny hrozného požáru roku 1871 zničily ve třech dnech téměř 18.000 domův, neboť za krátký čas vypučelo z někdejšího spáleniště na tisíce domů kamenných. Počítá se, že od té doby přibývá v Chicagu rok co rok asi pět tisíc stavení, tedy průměrně každým všedním dnem asi čtrnáct nových domů. Ba v některých dnech roku 1891, kdy obyvatelstva přirostlo asi stodvacet tisíc, přibývalo denně dokonce až po 35 nových domech. A z těch čítaly mnohé patnáct i více poschodí. K neuvěření!

Oheň obrovského toho požáru vypukl večer dne 8. října v českém domě. Lampa, převržená kravou při dojení, byla pochodní, od níž vzplanulo celé město.

Po strašlivé té události probudilo se občanstvo k nadšeným podnikům, jež přinesly městu užitek a blahobyť. Ulice, před tím v močálech založené, navázely se o dva až tři metry nad dřívější úroveň. Domy, v nich již postavené, zvedaly se důmyslnými stroji, a základy jejich současně se zvyšovaly. Tím způsobem úzké ulice se regulovaly a pošinováním domů se rozšiřovaly.

Stroje, které v tísní chicagského obyvatelstva tehdy tak znamenitě se osvědčily, neustávají podnes v práci své a zvedají a převážejí domy jako jindy. Za jediný rok bylo poslední

dobou převezeno a zdviženo přes 1700 stavení, jež by tvořila řadu domů o délce asi tří hodin cesty. Ovšem, valná většina těch stavení byly domy dřevěné, ale mnohé byly také kamenné až o čtyrech poschodích.

* * *

V bídě a ponížení pomáhala Chicagu hlavně dvě města, Boston a New York. Netušila ovšem, že ubohé a jimi při životě zachovávané Chicago vyrostě jim v nebezpečného soka, jemuž i sám New York podlehl, když rozhodovalo se o dějiště světové výstavy. Chicago nejen že již dávno upokojilo své věřitele, ale spekuluje vlastním kapitálem, soutěžíc v železnictví, hornictví a ve všech odvětvích průmyslu a obchodu.

Železnice, jež sbíhají se v Chicagu jako mohutné tepny, přinesly městu život a pojistily obru slavnou budoucnost. Již dávno mělo Chicago více železnic než kterékoli veleměsto, a přece nebylo ještě soupeřem mohutných obcí, jako jsou New York, Boston, Filadelfie a j.

Tehdy ovšem nádraží železnic k Chicagu toliko přiléhala, ale nežli přešlo několik málo let, obklopily je domy ze všech stran, a tak ústí železnice v samém středu Chicaga, a koleje hlavních linií křížují nejživějšími ulicemi.

Den co den přijíždí do metropole michinganské a vyjíždí z ní ke všem stranám světa asi dvanáct set vlaků, neboli každou hodinu asi čtyřicet. Téměř sto třicet tisíc kilometrů železnic, to jest asi pátý díl všech železných drah světa, rozhojňuje příjem města Chicaga, a vydání a příjmy jejich jsou takové, jako shledáváme jen při velikých státech.

A není divu, povážíme-li, že jediná společnost jisté dráhy má ve své správě asi 12.000 kilometrů železnic, jiná asi deset tisíc kilometrů atd.

Čísla, jež z rozlehlosti těchto drah vyplývají, jdou nade všechnen pomysl našich domácích poměrů, a Chicago objevuje se v nich tím patrněji jakožto nedostižitelný obr.

Jedna železniční společnost užívá ke svým účelům asi tisíc parostrojů a třicet tisíc vozů železničních a denně vysílá po své trati asi pět set vlaků osobních a osm set vlaků ná-

kladních. A ze všech těch vozů každý něco do Chicaga přiváží nebo z něho jinam něco dopravuje.

Trefné jest přirovnání, že Chicago podobá se pavouku, jenž uprostřed své sítě sedí a kořistí z nejdlejších prérií.

* * *

Pochopujeme, že jde cizinci v Chicagu hlava kolem, když přijde v místa, kde sbíhají se železnice, nebo kde křížují a rozbíhají se dráhy pouliční. I těmi je Chicago opředeno, a délka veškeré sítě tramvají elektrických, kabelových a koňských dostupuje v něm opět svého vrcholu, neboť obnáší asi 640 *km*, v New Yorku asi 590 *km*, v Bostonu 530 *km*, ve Filadelfii asi 520 *km*.

Drátěné lano kabelových drah, pod zemí položené a silnými stroji jako transmise působící, rachotí a chřestí ulicemi po celý rok ve dne v noci a ochromuje šumem svým čivy mimojdoucích. Ale jinak osvědčují se kabelové pouliční ty dráhy znamenitě a zatlačují dráhy koňské do ulic pobočných, vynikající nad ně mnohými přednostmi. Ujíždějí rychleji a mohou dopravovati několik vozů najednou. Položení ocelového kabelu jest ovšem nákladné, neboť třeba jest proň zbudovati zvláštní tunel a položit kromě dvou kolejí ještě železné pasy uprostřed. Mezera mezi oběma pasy, vzdálenými od sebe jen asi dva centimetry, slouží k tomu, aby železné rameno, k vozu upevněné, mohlo jí volně probíhati a pomocí skřípce zachytnouti se kabelu. Nekonečné lano, vodorovně položené, přivádí se do pohybu silnými stroji a přivádí do vleku také vůz, jakmile se ho skřípec kondukterem řízený zachytne.

Poslední dobou zařizují se kabelové dráhy také v Evropě, a to v Anglii.

* * *

Jména chicagských ulic, v nichž železniční ruch a lomoz nikdy neutuchuje, jsou: State, Clark, Madison, La Salle a j.

Na křižovatkách jde tam o život. Pravými dobrodinci jsou tam policisté, kteří převádějí něžné pohlaví co nejzdvořileji z víru a hřmotného bludiště na druhou stranu ulice jako strážní andělé. Útlé děti dokonce i přenášejí v náručí. Zdá se, že jen k tomu účelu navlékají tak bělostné rukavičky.

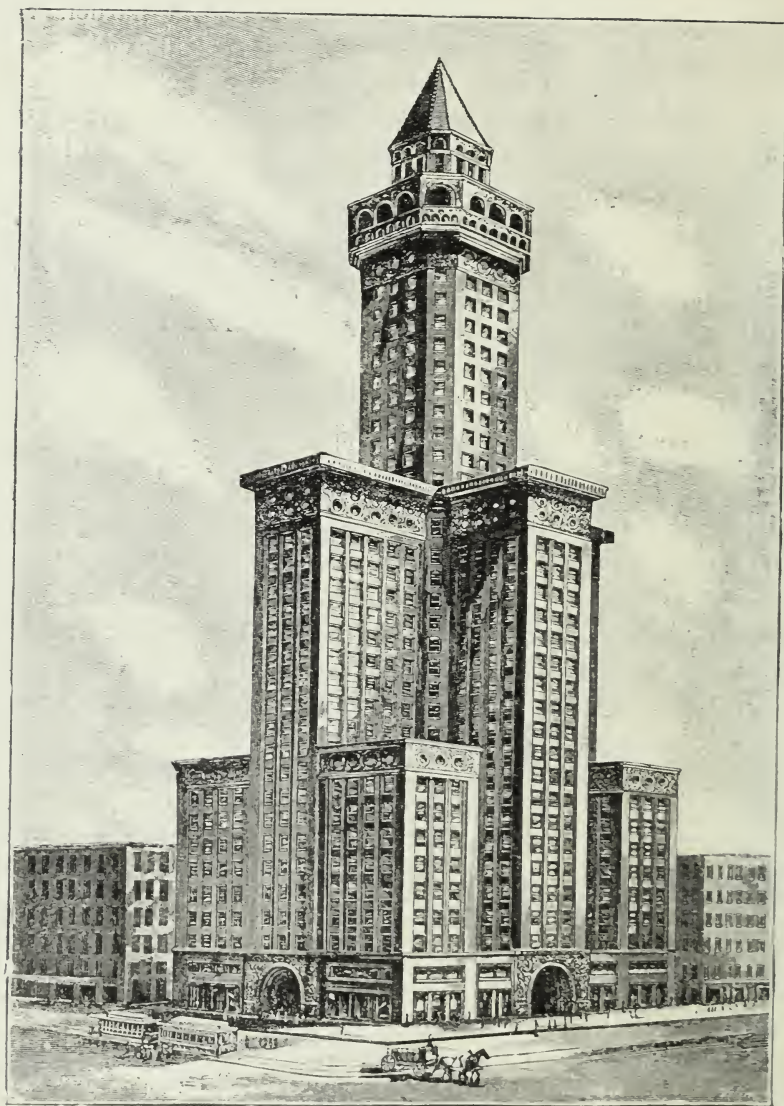
Zrak pozorovatelův utkví zajisté také na některé budově, jež se chce výškou svou došplhati až samého nebe. Takových budov má Chicago mnoho. V New Yorku vznikly, v Chicagu se hlavně ujaly.

Ale i v samém vrcholku nebetyčných těch stavení zařízeny jsou salony k pohodlnému obývání. Četná zdvihadla neboli elevatory vznášejí se každou minutu nahoru a spouštějí se s výšin do přízemí, aby vypouštěly z drátěných padáků obecenstvo do všech pater. Ani na „pražském mostě“ nemůže býti ruch živější. Za jediný den prochází takovým domem až pět, deset, dvacet tisíc lidí, ve mnohém pak má své bydliště i několik tisíc duší. Některé z těch budov slouží jenom za úřadovny a kanceláře rozličných podnikatelů, architektů, notářů, agentů, v jiných spojeno jest divadlo zároveň s hotelem.

Takovým jest palác při jezeře Michiganském, nazvaný *Auditorium* a zbudovaný před pěti lety nákladem asi dvanácti millionů zlatých. Osmnácté jeho poschodí pne se jen o deset metrů níže, nežli je Svatovítská věž v Praze, t. j. devadesát metrů. Dvanáct elevatorů rozváží hosty do desíti poschodí, sloužících za salony hostinské, báječnou nádherou vyšperkované. Co výše jest, jsou většinou ložnice, označené číslem 1—400, ba snad ještě více. Pronajímají se s celým zaopatřením za denních pět dolarů, t. j. asi dvanáct a půl zlatého.

Kuchyně hotelu a jídelna umístěny jsou v devátém poschodí. Jiný díl Auditoria věnován jest různým obchodům. Asi sto čtyřicet závodů má tam své sídlo. V nejvyšších patrech jsou úřadovny státní a stanice meteorologická.

Uprostřed ohromné té budovy založeno jest divadlo pro čtyry tisíce diváků. Jest z největších na světě. K velikým schůzkám lidu propůjčuje se divadlo Auditoria i s jevištěm, a tak nabývá se místa pro druhé čtyry tisíce lidí. K tomu všemu druží se ještě prostorná dvorana koncertní.

Ukázka nebetyčných budov v Chicagu.

Ký div, že k vystavění a zařízení paláce tak ohromného bylo třeba asi sedmnácti millionů cihel, šedesáti tisíc metrických centů ocele a železa, dvou a půl millionu metrických centů žuly, patnácti set oken, dvou tisíc dveří, deseti tisíc elektrických světel, asi tři set sedmdesáti kilometrů elektrických drátů a čtyřiceti kilometrů rour na vedení vody a plynu. Rychlost, jakou velkolepé to dílo se provedlo, jest úžasná. V březnu r. 1887 počalo se stavěti a za jedenáct měsíců byl palác pod střechou.

Podobných mamutích budov má Chicago několik.

Jakkoli elevatory těch budov konají službu rychle, přece zasedá Chicagan, dělající všecko ve chvatu, do zdvihadla nejrychlejšího. Ví dobře, který z nich je „rychlíkem“, jedoucím bez zastávky až do hořejších poschodí, a který jest „lokálním“, zastavujícím na stanici každého poschodí. Nápisů při jednotlivých elevatorech zřejmě k tomu ukazují, oznamujíce na př.: „Tento elevator zastavuje toliko u desátého poschodí a výše.“

Aby zjevno bylo, ve kterém poschodí elevator právě se nalézá a do kterého se ubírá, opatřen jest každý vchod, vedoucí k elevatorové šachtě, skleněnou rourou. Nádcba ta, podobná tlakoměru, rozdělena jest na tolik dílců, kolik dům čítá poschodí. Pohybuje-li se elevator nahoru, stoupá také sloupec zbarvené kapaliny; jíž jest roura naplněna. Ukazuje-li hladina sloupce na pět, stanul také elevator v poschodí pátém. Klesá-li hladina sloupce, padá také elevator. Zkušený člověk, chtěje vznést se po elevatoru, ubírá se k tomu vchodu, kde sloupec vodní padá nejnižše. Ví, že zdvihadlo vznes se s ním do výše co nejdříve, a že mu nebude třeba mařiti čas dlouhým čekáním.

Nebetyčných budov přibývá v Chicagu každým rokem několik. Za jediný rok 1891 přibýlo jich jedenadvacet a čítaly dohromady dvě stě třicet poschodí. Prostory jejich byly již pronajaty, nežli stavba se ukončila. Ale číslo několika těch budov ostává přece velmi nepatrným, povážíme-li, že téhož roku vystavěno bylo v Chicagu přes jedenáct tisíc budov jiných.

* * *

Způsob, jakým v Americe domy se stavějí, jest ovšem zcela jiný. U nás by se podnikatelé marně pokoušeli něco takového napodobiti. Stavební řád u nás obvyklý nedovoluje něco podobného stavěti.

Kamene užívá se ku provedení obrovských paláců velmi málo. Poslední dobou nahrazují se i žulové základy ocelovými rošty a cementem. Na takových základech buduje se pak obrovská kostra z pevného železa. Železné kostry dodávají k titanským těm stavbám hlavně proslulé železárny Pittsburské, kde se každý pilř a každá traversa zkouší a čísluje. Uznaná jakost jednotlivých kusů, číslem znamenanych, zapisuje se do zvláštních knih. Stavitelé, dozorcové a železárny mohou klidně spáti, vědouce, že materiál ke stavbě dodaný jest spolehlivý.

Sotva že se železná kostra povznese nad zemi, již vyplňuje se kvádry žulovými, výše cihlami, nejvýše pak obkládá se terakotou nebo štukem. Podlaha bývá parketová, častěji však z ohnivzdorné mosaiky. Příčky stavějí se z cihel dutých. Za takové stavby pokračuje se v montování ocelové kostry mnohem rychleji nežli v dolejší části domu, a železná kostra vyčnívá nade všecko okolí jako nebetyčná klec nebo lešení.

Dřeva užívají stavitelé mamutích paláců co nejméně. Až posud žádný z těch kolosů nepodlehł požáru.

Jakkoli tyto divy světa prorážejí až nebesa, přece stavba jejich málo vadí okolí. Široká lešení, která se stavebním materiálem zabírají u nás celou ulici a překážejí komunikaci, vypadala by v Novém světě směšně. Američtí zedníci připadali mi jako termiti, kteří, budující podivuhodné své stavby, zvětšují je z vnitřku na venek. A budova roste před očima pozorovatelovými a hýbe se jako živá. Ale tvůrce sám se neukáže a pracuje rako krtek v úkrytu.

Potřebuje-li mamutí palác ke zbudování několika málo měsíců, stačí k postavení obyčejného domu několik neděl, a nová budova osazuje se nájemníky. Rozpočty na stavbu domu vyhotovují se v hodině. Prahy, dvěře, okna, podlahy a jiné potřeby truhlářské jsou ve všech dílnách toho druhu na skladě, a podnikatel může si je odvážeti na staveniště při

samém objednání. A tak jest i při jiných pracích řemeslných. Truhlářů po našem vzoru v Americe ani není. Samostatný začátečník nehmoždí se tam ručním hoblíkem, aby si připravil v potu tváří desku a nohy ke zhotovení stolu, ale kupuje obé v továrně a jednotlivé části toliko sklízí. Stroje všeho druhu usnadňují tam práci, činí ji ušlechtilejší, úhlednější a lacinější, a zapuzují každý pokus nahrazovati výrobky strojní prací ruční.

Dělení práce nejeví se nikde tak nápadně jako za mořem. Jsou dílny, v nichž výhradně vyrábí se školní nábytek, v jiných pouze stoly, jinde stolice nebo skládací postele. Jsou krejčovské, kteří šijí výhradně kabáty, jiní jenom vesty nebo spodky, aby je dodávali do modních závodů („štorů“), zaujímajících mnohdy celou budovu o několika poschodích.

Se správkou nějakého výrobku neví si cizinec rady. Nebyl jsem z jiných a marně ohlížel jsem se po dílně, v níž by mi spravili deštník. „Kupte si nový, nebude státi mnohem více nežli správa.“ Tak poradili mi přátelé chicagští.

Přístípkáři ševcovští projíždějí ob čas ulice, zastavují se se svou dílnou, umístěnou na voze, před domy a vyřizují objednávky.

Mnohé z velezávodů chicagských přijímají do svých služeb zvláštní kresliče a vtipné veršotepce, jichž úkolem jest obstarati pro novinářskou reklamu lákavé ilustrace a pozoruhodná oznámení.

* *

*

Chicago přísluší nejenom nejřednější místo v železnictví světa, ale ono vzbuzuje podivení i svým loďstvem, jež přistává až k samým skladištím chicagských domů obchodních. A přec má Chicago k Atlantickému oceánu zajisté asi patnáct set kilometrů a k Tichému moři asi 2½ krát tolik. Na mysl nejde, jak město, protékané pouze bídrou řekou, mohlo povznésti se na místo s takovým ruchem obchodním, že má samo asi čtyři sta korábů.

Než jediný pohled na zeměpisné položení Chicaga objasňuje vyslovené údaje. Michigan a ostatní jezera s ním sou-

visící jsou v Chicagu náhradou za moře. Rozlehlostí jezerních vod pojištěna byla slavná budoucnost města. Obrovské koráby křižují ve vodách severoamerických jezer a zprostředkují dopravu po vodě až do Chicaga, spojeného pomocí průplavu s jezerem Michiganským a s řekou Illinois, jež vylévá se do veletoku Mississippiského.

Blízky jsou sobě prameny řeky Illinois a řeky Chicaga. Věděli o tom rudoši již v dobách dřívějších a snadno mohli připlouti z Michiganu až k Mississippi, jen když, opustivše hořejší tok řeky Chicaga, odnesli si své kocábky po suché zemi až k vrchovišti Illinoisu. V těch místech založen jest průplav již od mnoha let. Na tisíce korábů nastupuje po něm cestu a ustává v plavbě teprv, když jeho vody zamrzají, to jest od prosince až do polovice dubna. Nyní vysílají paroplavební společnosti, kterých je v Chicagu čtrnáct, své parolodi k řece svatého Vavřince, tedy až k samým hranicím Kanadským (přes dva tisíce kilometrů), což jest vzdálenost mnohem větší, nežli jest největší délka celé říše Rakouskouherské.

Rozlohou svou překonává jezero Michiganské celé království České, zajmajíc téměř 60.000 *km*.

* *

*

S řekou svou zatočili Chicagští občané, jak jen chtěli. Ba opáčili i její tok. Chicagoriver nevylévá se dnes do Michiganu, ale vody jezerní tekou do Chicagské řeky a průlivem Illinoiským do Mississippi. Otáčivé mosty a několik tunelů pod řekou založených, spojují díly města, rozděleného na část východní (*E*), západní (*W*) a severní (*N*).

Dělidlem tím jsou říční ramena, nad nimiž pne se celkem třiapadesát mostů. Z těch každou chvíli některý se otvírá a zavírá, aby propustil koráby, které jenom zvolna mohou se ubíratí stísněnou řekou, zanesenou bahnem, otravujícím jedovatým puchem celé okolí. Běda obyvatelům, kteří musí voliti obydlí blízko smrdutého toho bahniska! Sirovodíkové plyny a kyselé výpary, jimiž je tam všechn vzduch přesycen, podražďovaly naše plíce tak, že hrozily nám zalknutím. Stříbro

před chvílí tam přinesené rázem hnědne a černá jako v lučebně.

Jak oddechnou si v Chicagu, až jen zbaví se jedovatého bahna pomocí stok nově zřizovaných!

Průplav, roku 1892 počatý, rozmnoží opětně slavnou pověst Chicaga a učiní je přístupným největším námořským korábům. Již nyní mohou lodí přijížděti z Atlantického oceánu do veletoku svatého Vavřince a jezery a průplavy až do Chicaga, dopravující tak zboží o polovici laciněji, nežli je mohou rozvážeti železnice. Chicagu však je třeba také přímého a rychlého spojení jezera Michiganského se zálivem Mexickým pomocí Mississippi.

* *

*

Rozpočet veleobce Chicagské činil za jediný z posledních roků asi 60 millionů zlatých. Ale přes všechny ty ohromné potřeby má město jenom asi 34 millionů zlatých dluhů. Na opatřování vody vydává Chicago ročně asi 7 millionů zlatých, na osvětlení města asi $2\frac{1}{2}$ millionu, na policii o 2500 mužích přes 5 millionů, k hasičským účelům přes $2\frac{1}{2}$ millionu atd.

Hasičský sbor chicagský předstihuje prý i newyorský. Moc a význam jeho vysvítají z čísel, pro obdiv zde podaných. Nejvyššímu veliteli neboli maršálu chicagského hasičstva přiděleno jest k ruce 41 úředníků, 56 důstojníků a 820 mužů. Asi na 100 stanicích, ve kterých se oznamuje denně asi 12 požárů, stojí stále pohotově 72 parních stříkaček vedle 22 jiných. Asi 500 koňů jest výhradně ve službách hasičských.

O vodu vůbec jest v Chicagu dobře postaráno, ne však tak o pitnou. Ta přivádí se do města z jezera Michiganského beze všeho filtrování.

Velmožné panstvo má své nádherné residence daleko od páchnoucí řeky, zvláště v nádherné třídě řečené Michiganské a Drexlově, potom při proslulých parcích, jakými jsou *Washingtonův*, *Humboldtův*, *Garfieldův* a *Jacksonův*, zajímavících celkem rozlohu asi šestkrátě větší, nežli jest ohrazený park Bubenečský.

Stromořadí některých tříd chicagských nahrazují městu háje a lesy, obrubující je v ohromném polokruhu, dlouhém asi 75 kilometrů.

Ale přes všecku rozlehlost jsou parky chicagské jako malá oasa na široširé poušti, k níž bychom mohli zastavěnou plochu veleměsta přirovnati. Počítá se, že délka všech chicagských ulic a tříd činí asi 3600 kilometrů, co je asi tolik, jako vzdálenost mezi Londýnem a Uralem, nebo tok Volhy od prameniště až po moře Kaspické. Nové domy v Chicagu stále se rojí. Rok 1892 překonal předešlý, neboť vykazuje dokonce přírůstek 13.200 z brusů nových stavení v úhrnné délce asi jednoho sta kilometrů, zbudovaných nákladem asi 200 millionů zlatých. Přirostlo tedy průměrně za jediný všední den přes 40 nových domů, a každých dvacet minut rozhojněno bylo číslo všech chicagských budov o jedno stavení.

* *

*

Chicago jest nejen babylonem domů a ulic, ale také babylonem národů a jazyků. Smícháme-li prý všecko americké obyvatelstvo, jež má Cincinnati, všecky Němce z Hamburku, všecky Irčany z Dublina, veškeré Čechy z Plzně a blízkého okolí, veškeré obyvatelstvo Krakova, všecky Švédy z Malmö, všecky Nory z deštivých Berg, všecky Angličany z Oxfordu, asi třetinu Skotů, co jich má Leith, všecky Francouze z Vichy, Rusy z Rostova, Vlasy ze San Rema, tolikéž Kanadánů, Slováků, Dány z Helsingöru a k tomu ještě notnou dávku Hollandánů, Švýcarů, Rumunů, černochů, Číňanů, trochu Portugalců, Řeků, Španělů, Malajců, Polynesů a Indiánů, máme národopisnou smíšeninu veleobce Chicagské.

Vrch drží v ní Němci počtem asi 400.000, za nimi teprve jsou rodilí Američané počtem asi 300.000, třetí místo zaujímají vystěhovaci zeleného Erinu asi o 200.000 duší, čtvrté místo přísluší našim krajanům, jichž počítá se nyní asi 70.000, menším číslem zastoupeni jsou v Chicagu polští židé, po nichž teprve následují Švédové, Norové atd.

Většina těch národů hájí své zájmy zvláštními časopisy, ba nechybí tam ani list hebrejský. Přemnozí řídí se heslem „svůj k svému“, a tak narazíme na svých pochůzkách v Chicagu brzy na čtvrt českou, brzy na slováckou, polskou, jinde na německou, irskou, čínskou. V takových okresech rozléhá se obyčejně jen jazyk mateřský, a nápisy na štítech uvádějí

Residence chicagského velmože.

nás v duchu spíše do některého města polského, irského nebo českého, nežli na půdu americkou. Mnozí přistěhovalci starší mluvívají tam svou mateřštinou až do své smrti, a nejeden z nich nepochytil za všechnu dobu svého přebývání v Novém světě ani jediného slova anglického.

Ale jinak jest u dětí tam zrozených. Jen vzácný jsou výjimky, že mládež osvojuje si tam jazyk svých rodičů tou

měrou, aby se mohla s rodinou dokonale srozuměti. Překročte s dětmi práh domácí konversace, a poznáte, že nedostává se jim výrazů z jazyka mateřského, a že jest se jim uchylovati k angličtině, která jest jejich vyučovacím jazykem ve školách.

Přes všechny pokusy, jakéž tam mnozí z vlasteneckého nadšení a z úcty ke své mateřštině podnikají, není naděje, že by se tam různé národnosti zachovaly i do vzdálenější budoucnosti. Jistě rozplynou se v mohutném živlu anglo-americkém, a mateřský jazyk jejich bude udržován jen na tak dlouho, pokud nové pokolení posilováno bude čerstvými proudy přistěhovalců. Dnes, kdy starý kmen ožívován jest ještě stále přistěhovalci novými, byť již jenom v míře skrovnější nežli před lety, vidíme bujeti jednotlivé národnosti ještě v plné síle, ale vidíme starý jejich peň chřádnouti tam, kde proudy, jež dříve jej sílily a omlazovaly, náhle se zarazily.

* * *

První krajané čeští přišli do Chicaga r. 1853. Tři české denníky utužují nyní politické jejich přesvědčení, obhajované v Americe přechoť slovy, nad nimiž my trneme a ruce spínáme.

Těch našich krajanů, kteří povoláni byli volbou občanstva na důležitější místa politického a společenského jeviště, jest za mořem poskrovnu. Z nejpřednějších mezi americkými Čechy byl do nedávna *Karel Jonáš*, nakladatel a majitel časopisu „Slavie“.

Za vlády demokratického presidenta Clevelanda poslán byl Jonáš do Prahy jakožto konsul Spojených států severo-amerických, ale navrátil se zase do svého bydliště v Racině, když ujal se presidentství republikánský Harrison. Když pak došlo k volbě guvernérova náměstka ve státě Wisconsině, dostalo se toho místa Jonášovi přátelskou náklonností jak se strany demokratické tak i republikánské.

Karel Jonáš byl prvním Čechem v Americe, jenž hodnosti takové dosáhl. Náměstek guvernéruv, zastáváje úřad, má právo odpouštěti zločincům trest smrti a udělovati milost vězňům, když si byli část trestu odpykali.

Po nových volbách r. 1893 stal se Cleveland opět prezidentem, a Jonášovi svěřen úřad generálního konsula v Petrohradě. Tam však Jonáš dlouho nepobyl. Nepřestáváje toužiti po Praze, chtěl si vyměnití místo s tehdejším konsulem p. Karlem. Americký konsul Karel přestěhoval se do Petrohradu a Jonáš usadil se zase v Praze. Ale když potvrzení v tomto jeho úřadě od vlády rakouské nepřicházelo, přijal Jonáš uprázdňené místo konsula v německém městě Crefeldě. Událost ta rozrušila jeho mysl tou měrou, že skončil tam nešťastný život svůj náhlou smrtí r. 1896. Mrtvola jeho byla převezena do Prahy. Odpočívá tedy v té zemi, kterou Jonáš nevýslovně miloval.

Praktickým směrem svého listu „Slavie“ přispěl Jonáš znamenitě ke vzdělání našich krajanů v Novém světě a pracemi svými rozhojnil čestně literární díla na půdě americké vydaná. Jsou to zvláště: *Úplný slovník anglickočešský* s dokonalou výslovností anglickou a *Slovník českoanglický*. Vedle toho četné jsou jeho články hospodářské a j.

Chicagští Čechové vzpomínají své staré vlasti s horoucím srdcem a neodpírají jí nikdy své štědré ruky, kdykoli jde o záchranu české mládeže před záplavou cizího živlu.

I v Americe usilovně vedou o to péči, aby jich dětem vštěpoval se jazyk mateřský ve školách českých, zakládáných na americké půdě s velikými obětmi.

Péčí doktora Jirky, kdysi zástupce ve školní radě chicagské, byla také jedna z okresních škol angloamerických nazvána jménem velikého Amosů, a jméno jeho stkví se ve zlatých literách a v plné své českosti na krásné budově, mající nápis *Komenský School*.

V Chicagu má své ústřední sídlo výbor jednoty, jež jest nejmohutnější, kterou si naši krajané v Novém světě založili. Jmenuje se *Česko-slovanský podpůrný spolek*, zkráceně Č. S. P. S. Spolek ten byl založen dne 4. března 1854 v St. Louisu ve státě Missourském, ale živořil bídě asi osm let. Potom však vzkvétal a prospívá nyní co nejzdařněji, maje asi 10.000 členů a přes půl millionu zlatých jmění.

Č. S. P. S. vytkl si za hlavní účel pojišťovati své členy na život. Zemře-li člen spolku, vyplácí spolek pozůstalým

1000 dolarů, zemře-li manželka jeho, tedy 250 dolarů. Za nemoci dostává člen týdně 6 dolarů podpory. Za jediný rok vyplatí spolek úmrtného asi 100.000 dolarů, to jest asi 250.000 zlatých, nemocným pak asi přes 50.000 zl. Při tom však nezapomíná spolek ani na podporu posýlanou v čas potřeby do staré vlasti. Roku 1890 zaslal spolek do Čech přes 3000 zl., r. 1891 asi 2700 zl.

V každém státě má Č. S. P. S. své odbory, označené číslem a jménem. Tak na př. v Jižní Dakotě jest odbor č. 152 a' zove se *Jeronym Pražský*, v Severní Dakotě č. 156 *August Heřman*, v Illinoisu č. 13 *Praha*, č. 20 *Jungmann*, č. 24 *Jiří Poděbradský*, č. 121 *Nová vlast*, č. 141 *Čechové na křižovatce*, č. 146 *Karel mladší ze Žerotína*, č. 148 *Bratři svobody*, v Jowě č. 84 *Poslední Táborita*, č. 122 *Karel Jonáš*, č. 134 *Vzbuzení ducha skalního*, ve státě Massachusettském č. 57 *Vojta Náprstek*, č. 85 *Bratři, ku předu*, v Minnesotě č. 72 *Edvard Grégr*, v Nebrasce č. 19 *Palacký*, č. 167 *Ratolest mladočechů* a p.

* * *

Podivuhodných zvláštností má Chicago mnoho a mnoho. Zajdeme jen na chvilku k památným elevátorům, ale nikoliv k takovým, jimiž opatřen jest každý mamutí palác americký. Míním tu *elevatory obilné*, obrovské to sýpky, do nichž sváží se úroda ze všech států amerických, aby se přenechal přebytek polního požehnání staré Evropě.

Obilné elevatory vypadají šeredně. Není ošklivějších budov nad tyto sýpky. Čtyry převysoké zdi o nízké střeše a několika ohyzdných oknech, dále obrovský nápis v závratné výšině, a popis zevnějšku je skoro hotov. K elevátoru vedou kolejnice všech železnic. Kromě nich mohou i koráby zajižděti až k samé obilnici, jejíž parní stroj, mající sílu jako tisíc koní, skládá, nakládá a rozváží obilí do všech poschodí budovy, mnohdy až 60 metrů vysoké. Den co den přijíždí tam na sta vozů a zbavují se nákladu. Vlak s pšenicí, žitem, ječmenem, ovsem bývá mžikem vyprázdněn. Pater noster dopraví jeho obsah hravě do útrob obilného toho kolosa, sřezaného pečlivě vodovody proti požáru. Za půldruhé hodiny

složilo se z takového elevatoru 2600 hektolitřů do nitra zámořské lodi!

Obrovských těch sýpek má Chicago asi třicet, a na zmar nepřijde ani jedinké zrno obilné. Důmyslné přístroje nedovolují, aby se nějaké ztratilo skládáním a nakládáním.

Roku 1891 přivezeno bylo do Chicaga 278.000 vagonů obilí, vedle 422 korábů, jež tam připluly s obilím v průplavech. Obilí, do sýpky přivezené, ukládá se do komor, a majiteli zboží vydává se po zvážení potvrzení, jež má na obilní burse takovou hodnotu, jako cenné papíry. Dle obilních vzorků na burse vyložených uzavírají se pak obchody. Podobně počíná si již u nás v Praze „bursa plodinová“.

* * *

K divům Chicaga náleží ovšem také jatky, jež obsahují v sobě ohrady pro dobytek, dobytkářskou bursu, stáje, továrny na zpracování a konservování masa, tuku, slaniny, střev, koží, chlupů, srsti, štětín, kliču, využitkování odpadků a pod.

Kdo by se nadál, že tam, kde před málo lety bývala hospoda se štítem „U hlavy starého vola“, vzejde jednou velická čtvrt, věnovaná výhradně ku krveprolévání zvířat a obchodu s tím souvisejícímu. Na milliony padne jich tam za oběť řeznickému noži, a asi dvacet železničních společností přiváží tam ze všech amerických prérií nové a nové pluky vepřů, bravu a hovězího dobytka. Před čtyřiceti lety počal tam spekulovati podnikatel Sherman a zřídil na zakoupených pozemcích tržiště a jatky. Předpovídali mu špatnou budoucnost, ale nyní nestačuje již těm podnikům ani rozloha, jež zaujímá tam o polovici větší plochu, nežli jest naše ohrazená Střemovka. Tam provádí nyní krvavé řemeslo několik podnikatelů a zaměstnávají ve svých závodech na tisíce lidí. Jediná firma Armour a spolek má ve svých službách skoro 8000 lidí. Ona sama prodala za jediný rok zboží v ceně asi 165 millionů zlatých! Pouze v tomto závodě bylo poraženo 1³/₄ millionu vepřů, 712 tisíc kusů hovězího dobytka a přes 400 tisíc skopců, a to za jediný rok. Ve všech závodech poráží se dohromady tolik kusů dobytka, že dáváme číslům těm sotva víru. Poslední

dobou dováží se do chicagských jatek ročně asi tři až čtyry milliony kusů hovězího dobytka, osm až devět millionů vepřů, dva až tři milliony kusů bravu, 100 tisíc koňů. Cenu toho všeho páčiti lze na 600 millionů zlatých. Z jmenovaného dobytka končí na chicagských jatkách asi $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$.

Ve všech závodech chicagských jatek zaměstnáno jest asi 25.000 lidí, a cena vyvezeného zboží činí zajisté ročně asi 370 millionů zlatých. K dovážení živého dobytka potřebuje se ročně asi 312.000 velikých vagonů, a najednou může býti v ohradách umístěno asi 21 tisíc kusů hovězího dobytka, v ovčinech asi 22 tisíc ovec, v chlévech 75 tisíc vepřů a ve stájích 200 koňů. Asi 2300 vrat, vrátek a dveří vede do ohrad a stájů. Veškerá koryta a jesle pro krmení mají v délce 80 kilometrů a pro vodu asi 32 kilometrů. Elektrická světla osvěcují jatky za noci. Kdo by projíti chtěl všemi cestami mezi ohradami, potřeboval by k tomu asi 20 hodin času.

Dobytkářská bursa, spojená s úřadem poštovním a telegrafem postavena byla vedle obrovských těch dílen před desíti lety. K ní přiléhá veliký hotel, zařízený pro 600 hostů, potom tiskárna, osobní nádraží, veliká skladiště pro seno a oves, potom jízdná pro vyzkoušení koňů, vodárenská věž a j. Čistá a zdravá voda čerpá se pro jatky ze šesti studnic, hlubokých asi 400 metrů. K opatrování a přijímání dobytka je na jatkách asi 700 lidí kromě těch, kteří s dobytkem přijeli.

Vlastníkem a podnikatelem dobytčího trhu jest obchodní společnost, jejíž správcem jest dříve zmíněný Sherman. Společnost vybírá z místa poplatky, obstarává dle přání prodej dobytka, dává naň zálohy a vyplácí hlavně železniční dovozní. Pro tyto věci zřídila si zvláštní banku. Při těch velkoobchodech farmáři chudnou, avšak podnikatelé na jatkách stávají se millionáři.

Takovým boháčem stal se hlavní společník firmy Armour a spolek. Začal skrovně. Porážel vlastnoručně prasata a vydělal si denně několik dolarů. Nyní zván jest „prasečím králem“ (pork-king). Milliony povýšily ho na mocného pána, váženého a ctěného ve všech salonech chicagských, neboť i v Chicagu řídí se každý heslem: Řemeslo cti netratí. A tak

někdejší chasník a pomocník řeznický Armour zasedá tam čestně vedle učence, presidenta, generála. Jen v Americe jest možné, aby někdejší tesař Hall stal se věhlasným observátorem hvězdárny Washingtonské, když ho jeho žena, někdejší učitelka, naučila počátkům matematickým.

Vábným místem chicagské jatky nejsou. Kdo byl v nich jednou ze zvědavosti, více po nich již nezatouží a bude se vyhýbati hnusnému ovzduší, jež objímá tam celé okolí. Slepé rameno říční otráveno je tam hnisem. Puch jeho žene jižní vítr až do města a člověka slabých čivů podražduje k dávení. U samého zřídla odporného toho puchu, v nějž mísí se ještě hnusnější zápach z výměsků vypraných střev, prožijí dělníci půl svého života. Mnozí z nich jsou našimi krajany. K nejhnusnější však práci odsouzen jest ten, jenž zaměstnán jest vyprazdňováním a čištěním střev. Ale i k této práci hlásí se dost pracovníků a půjdou pryč k vůli penězům i za čertem.

Naše návštěva v Armourově závodě byla velmi krátká. Odporem puzení toužili jsme vyprostiti se z ovzduší, ve kterém břitký nůž vykonává krvavé dílo od Božího rána do pozdního večera, aby novým jitem pokračoval v krvavé práci. Přemnozí z diváků omdlévají pouhým pohledem na katovské to počínání. Již vizme tedy!

Jdeme mezi ohradami. Se všech stran rozléhá se bučení skotu. Kousek dále bečí stáda ovec. S dřevěného lešení, podobného mostu, spatřujeme ohrady a jatky v celé jich rozlehlosti. Most vznáší se nad několika ohradami. Je na spadnutí. Připomíná to i zřetelný nápis u vchodu: „Za neštěstí na tomto mostě nebereme zodpovědnost.“ Branky v ohradách se právě otvírají. Vhání se do nich nové stádo volů, přivezených před chvílí z prérií. Honci na koních je objíždějí. Sedí ve vysokém sedle tak pevně, jako kentaur. Klobouk se širokým okrajem zastiňuje jejich osmahlou tvář a vyzábělý obličej. Široké spodky, krátký živůtek a ušlechtilé držení těla činily je vysoce zajímavými.

Jdeme dále. Již dávno slyšíme škvikot a kňučení vepřů, kteří vyhánějí se zrovna na popraviště. Jako zběsilí pádí úzkou ohradou, zpátky však již nikdy nepřijdou. Za hodinu

uvidíme rozčtvrcená těla jejich již v sudech naložená nebo připravená na uzené kýty.

Sestupujeme s nakloněného lešení a vcházíme do úřadovny. Požádáme za dovolení, abychom směli navštívití velezávod. Nejsme samojediní, kteří přicházíme do officu. Na sta diváků vystřídá se denně v jatkách Armourových. Ve chvíli jest nás již tolik, že stojíme za to, abychom dostali zvláštního vůdce. Ten provede nás po celém závodě. Na památku dostaneme ilustrovanou knížku, zobrazující ukrutné to drama, jež odehrává se několik kroků od nás.

Vůdce otvírá dvěře. Slyšíme výkřiky jako volání za pomoc. Ve chvíli přechází již nárek ve smrtelný chrapot. Třese se na celém těle, obrátíme-li oči tam, kde člověk vykonává krvelačné dílo. Nad ním vznášejí se živí vepři, obrácení hlavou dolů. Úpěnlivě kňučí, chrochtají a škvíčí, jak by tušili blízké vraždění. Pochopové uvázali je ve vedlejší místnosti za zadní nohu a zavěsili je na řetěz, jenž se pošínuje vodorovně ku předu.

Již blíží se řada živých obětí, křečovitě se svíjejících a sebou trhajících. Hlava ubohého tvora dotýká se již skoro hrudi popravčího mistra, který jediným obratem zasazuje mu nožem jistou ránu do hrdla. Krev stříká z tepen na všechny strany a zasáhne také tělo katovo. Ten však již dávno celý krví zbrocený vráží břitký nůž do vepře druhého, třetího, čtvrtého. Nemá ani okamžik času všimati si věcí jiných, ne boť pochopové nepřestávají u věšení a posílají mu nové a nové oběti. Na sta vepřů končí tam život za jediný den jedinou rukou.

Vepři na smrt píchnutí ještě chrochtají a prozrazují posledními pohyby ještě život, ale v tom již padají do vařící lázně, v níž zaniká poslední jiskra jejich života. Do krvava zbarví se vroucí voda a opaří vepře ve třech minutách.

Opařených těl chápe se lopata pohybovaná strojem a odváží a klade je na stůl. Tam předávají se těla jiným strojům, které zbavují vepře všech štětín.

Opět chápou se stroje opařených těl a dopravují je armádě řeznických pomocníků, kteří rozdělují se o poslední práce, na konec pak svážejí maso do lednic, aby je tam

rozvěšovali, nasolovali nebo jinak konservovali. Každý hledí si jen své práce: jeden odřezuje paznehty, druhý nařezává kůži a připravuje ji k stažení, třetí stahuje jenom nohy přední, čtvrtý jenom nohy zadní, jiní vepře vykuchávají, rozsekávají atd.

Podobným způsobem poráží se dobytek hovězí. Hrozně to dílo vykonává kulka z ručnice do hlavy vystřelená nebo palice do lebky dobytčete zasazená. Na tu porážku vodí stáda rohatých svých soudruhů vycvičený vůl a ukazuje jim od mnoho let cestu k záhubě a smrti. On sám však životem vždycky vyvázne.

* *

*

Za čtyřnedělního pobytu v Chicagu poznali jsme vele-město alespoň v hlavních jeho rysech. Z obvyklých návštěv a památností zbývala nám ještě vyjížďka do *Pullman City*, t. j. Pullmanova města.

Za tři čtvrti hodiny byli jsme v Pullmanově městě. Stáli jsme na půdě, jejíž každá píd jest majetkem jediného člověka.

Ku krásnému parku přiléhá na sta domů a domků jako na sloupku. Jsou jen několikátou částí oněch 2000 domečků, jež slouží za obydlí dělníkům. Záhonky kvítí se zeleným pažitkem je obrubují. Uprostřed osady leskne se hladina jezerní. Na blízku vypíná se kostel. I ten jest majetkem Pullmanovým. Ke škole několik kroků. Chodí do ní asi 1200 dětí. I ta náleží Pullmanovi. Zajdete-li na zotavenou do tamější restaurace nebo hotelu, dovíte se, že majitelem jeho jest Pullman. Jíte a pijete z nádobí a z náčiní, jež propůjčuje hostům Pullman. Najímáte v hotelu salon a lůžko, a jste nájemníky Pullmanovými. Vyměňujete si peníze v bancce, založené a udržované Pullmanem. Večer zatoužíte po divadle. Vězte, že i to jest majetkem Pullmanovým právě tak, jako skvělá knihovna o několika tisících svazků, jako tržnice, obchodní závody a krámy, jako znamenitý sbor hudebníků, požívající zaslouženého uznání v celé Americe, a jako každá pěšina a cesta a vše, na čem jen váš zrak utkví, vyjímajíc oblohu. Vezměte do ruky illustrovanou knihu, která vyličuje všecku slávu zakladatele a

vydržovatele města tak památného, a zvíte o něm ze 250 stránek všecky podrobnosti.

Pullman City vzdáleno jest nyní doposud asi 22 kilometrů od Chicaga, t. j. asi šest hodin cesty od středu města. Ale neuplyne mnoho času, a veleměsto pohltí do sebe také město Pullmanovo, počítané beztoho již od nějaké doby k Chicagu. Dříve bylo docela samosprávné a nezávislé na jiné obci. Ale i nyní zachovává si skoro ve všech věcech samostatnost. Nejvyšší hlava jeho jest chlebodárcem asi 15.000 lidí, vedouc o ně péči beze všech městských úřadů, bez soudů, bez vězení, bez policie. Všemocný Pullman, celého města pán, sám osadu tu založil, vystavěl, zvelebil a proslulou učinil na celé zeměkouli. Spravuje obyvatelstvo jeho neobmezeně a živí je svými podniky. Někdejší truhlářský pomocník stal se v krátké době majitelem města, jehož budovy a zařízení odhadují se asi na 20 millionů zlatých. Takového domácího pána, jenž by mohl dáti výpověď najednou 12.000 lidem, není přece nikde na světě.

Zakladatel a duše nynějšího závodu, Pullman, započal život krušně. Byl třetím dítětem z desítičlenné chudé rodiny. Ve 14. roce věnoval se v malém venkovském městě obchodu. Později truhlářil se svým bratrem. Za stavby erijského průplavu vzal si Pullman na starost převážeti dřevěné domy s míst, kudy měl býti veden průplav. Při podniku tom pochodil dobře, neboť za krátko vyzískal několik tisíc dolarů. Těmi začal spekulovat na západě, kde se mohlo očekávati lepší štěstí. Mezi jiným zabýval se myšlenkou, jak by ze dvou osobních sedadel ve voze železničním sestrojil pohodlné lůžko. Nápad svůj snažil se odbýti v Chicagu, ale tehdy nezdálo se býti takové pohodlí na železnicích potřebným. Teprve za několik let podařilo se mu zhotoviti na ukázkou spací vůz, jež si Pullman cenil na 18.000 dolarů, t. j. asi 45.000 zl. Ředitelství jisté dráhy bylo první, jež pyšnilo se r. 1865 tou novinkou.

První vůz Pullmanův zahájil slavnou budoucnost smutným aktem. Odvážel mrtvolu zavražděného presidenta Lincolna z Washingtonu do Springfieldu, sídla to státních úřadů Illinoiských. Tam mezi korunami stromů a kvítím vypíná se nad

rovem Abrahama Lincolna skvělý památník, zbudovaný nákladem asi půl milionu zlatých.

Pullmanovy vozy, zkrátka Pullmany zvané, šly brzy jako na dračku. Zákazníkům nemohlo se ani vyhověti. Továrna se zvětšovala. Ale pozemky již nestačovaly na její rozšiřování. Pullman hledal pozemky lacinější nežli byly v samém městě. Vyhlédl si okolí při jezeře Kalumetském. Pozemky, tehdy ještě opuštěné, koupil Pullman za babku.

Roku 1880 pojal myšlenku založiti v místech, od města tak vzdálených, samostatnou obec. V krátkosti dodal k tomu plány newyorský architekt, a nežli se kdo nadál, vybíralo se již bahno z jezera Kalumetského, půda jezerní se vyhlubovala a poskytla milliony cihel jakožto náhradu za jiné stavivo. Za několik měsíců stálo již zdivo asi dvou tisíc domů, chystaných dělníkům za obyt. K tomu účelu kázal Pullman postavití tesařské dílny, v nichž se pořizovaly další stavitelské potřeby. Jen drobnější práce zadány byly do Chicaga. K ozdobě osady založil a upravil park, sady, zahrady a zahrádky, divadlo, kostel, tržnice, a roku 1881 bylo město vyčarováno.

Dne 2. dubna zmíněného roku mělo nastávající město čtyry obyvatele, ale o deset měsíců později již 2084, r. 1884 přes 8000 a nyní čítá asi 12.000 duší.

Dělnické byty vypadaly lákavě a pracovníků přicházelo více, nežli bylo třeba.

Při všem tom lidumilenství těžil z podniku Pullman nejvíce. Výkalů svého města užil ke hnojení polí a učinil z nich výnosnou farmu. Leč z jezera Kalumetského do Chicaga dodával Pullman. Za léta dával Pullman pálení cihly z jezerního bahna a bohatl vůčihledě.

Ale jak dělnictvo do Pullmanova města spěchalo, tak rádo je zase opouští, neboť touží po životě svobodnějším. Málo je těch, kteří tam v práci vydrží několik let. Stávky železničních zřízenců, jež roku 1894 v Americe propukly, vzaly počátek v Pullman City.

Přehnané zásady střídmosti neboli temperenclárství, je muž musí se všecko v městě podrobiti, nutí dělnictvo, aby si pochutnávalo na sklenici piva za obvodem Pullmanova města.

Výčepny v blízkém okolí dělají znamenité obchody téměř před očima samého Pullmana.

Stávky a bouře pracovního lidu dosáhly zmíněného roku svého vrcholu, neboť nabyly takových rozměrů, jako nikdy před tím. Vyplynuly z nedorozumění mezi dělnictvem a Pullmanem, jenž ve svém závodě nepřestával snižovati mzdu.

Pullman v počínání svém nepovoloval, a 6000 dělníků u něho zaměstnaných vypovědělo mu službu. Vydatné spojení měli v tisícových zřízeních železničních, kteří konají službu v palácových vozích, jezdících po celé Americe. Není Pullman jenom vyrabitelem železničních vozů, ale jest i podnikatelem, který palácové a spací vozy pronajímá železničnímu společenstvem za smluvený poplatek, nebo platí železničnímu podnikatelstvu paušál za propůjčování trati a parní síly, a sám vybírá jízdné za použití vozů spacích a salonních skrze své zřízence. Také ti pojednou zpěchovali se dopravovati Pullmany, kterých roku 1893 jezdilo po Americe 2512, počítajíc v to vozy spací, salony jídelní a parlory. Mezi spacími vozy jsou některé prostěji zařízené a pronajímají se turistům za mírnější poplatek.

Výkazy udávají, že za jediný z posledních roků bylo v palácových vozích dopraveno více než $5\frac{1}{4}$ millionu cestujících.

Pokrmů bylo v jídelních salonech prodáno za $4\frac{1}{4}$ millionu.

Za jediný rok urazily Pullmanovy vozy asi 300 millionů kilometrů, tedy asi třetinu celé dráhy, kterou vykonává země kolem slunce.

Nejdelší dráha, kterou Pullmanův vůz nepřetržitě urazil, byla dlouhá skoro 7000 kilometrů.

Za jediný rok zhotovilo se v továrně Pullmanově asi 12.500 vozů nákladních, 313 vozů spacích, 626 kar osobních a 939 pouličních. Všecky dohromady spojeny tvořily by vlak v délce asi 170 kilometrů, to jest asi tolik, jako je z Prahy do České Třebové.

Roční spotřeba dřeva zaujala by vlak asi o 5000 nákladních vozích. Délka toho vlaku měla by v délce asi 55 kilom.

Pullmanova dcera, Miss Florence, vymýšlí jména pro palácové vozy. Jako lokomotivy a koráby, tak i Pullmany označují se zvláštními názvy.

Na svých cestách po Evropě prodlévala slečna Florence Pullmanová také v Praze a navštívila Náprstkovo museum. K cizincům vždy přechoťný Náprstek dobře věděl, co jméno Pullman znamená v průmyslovém světě. Mezitím, co Miss Pullmanová prohlížela si musejní sbírky, snášel vševěda Náprstek udaje, týkající se života a práce proslulého Pullmana. Ve chvíli rozloženy byly na stolích slovníky a brožury psané v rozličných jazycích, podobizny, pohledy, diagramy a vše, co vztahovalo se k jeho osobě. Jak žasla Miss Florence, vidouc pojednou podobizny svého otce a pohledy na jich světový závod. Ani ve snách nepřipadlo jí na mysl, jak zaznamenána jest činnost jejího otce v odlehlé české Praze. Z novin dočetl jsem se, že proslavený Pullman zemřel r. 1896.

* * *

V ohromném parku při azurové hladině jezera Michiganského bylo za našeho pobytu v Chicagu živo a hlučno, jako ještě nikdy. Ze všech dílů světa sjížděli se tam hosté, aby spatřili dílo vybájené na oslavu památky muže, jenž již před čtyřmi sty lety tušil daleko za oceanem nový světa díl a břehů jeho šťastně se doplavit,

Dlouho trval boj, nežli bylo rozhodnuto o místě, na němž měla se stkvíti světová výstava. New York zápasil s Chicagem. Ale královna Michiganu slavila vítězství nad soupeřem. Kongress dal Chicagu přednost, a Chicagští překonali New York obětavostí. Jacksonův park (čti: Džeksonův), vyhlédnutý za výstaviště, zveleben byl nákladem asi 9 millionů zlatých. Zátoky Michiganského jezera s luznými ostrovy měly zvýšiti půvaby a kouzla Kolumbovy výstavy. Američané strojili se vyčarovati svým důmyslem a svou podnikavostí výstavu, jež posud neměla míti ve světě rovné. A v pravdě překonala Kolumbova výstava v Chicagu mnohé jiné, ve mnohém však také zkušené cizince zklamala. Míním ji věnovati jen krátkou upomínku a ukáži jen k její rozlehlosti.

V rozlehlosti nebyla Chicagská výstava překonána žádnou na světě. Dvě pařížské výstavy r. 1889 mohly býti na její ploše rozloženy. Zaujímaloby totiž výstaviště asi 2787 hektarů, což jest asi 24krát větší rozloha, nežli obsahuje ohrazená Královská obora neboli Stromovka v Praze. Vše, co které výstavy pokládaly za díla nejpodivuhodnější, mělo býti na výstavě Kolumbově předstihnuto a odvážným provedením zastíněno.

Jak neměl se obdivovati člověk výtvarům amerických stavitelů, kteří troufali si zbudovati palác průmyslový v takových rozměrech, že k jeho obejití bylo třeba asi půl hodiny času! Proslulá strojozna výstavy Pařížské mohla hravě projeti jeho prostorami, kteréž byly s to pojati v sebe asi deset takových průmyslových paláců, jakým chlubili jsme se my na jubilejní výstavě Pražské. Uvažujme jen o rozměrech průmyslového paláce Chicagské výstavy: délka 514 metrů, šířka 240 metrů, výška skoro 80 metrů. Dvakrát tak velké plochy jako zaujímá Karlovo náměstí v Praze bylo by třeba, aby mohl býti na ni vnesen průmyslový palác světové výstavy Chicagské, v jehož rozpětí vrcholilo všecko umění strojnické.

Avšak dvěma událostmi může se Chicagská výstava zvláště honositi: slavným znázorněním pokroku žen a za druhé mezinárodním sněmem náboženstev světa.

Jako Kolumbus objevil Ameriku, tak výstava Kolumbova objevila ženu v novém rouše světových názorů. Poprvé sdružily se tam ženy v mocný pluk a ukázaly světu sílu svého ducha. Presidentka ženského oddělení, paní Potter Palmrová, řídící se heslem „vlastní pomoc“, nepřipustila ani, aby někdo jiný, nežli zase jenom žena, vymyslela plány k ženskému paláci. Byla to Miss Sophia Haydenová, která jako někdejší posluchačka technické školy Bostonské a architekt na slovo vzatý vydobyla si první ceny za plány předložené porotě a skvělý palác na výstavišti postavila.

* * *

Co bylo již v světě náboženských konciliů, synod a generálních shromáždění, v nichž kněží a vyznavači jedné církve

radili se o zájmech svého vyznání. Ale parlament několika náboženstev současně zasedal až posud jenom jednou. Chicago bylo místem této světové události.

O jednotu v náboženství pokoušel se již před 2400 lety slavný mocnár Asoka v Indii, jenž z vroucího přesvědčení dal mravoučná slova velikého Buddhy v kamenné desky vyrývat i po své zemi rozšiřovati. Nad to pak, aby slova osvěceného mistra a tvůrce buddhismu po vši zemi národům stejně byla vykládána, svolal sněm buddhistických kněží do města Patmy. Tam měli se apoštolové Buddhova učení raditi o šíření a jednotě mravouky, založené někdejším princem Sidhártou. A sněm radil se po sedm měsíců a utvrdil shodu náboženství tehdy po celé Asii rozšiřovaného. Odštěpencům neboli sektářům byl tak učiněn na čas konec.

Na sněm Chicagský přišli zástupcové náboženství katolického, přišli vyznavači pravoslavní, protestanté, židé, muhammedáni, brahmíni, dostavili se vyslancové buddhismu i taoismu, přibyli poslové víry Konfuciovy, Zoroastrovy i vyznání šintského a indického. Přišli ze všech dílů světa s palmou míru v ruce, z Anglie, Skotska, Švédska, Švýcarska, Francie, z Němce, ze svaté Rusi, Turecka, Řecka, Egypta, Syrie, Indie, Žaponska, Číny, Cejlonu, z Kanady, ze Spojených států severoamerických, z Brasilie, Haity, Siamu i z Nového Zélandu. Je vedlo heslo: sjednocení všech náboženství proti bezbožnosti.

Podnět k tomuto světovému sněmu náboženstev zavládal prezident světových kongressův, pořádaných u příležitosti Chicagské výstavy, evangelický pastor chicagský, dr. Barrows, jenž stal se také předsedou sněmu náboženstev a provedl všechny přípravy. Komitét, k tomu účelu utvořený, skládal se ze šestnácti různých vyznání. Přípravy komitétu trvaly plná dvě léta. Kromě výboru starala se o uskutečnění sněmu velká rada o 3000 členech všech dílů světa. Provolání rozeslalo se v několika tisících po všem vzdělaném světě.

Různá vyznání náboženská, která jindy navzájem se potírala, měla svorně vedle sebe žíti a raditi se o prostředcích proti neznabožím.

Za shromáždění byla zvolena síň zvaná Kolumbova. V ní bylo místo pro půlčtvrta sta tisíc osob. Obsadila se do posledního, neboť netrpělivého a nedočkavého obecnstva sešlo se velmi mnoho.

Tribuna, určená za rokování, byla co nejprostěji pořízena. Po nádheře ani památky, jako by zástupcové církví chtěli říci: Chudoba jest naší ctí. Několik poprsí a prapory všech národů zdobily stěny a strop.

Za velikého ticha vstoupili na podium zástupci různých vyznání, celkem asi třicet osob. Pestrý to obraz oděvů, krojů a tváří. Kardinál v purpuru, čínský tao-tai v modrém šatě s červeným knoflíkem na čapce, žaponský velekněz učení šintského s krátkou zahnutou berlou v ruce, v bílém vlněném rouše s červenou podšívkou, s nízkým kvadrátkem, kněží buddhističtí s holenými hlavami, v širokých ornátech, s vějířem v ruce, učený brahmin v řásnatém bílém rouše lněném, pravoslavní a řečtí duchovní ve vysokých černých čepicích, s berlami řezanými uměle ze slonoviny, paní Potter Palmrová v hedvábných šatech měnivé barvy a j.

V tom zazní varhany. Každý povstává a pje společnou hymnu: „Vše, co bydlí pod nebesy“. Potom předstoupil kardinál římskokatolické církve a modlil se, nežli počaly se přednášeti řeči jednotlivých členů náboženského sněmu.

Před ukončením zpíval pěvecký klub „Alleluja“ z Haydnova Mesiáše, shromáždění zapělo americkou hymnu, židovský rabín vykonal závěrečnou modlitbu, americký biskup dal lidu požehnání, a učený pastor pozvednuv ruce k nebi, zakončil parlament slovy: „Pokoj lidem na zemi“

Mnozí poslali sněmu svá pojednání písemně. Na sněm byl by se jistě dostavil laurem věnčený anglický básník Tennyson, kdyby ho smrt nebyla překvapila. Byl však přítomen alespoň básní, kterou poslal na sněm ještě za svého života. Na jednom místě pje se v ní:

. . . Sníl jsem,
že kámen po kameni skládám k svatému dílu:
byl chrám to, ne pagoda, ne mešita, ni kostel,

však vznešenější, prostší, stále otevřen
každému dechu s nebes, a spravedlnost, mír
i láska s pravdou dovnitř vcházely.

Vznešenými slovy označil kýžené cíle sněmu náboženstev indický řečník Protap Čunder Mozumdar: „Jednoho dne, až tento sněm dočká se toho, po čem touží, spojí se člověk západu s člověkem východu a budou se vzájemně podporovati v tom, v čem jsou silni, a budou si vzájemně pomáhati ve svých slabostech. Potom uskuteční se onen požehnaný soulad lidského jednání, který předpovídali všichni proroci, a po němž toužily všechny zbožné duše.“

Pobřežím jezera Michiganského.

Ochromeni vírem velkoměstského života a zmámení samým díváním, pookřáli jsme zase, kdykoli vyvázli jsme z ovzduší světové metropole a uchýlili se na nějaký den do volné přírody u břehů Michiganských. Navštívili jsme proslulý závod hodinářský *Elginu* (čti: Eldžinu), jenž leží od Chicaga asi 56 km, a ujížděli jsme nejbližším vlakem do *Algonquinu*. Venkovské to zátíší rozkládá se malebně v hlubokém úvalu mezi stromovím. Tam přijali jsme srdečné pohostinství z rukou našich krajanů. Malé zahrádky se záhonky květin ozdobují domky českých osadníků. Velkoměstští přátelé prodlévají u rich rádi na letním bytř.

Ale nejvzácnějším společníkem ze všech, kteří za našeho pobytu v Algonquinu život nám zpřijemnili, byl něžný opeřelec, příšlý z dalekého jihu horké Ameriky. Jako muška míhal se v ovzduší, udiveně pozastavoval se nad věcmi tam ještě nevidanými, jiskřil černýma očkama ve své zvědavosti, prudce zalétal ku květům modrých šalomounků, co nejjemněji vkládal dlouhý zobáček až na samé dno korunek, jako by to lehký motýl sesáčkem po sladké šťávě slídl, zamířil střelbřitě k velkokvětému zvonku a na to k astrám a ve svém přerychlém chvění a třepetání zdál se býti nehybným a ke květu jako připjatým. Skvělé jeho peří plálo v záři sluneční a odráželo bronzovou zeleň jeho přeútlého tílka a černavého chvostu, bílým okrajem zdobeného. Byl to první živý kolibřík,

jejž jsem ve svém životě spatřil. Každé jeho hnutí sledoval jsem s nevýslovnou radostí a se zápalem dětské obrazotvornosti. S odletem něžného toho opeřence, jenž snesl se s nebes mezi květy jako luzná báje, odletělo na chvíli štěstí mého života. Teprve po roce zadíval jsem se v obraz jeho, když nahlížel jsem do přírodovědeckého díla o kolibřících vydaného. Poznal jsem, že touha moje nesla se za prostým druhem, jehož jméno *Trochilus colibris* a jenž na svých výletech z Mexika a z krajů Mississippských odvažuje se až daleko na sever k 61. stupni (severněji nežli leží Christianie, Stockholm nebo Petrohrad), tedy do chladných končin Kanadských. Tam jej viděl za léta již kapitán Kotzebue a událost tak zajímavou poznamenal.

Téhož dne spatřili jsme za svitu luny lesknouti se jezerní hladinu ve vábném kraji. Chlumnaté stráně do vysoka pnou se od jezera a vytvářejí skvostnou perlu, zasazenou na pokraji západních břehů mohutného Michiganu. *Ženevské jezero* jest jméno osady, jež po delším přebývání v Chicagu zdála se nám býti rájem na zemi.

* * *

Jindy učinili jsme svým cílem *Racine*, od Chicaga asi 100 kilometrů vzdálený, oplatili jsme Jonášovi jeho návštěvu v redakci, z níž po tolik let vysílal americkým krajanům nejstarší český týdeník. Když tam roku 1859 přišli první Čechové, počal jim psáti nestor českých novinářů za mořem, Kořízek, první časopis. Listem tím byl „Slovan Americký“. Vznikl v témž roce jako „Národní Noviny“ v St. Louisu. Oba ty listy však brzy sloučily se v jediný list „Slavii“, které ujal se horlivě Karel Jonáš, když se byl po delším pobytu na půdě francouzské a v Londýně do Racina přestěhoval. V bratru svém Bedřichovi našel dobrého pomocníka.

Z Čechů usazených v Racině povzněl se vynalézavostí svou ke znamenitému blahobytu zvláště M. Zíka, jenž však nepíše se již jinak nežli Secor. Na svědomí má to někdejší jeho učitelka, která používajíc pravopisu anglického, zapsala Zíku jako Secor.

I jiní z našich krajanů usnadňují Američanům výslovnost svých jmen a píší se pravopisem anglickým. Z Maška stal se *Mashek*, z Hromádky *Romadka*, z Vlasáka *Lasak*, z Novotného a z Nováka *Mr. New*, z Koláře *Collar*. Ten způsob odůvodňuje se z praktických příčin, neboť Američan vyslovil by slovo Čapek jako *Khejpek*, Mikeš jako *Majks*, Novák jako *Novejk* a p.

Zíka dostal se do Ameriky jako chudý hošík. Samostatně začal zhotovovati cestovní kufry již roku 1861, a máje v sobě životní energii pravého Američana, zvelebil svůj závod tak, že továrna Zíkova jest největší ze všech toho druhu. Nyní zaměstnáno jest v tom závodě asi dvě stě dělníků a příručích, většinou Čechů.

Zíka zastával v Racine úřad starosty několikrát a chválili ho.

Majitelem druhého závodu jest náš krajan Palice.

Že se nám v racinských sadech líbilo, o tom dočetli jsme se hned druhého dne v racinských novinách. Akcionáři racinského nového hotelu užili naší pochvaly k reklamě svého podniku a postarali se, aby slova naše byla veřejným tiskem co nejvíce rozšířena.

* * *

Na cestě k severním břehům jezera Michiganského poznali jsme největší město státu Wisconsinského, *Milwaukee* (čti: Milvoky). Z Racine je tam asi 37 kilometrů. Před šedesáti lety nikdo ještě o něm nevěděl. Dnes Milwaukee jest respektováno od celé Ameriky. Němci mohou se svým dílem chlubit. Zasluhou jejich bylo město povzneseno a slavným se stalo, co pivo milwaucké proklestilo si vývozní cestu do nejdlejších končin severoamerické Unie. Jména Pabst-Schlitz a Blatz zvučně znějí všem ctitelům chmeloviny, a vele závody jejich náležejí zajisté mezi největší pivovary světa.

Jediný závod Pabstův uvařil roku 1892 asi 1¼ milionu hektolitrů piva, tedy asi pětinu toho, co uvařilo se za ten rok ve všech 731 pivovarech království Českého. Pouze plně-

ním a cíděním láhví zaměstnává se u Pabsta asi 800 lidí. Asi 400 silných koní slouží účelům pivovarským.

Mezi druhy pív, která se vaří v Pabstově pivovaru, uvádí se na předním místě „Bohemian“, to jest české, ač se tam vaří, jako v Americe vůbec, hlavně z rýže, kukuřice a z ječmene.

Počítá se, že mezi milwauckými dvěma sty tisíci obyvateli jest dobrá polovice Němců. Ale i našich krajanů žije tam pospolitě několik tisíc. Z českých závodů vyniká hlavně továrna na kufry. Náleží bratřím Hromádkům.

Vřduchu zalétal jsem v dobu, kdy tam Vojta Náprstek zakládal knihkupectví a s nadšením šířil mezi obyvatelstvem vzdělání a zásady lidské svobody. S knihkupectvím spojil i půjčovnu knih a hudebnin, sám jsa hudby ctitelem velikým. Proto pojal do svého obchodu také sklad hudebních nástrojů, které mu tam z Čech zasýlali. Jeho krám měl všeho dosti na vybranou. Nechyběly ani jehly, ani šídla, nůžky, nitě a jiné potřeby domácí. Po dva roky vydával tam list psaný jazykem německým („Flugblätter“) a plamennými slovy jal se mluvíti i k německým spoluobčanům, aby jich získal pro své náhledy. Společným působením mohl tam založiti i tiskárnu a horliti na meetingách (čti: mítingách) pro Fremonta, jenž byl v letech 1856 navržen za presidenta republiky. Takovou schůzí byl tábor českoamerický, po prvé svolaný dne 2. listopadu 1856 do lesní mýtiny blíže Manitowoku. Bylo na něm také usneseno založiti český list pro americké Čechy. Ve všem tom počínání byl Náprstek jasným světlem, jsa dobrým rádcem a vůdcem, kdykoli šlo o věc dobrou a ducha lidského ušlechťující. Byl i veřejným notářem, tlumočnickem řečí slovanských, porotcem, ba i členem výpravy, vyslané tehdy od vlády k Indianům, v jejichž řeči on Napoštaňa slul. Náprstek byl tehdy ve svém živlu, z něhož lovil a hojnost památek národopisných získal od rudochů i od přechetných svých přátel a amerických příznivců. Sbírký ty jsou uloženy v Českém museu.

* * *

Stanice *Fort Howard* nebo *Green Bay* byla z nejsevernějších, které jsme při Michiganu chtěli navštívit. Z Milwaukee je tam přes 100 kilometrů cesty.

Za pět hodin byli jsme u cíle. Poplatek za jízdu v druhé třídě obyčejného vlaku činil 3.80 dolarů, t. j. asi 10 zl. 50 kr., tedy kilometr jízdy asi 9.5 kr.

Trať vede krajem mírně zvlněným. Břehy Michiganu pozvedají se k severu víc a více a krajina přechází v hornatinu. Lindy, olše, duby, osyky, vrby, cukrové javory, americké jasany a jilmy jsou její ozdobou. Obilné žně chýlí se ku konci. Je 19. července. Žita se již odvázejí. Na ječmeny a pšenici již dochází. V pasekách vypíná se štíhlá divizna s uzavrdělou vrbkou, na lukách žlutne se komonice, na jetelišti plní se paličky semínkem, na polích zrají brambory, jež roku 1896 slavily třistaleté jubileum, co je po prvé v Evropě (v Londýně) počali okoušeti. John Gerard vypěstoval je již tehdy jako *Batata virginiana* ve své zahradě, ale teprve Parmentierovi, lékárníku v invalidovně pařížské, podařilo se šířit brambory po Evropě v letech 1783. Rostlina ta, jejíž vlastní jest Chili, učinila nynějším domovem svým celý svět. Anglické jméno její *potato* podnes upomíná na španělský a portugalský výraz *batata*. Jménem tím označovala se každá jedlá hlíza.

O polednách stanul vlak na stanici Howard. Na protějším břehu Michiganského zálivu, řečeného *Green Bay*, rozložena jest také osada téhož jména.

* * *

Z *Green Baye* do *Kewaunee* (čti: Kyvony) jsou asi dvě hodiny cesty odbočnou železnicí. Nedávno bujel v těchto místech ještě hustý prales. Mnohá tuje, oblíbená pro trvanlivé dřevo a zvaná obyčejně cedr, podává o tom svědectví svými mohutnými rozměry. Ale takových jest již jenom po skrovnu. Nemilosrdná klučnice ukončuje i tam své zkázonosné dílo a spokojuje se již jenom lesním podrostem. Sekeře usnadňují práci požáry. Bývalo tak ode dávna. Píše o tom již náš básník Sládek. Zuhelnatělí velikáni vyčnívají k nebi jako zasmušilé stíny. Chvillemi vyšlehuje ještě plamen, završí zá-

plava jisker a veta po životě. Ani havran nezakrouží nad kotoučem dýmu.

Jak těšil jsem se, že uvidím v odlehlejších končinách při březích Michinganských americký prales, jeho neproniknutelné hustiny a posvátné šero, v němž občas mizejí postavy indian-ské! Snil jsem v duchu ještě v Evropě, jak po Michiganu míhají se bárky a koráby plachetní i parní, odvážejíce bohatství pralesů kříž na kříž po jezerní pláni. Vždyť četl jsem: Kdo nesnil nikdy o báječném pralesě americkém, kdo neponořoval se v mysli v praskot stovčkových kmenů a větví obepínaných cizopasným rostlinstvem, životy velikanů rdousícím? Kdo nevmyslel se v noční chvíli pralesa, v němž zálesák strojí si při plamenné hranici večerní hody? Nelze vyličit slovy spoustu, kde život a smrt, mládí a staroba spoluzápasí. Vniknouti do starých těch hvozdů hluboko a bez kompasu bylo by odvážné a nebezpečné . . .

Vznešené pralesy Michiganské zmizely. Totéž slunce vychází nad jezerem, září a odleskem plane po hladině jako před čtvrt stoletím, když tam básník „Skřivánčích písní“ porážel drva a překládal Longfellowa. Ale „množství korábů, vozících po jiskřící pláni jezerní cedrové dřevo ze severních břehů na jih“, valně se ztenčilo. Jednou nebo dvakrát denně rozčeřuje tam paroloď zátoku Michiganu, mizí v dál, a ticho rozhošťuje se při březích Kewaunských jako v hrobě. Jako přelud zmizely představy o domnělých půvabech amerického pralesa, když ukázala se nám neblahá skutečnost.

Ale naši krajané mají se v Kewaunee jak náleží k světu. Energický Mašek je tam všude v popředí, v bance i několika podnicích jako společník. Vrch tam mají Čechové, byť se i psali Hamacek místo Hamáček, Hlawacek místo Hlaváček a pod. „Kewaunské Listy“ vycházejí tam již od mnoho let.

V residenci Maškově je radost prodlévati. Zahrádka ošetřovaná péčí domácí paní jako oko v hlavě, byla nám náhradou za ubohý stav okolních hvozdů. Ve stínu štíhlých bříz vyprazdňovali jsme pohár za pohárem, plněný pravým nektarem Korbelovy révy a v myšlénkách předstihovali jsme

již naši cestu do zlaté Kalifornie a do požehnaných vinic, oplývajících úrodou jako země Kananejská.

Vyjíždkou do okolních farem, jejichž majitelé pomáhají si vzájemně v čas pilné práce, byl náš pobyt v Kewaunee ukončen. Veliká loď, jež odvážela veliký náklad „vídeňské“ mouky, mleté v českém mlýně, odvážela také nás.

* * *

Večer byli jsme v *Manitowoku*. Přelaskavý pan Salák, spolumajitel velkého obchodu, vítal nás již v samém přístavišti a odvedl si nás, sotva že jsme přístaviště Kewaunské opustili. Přátelé za mořem umějí se starati o svého hosta nade všecko pomyslení. Tam ještě platí slova: Host do domu, pán Bůh do domu. My alespoň šli jsme v Americe z ručky do ručky.

Česká osada jest v *Manitowoku* velmi silná.

V *Algonquinu* blažilo mě nevýslovně, když zočil jsem poprvé v životě poletovati kolibříka, v *Manitowoku* zaplál můj zrak radostí, když jsem mohl v samé přírodě pozorovati životní vývoj mandelinky bramborové. Brambořiště bylo škodlivým tím hmyzem obsypáno. Živočišné mé sbírky byly tak nově obohaceny. Líhové preparáty těchto škůdců připomínají mi milý pobyt v útulném *Manitowoku*, v jehož sadech a luzích prozpěvuje zpěvné ptactvo v úžasném počtu.

Na hořejším toku Mississippi.

Cestou na příč americké Unie spatřily naše oči také romantický veleproud, jenž překonává délkou svého toku všechny řeky světa, nevyjímajíc ani veletok Amazonský. Má v délce na 7000 *km*.

Z Chicaga měli jsme k Mississippi drahou asi 755 *km*. Jízda trvala 14 hodin. Město *Saint Paul* mělo býti východištěm naší další pouti po Pacifické dráze Severní.

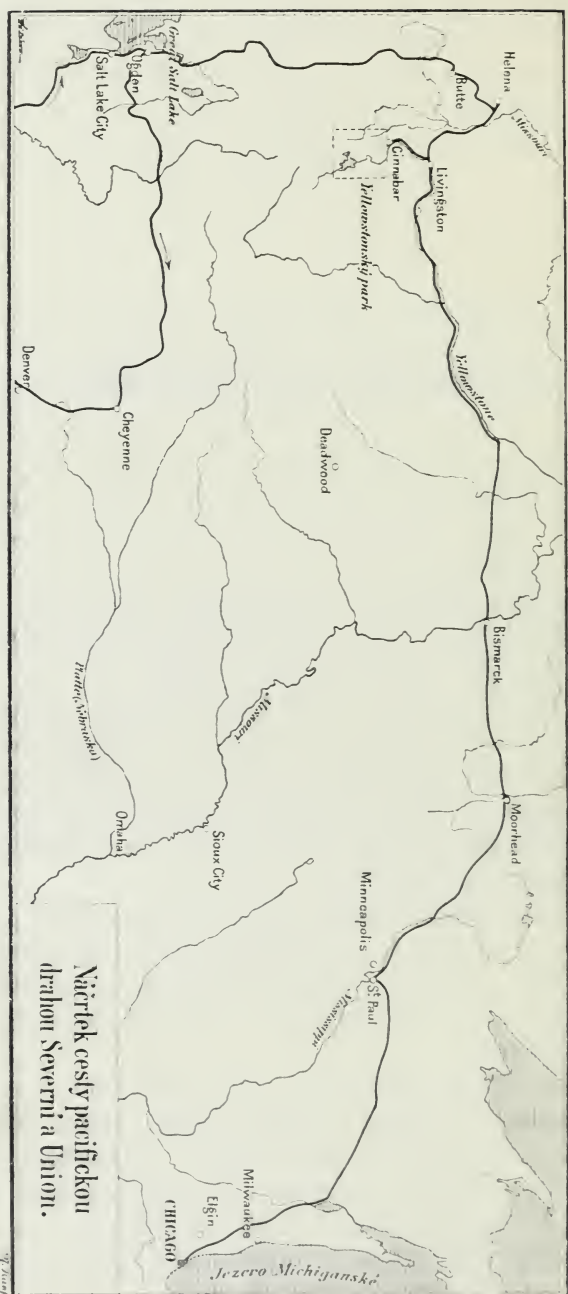
I v St. Paulu byli jsme opět mezi svými. Inženýr Nepil byl by s námi duši rozdělil, a musikus Straka, muž sběhlý celého světa, strojí nám ve své restauraci nejlepší hody.

Česká osada v St. Paulu věrně lne k víře katolické a postavila si krásný kostel, jenž prý jest z nejhezčích mezi českými kostely celé Ameriky.

Toužil jsem viděti veletok, jehož zvučné jméno protkává tolik zkazek a pověstí o americkém severu. Mississippi nazývá se zhusta „Otcem proudů“ a přináší požehnání zemi jako posvátný Nil. Rozlévaje se v široké bažiny, zaniká v zálivu Mexickém.

Pohled na kraj, svažovaný tím veletokem, jest ze St. Paula velikolepý. Vysoko zvedá se tam zvláště jeho levý břeh, rychle plynou jeho zelené vody v hlubokém údolí a odnášejí odtud obrovské parolodi, až k samému moři spějící.

Pacifické dráhy protínají Unii od východu na západ, řeka Mississippi vybrázdlila si řečiště od severu na jih, přijímajíc na pomoc vydatný přítok Missouri.

Jako jméno Mississippi tak i jméno Missouri přijato bylo za název státu, jehož největším městem jest St. Louis. Francouzský pravopis toho jména ukazuje zřejmě k národnosti tehdejších osadníků.

Dlouho byly Mississippské kraje domovem jenom rudochů. Noha bělochova se jim vyhýbala. Dnes opanoval Evropan celý tok od prameniště až po jeho výlev do moře a zaplašil rudokožce na území, výhradně pro ně vykázané.

Kdož by tušil v malé říčce, jež plyne z horských jezírek, povýšených nad hladinu moře asi 467 metrů, budoucí majestát, vévodící všem veleproudům světa? Tam v Minnesotě ve chladných výšinách jest kolébka Mississippi, napájeného vodami, jež v jezeře Itaska se sbírají a dále k jihu plynou, až je rostlinstvo tropického rázu obejme a z náručí Mexického zálivu do moře pustí.

Deset tisíc jezírek a jezer obstupuje v Minnesotě kolébku veleproudu Mississippského. Tak zní alespoň legenda. Zeměpisec spokojuje se se 7000 jezery, v nichž shlížejí se stíny jedlových pralesů s nebeskou oblohou.

Nadarmo nenazývá se ten kraj Minnesotou. Dakotští Indiani označují slovem *minne* vodu. *Sota* nebo *sote* znamená modrý, blankytný.

St. Paul jest hlavním městem vodnatého toho kraje. Misionáři řádu Ježíšova počali tam své apoštolské dílo již roku 1680, ale teprve před čtyřiceti lety povýšena byla osada na město. K uctění francouzského kněze bylo město nazváno jeho jménem roku 1841.

Jen málo let prošlo, a rudoši ustoupili bělochu docela. Zřídka kdy přicházejí ještě do města a přinášejí na prodej košíčky s jahodami, nebo jedlé žáby, nějakou zvěřinu a kytičky lesního kvítí. Pocházejí z kmene kdysi mohutného, jehož náčelníci pochováni jsou v mohylách, navezených na březích Mississippských.

Úzko jest rozjímati v těch místech památných hrobů indianských o slavné minulosti a přesmutné přítomnosti těch, kteří jako bludné duše putují od místa k místu bez vlasti, bez domova a zapuzeni do vymření od bílých nepřátel, jimž útlocitná královna jejich tak často přímlovou svou život za-

chovala a majetek zachránila před rozlícenými tlupy rudo-kožců. Indiani chtěli jen z části splatiti zlé za zlé, od bělochů tak často na nich páchané. Ale v tom nerovném boji podlehl vlastní pán země. Ani ostatky někdejších vládců nenašly odpočinku v mohylách pnoucích se na blízku města k nebi. Byly zneuctěny rukou ziskuchtivou, rozkopány, prohledány a vyloupeny. Šachty, založené do jich nitra, zejí jako krátery sopek. Jen část těch památek, vystavených v městském museu, zobrazuje minulost kmene, jemuž do nedávna vládla královna. Kolem indianských mohyl šelestí koruny doubců, hluboko na úpatí příkré stráně šumějí vody Mississippi a zanikají v moři tak, jako mizejí poslední tlupy rudochů při jeho vrchovišti.

* * *

Minneapolis jest druhé dvojče ze sesterských měst amerického západu. Dráha železná i elektrická tramway slučuje obě města, vzdálená od sebe asi 16 km. Za tři čtvrti hodinky byli jsme ve výstavné obci, jež předstihla lidnatostí i St. Paul. Jest nejen největším městem ve státě Minnesotském, majíc asi o čtvrtinu více duší nežli St. Paul, ale je zároveň největší moučnou tržnicí na celém světě. Ve chvíli stáli jsme již u bouřlivých vodopádů sv. Antonína.

Tam řečiště Mississippi náhle se láme, a vody veletoku vrhají se kolmo do propasti asi 15 metrů hluboké.

Vodopádu toho využítkoval člověk a žene jím světoznámé mlýny, z nichž toliko jediný je s to, aby uměl za čtyřiaadvacet hodin asi 7000 sudů mouky.

Vedle těchto závodů činí tam pravé divy pily. Jejich stroje nepočínají si jinak nežli jako rozumné bytosti. Jeden z nich chápe se klády, vyhoupne ji a posadí břevno před samou pilu. Ta počne kládu řezati napřed v krajiny, potom ve fošny nebo latě a podává je jinému stroji. Ten pak je ohobluje a podle jakosti třídí a skládá. Krajiny jsou však již dávno rozřezány ve špalíky, určené k topení, a nakládají se na vůz, nebo byly spracovány v jemné hobliny, hodící se k zabalování zboží.

Nápisy a návěští, na mlýnech a pilách umístěné, jsou psány zhusta ve třech jazycích: anglicky, německy a švédsky nebo norsky. Žijet v St. Paulu i v Minneapoli mnoho Skandinavců.

Kraje při hořejším toku Mississippi jsou bohaty vláhou a náleží k nejurodnějším prériím amerického severu. Rychle byly zvelebeny přes všechny nesnáze s divokými kmeny indiánskými, pro něž byla Minnesota ještě před čtyřicíti lety pravým rejdištěm loveckého života. Nyní zbyly z tamějších Indianů jen trosky. Že běloši zatlačí a vyhubí tam rudochy, očekávalo se, a vyplnilo se tak vidění, které měl domnělý spasitel Indianů Hiavata, an dí:

Viděl jsem to ve vidění,
shlédl jsem loď okřídlenou,
viděl národ s bílou tváří,
vousatý ten lid jsem viděl
dřevěném plout na korábu
z krajů rána nejzazšího.
Ve snách těch jsem také viděl
tajemnosti časů příštích.
Viděl jsem, jak od západu
přicházejí ve zástupích
cizích kmenů celé roje.
Všechna země byla plna
bezklidného toho lidu
v stálé práci, lopocení,
mluvícího mnohou řečí.
Lesem topor rozléhal se,
v každém dolu kouřila se
jejich města neobsáhlá,
po řekách a po jezerech
křížily se, míhaly se
jejich lodi hřímající.
Potom ještě přízrak jiný,
tmavější a děsivější,
vlekl se jak noční mračna.
Viděl jsem ty naše kmeny
širým krajem rozptýleny,
výstrah mých už nedbající,
proti sobě bojující.
Zřel jsem zbytky svého lidu
hnané v západ divné směsí,
cár jak mraku bouří hnaný,
jako listí podzimkové.

Severní pacifickou drahou.

Bison americký.

Teď je hej vydávati se na příč Ameriky k Tichému oceanu. Ze St. Paula může býti člověk v Portlandě, v přístavě Tichomořském, asi za půlčtvrta dne, ač je tam notný kousek cesty, v okrouhlém čísle řečeno přes 3000 *km*.

Dobře, že nevydali jsme se tam tak asi před dvacíti pěti lety. Byli bychom jeli plných šest měsíců, nežli by se nám byla zjevila nedozírná pláň Pacifiku. S volským potahem nemohlo to ovšem jíti rychleji ku předu.

Slovo *Pacifik* odvozeno jest od latinského *pax* = ticho a ze slova *facio* = dělám. Portugalec Fernão Magalhães proplul tehdy neznámými těmi vodami poprvé, a to za nejkldnějšího moře, jež z té příčiny nazval *Oceano Pacifico*.

Dnes, chtějíce zaměřiti ke břehům Tichomořským, máme na vybranou patero železnic. Jedna z nich jmenuje se Severní.

Ředitelství Severní pacifické dráhy v St. Paulu dovede získati pro svou trať hodně pasažerů. Průvodní knihy jsou

skvěle illustrované a vkusně upravené. Rozdávají se všem žadatelům zadarmo. Obsahují v sobě líčení všelikých půvabů, jimiž řečená linie železniční vyniká nad jiné. Památný park Yellowstoneý jest na světě jenom jediný, a s trati Severní pacifické dráhy je tam pouhý skok krátkou odbočkou.

Zástupce jmenované dráhy vydá mi jakožto zpravodaji cizozemských listů beze všech okolků volný lístek železniční v ceně 60 dolarů (150 zl.) až do Livingstonu a jest ochotný ke všem dalším službám.

Do Livingstonu počítá se ze St. Paula přes 1600 km. Budeme tam asi za 50 hodin.

Již v St. Paulu opatříme se lístkem, jenž opravňuje majitele užívatí v Yellowstoneském území povozu a býti zaopatřenu v tamějších hotelích a restauracích po 6 dní a nocí. Za lístek takový třeba složití sumu 40 dolarů neboli asi 100 zlatých. Vydávají se zároveň u ředitelství dráhy v St. Paulu.

* *

*

Večer dne 5. srpna nastoupili jsme cestu na „daleký západ“. V Chicagu a v New Yorku mluví o tom území asi tak posměšně, jako my u nás o kraji, v němž dávají lišky dobrou noc.

Poprvé vstupujeme do vozu Pullmanova. Zvláštní poplatek za jeho užití až do Livingstonu činí asi 11 zlatých.

Několik takových vozů připjato jest k rychlovlaku, jímž pojedeme. Dozor na ně svěřen jest zvláštnímu personálu, v němž nemůže ovšem chyběti několik černochoů. Těm přísluší pečovati ve spacích vozích o metení, úpravu lůžka na noc, umyvadla a ručníky v toaletním saloně, cídění obuvi, oděvu a pod.

Zvláštní konduktori, oblečení v železniční кроj, dávají si předkládati poukázky na spací vůz, jiní dozírají, zdali každý, jenž jede ve voze Pullmanově, opatřen jest také lístkem, opravňujícím k dopravě po trati Severní pacifické dráhy. Dvě různé pokladny zabývají se v nádraží vydáváním jízdních lístků, sloužíce dvěma různým podnikům.

Krajina v prérích při pacifické dráze Severní.
V popředí panáček psioun šlekaří,

Za dne vypadá nitro Pullmana tak, jak jest zobrazeno na stránce 68. Za složený poplatek má host nároky na dvojnásobné sedadlo. Proti němu zasedá host druhý.

Večerem upravuje černocho sedadla v lůžka. Ze sedadel složí se lůžko dolejší. Nad tím upraví se lůžko hořejší z desek za dne složených.

Těžké hedvábné záslony zakrývají každé lůžko.

Pro turisty, kteří chtějí viděti kraje americké lacině, zařídil Pullman spací vozy jednodušší a za mírnější poplatek.

Náruživí lovci vydávají se do odlehlých revírů ve zvláštních vlcích loveckých.

Dávno šuměl vlak již v širé prérii, když červánky zapadajícího slunce rozlily svou září po vyprahlém travisku, a když jasná večernice zaplála jediná z hvězd na jasném nebi.

Slovo *prérie* odvozeno jest z francouzského *prairie*, t. j. louka, luh.

* * *

Noc přešla v samém lomcování. Časně z rána opouštíme kotec a smýváme se sebe moud a prach, jenž v tak hojně míře vnikal do ložnice sítí, kterou vkládá černocho k vůli větrání na noc do oken.

Zase jen široká prérie. Osady nepatrné a vzácné. Jedeme několik hodin, nežli objeví se druhá. Kolem farmy pasou se koně, skot, brav. Občas zamihne se kostra padlého dobytčete, od deště jako sních vybílená, jinde lebka, hnáty, rohy. Chvilími objevují se v dáli jezírka. Houfy vodního ptactva, jako rackové a kachny je oživují. Jinde bělá se prérie povlakem jako sněhem čerstvě napadlým. Jsou to solné vrstvy vyprahlé půdy, do nedávna ještě bažinaté. V místech vlhkých bují rdesno s nachovými květy, rákosí a sítiny. Nad nimi vznášejí se mračna stěhovavých kosů a zapadají jako střela v jezerním houští, kde i četné želvy svůj úkryt mají. Topole a vrby vynořují se z prérie zřídka kdy. Ještě vzácněji druží se ty stromy v řídký háj. Těla jejich většinou již padla za oběť jiskře, již tam zanesl vítr z lokomotivy. Ze pně kdys košatého trčí při trati jen příšerná mumie.

Černoch opět prochází všemi vozy a svolává hosty k snídani. Máme na vybranou kávu nebo čaj, něco masitého a jiné zákusky. Voda je od ledu. Bez té by Američan nemohl obstát ani na cestách. Za to vše platí se 75 centů, t. j. asi 1 zl. 80 kr., na jiných tratích 1 dolar. Oběd a večeře jsou po dolaru, t. j. 2 zl. 50 kr. Velká láhev piva stojí 40 centů (1 zl.), malá 20 centů, velká láhev vína 75 centů, malá láhev 50 centů, láhev vody sodové 25 centu.

Celý druhý den naší jízdy pražilo slunce nemilosrdně. Teploměr ukazoval o polednách ve voze 35° C. Střechy kar byly tak vyhřátý, že bylo třeba polévati je na stanicích vodou. Co tam železničních vozů od žhavých jisker chytne a shoří, jest úžasné. Požáry v prériích nezanikají po celé léto. Plameny jejich vyšlehuji příšerně za tmavé noci, a celý širý lán zdá se býti jako ohnivé moře, rozvlněné tisícerymi pochodněmi, jež vzněcují se brzy tu, brzy onde v dáli i na blízku při samé trati a hrozí zkázou pražcům, nádraží i vlaku. Farmáři chrání se před takovým požárem širokými příkopy, pro něž nemůže se oheň dále šířiti.

Smutno jest v kraji, jímž vlak projíždí. Jako nedozírná a jednotvárná pláň oceanu jeví se nám prerie beze všeho života a beze změny. Po mnoho hodin nikde stanice, nikde lidské osady, nikde ptáčete hlas, nikde zotavení pro umdlévající oko. Bez konce vyprahlá poušť!

Prerijního života náhle přibylo, když vlak ujížděl rovinnou, z níž pozvedá se na tisíce kopečků, kopců, homolí, skalních trosek a ssutin, vytvářejících bludiště, srícenin s hlubokými roklemi, stržemi a sráznými bcký. Zdá se, že na sterých těch vrcholcích a temenech horských jsou zbudovány pevné hrady a bašty.

Divoké ty kraje zove Američan *Bad lands*, což značí území špatné a neschůdné.

V těch místech, zhusta travou porostlých, spatřil jsem poprvé panáčkovati ve volné přírodě přechetný rod *psounů stepních*, o nichž již Presl píše, že „jaksi štěkají“. Z té příčiny pojmenoval ten druh svištu *system štěkavým*.

Psouni štěkaví na préríi americké.

A věru, že psouni štekají jako štěňata. Jsou stálým šumem parních strojů již hodně ostríleni a nelekají se valně, když projíždí vlak jejich osadami. Ba udiveně staví se na zadeček a upírají jiskrný svůj zrak na rušitele jich mírumilovného života. Každá kupa zeminy, společenskými těmi tvory zbudovaná, oživena jest několika členy pokrevního rodu. Zdá se, že patriarcha toho pokolení je na stráži. Panáckuje u vchodu a rozhlíží se po kraji, stále pohrávaje si krátkým ocáskem nahoru pozdvíženým. Ostatní z jeho družiny volně obcházejí svou mohyлу, okusují klásky trav a mizejí na chvíli v noře svého brlohu. Ukládají tam pro zimní spánek zásoby, jež odnášejí v lících torbách. V téže noře rádi vídají u sebe návštěvou jedovatého chřestýše nebo nějakou sovu a žijí s nimi v nejlepší shodě a přátelství právě tak, jako tigr ve volné přírodě s divokým pávem, pštros s antilopami a zebrami, termíti s larvami některých brouků a s některými ještěry. Chřestýš je za to pohostinství štekavých psounů uznalý a žádného z nich nikdy nezadává. Činí nepochybně tak z nutnosti, aby se mohl v jich pelechu i na dále ohřívati.

* *

*

Cestou prériemi marně napínal jsem zrak po stádech amerických bisonů. Po buřalu — jak tam za mořem amerického zubra nazývají — nebude pomalu ani památky. Dnové posledních těch mohikánů na rozlehlých prériích jsou již sečtení. Za nedlouho bude divoký ten druh náležeti jenom minulosti. Na vymření! zní jeho osud. Záhubu toho rodu, jindy tak četného jako písek v moři, nemá však na svědomí divoký rudoch, nýbrž surový Evropan, jenž zvěř nelovil, aby zachoval si život kořistí získanou, ale aby hromadným vražděním bisonů se potěšil a pobavil. Jen málo je tomu let, co američtí zubři žili pospolitě ve stádech až o 20.000 hlavách a jako přival zaplavovali prérie. V těch dobách projížděly lovecké vlaky stále prériemi, a ve chvíli hynulo tam na sta bisonů střelnou zbraní zběsilých nimrodů. Takový výjev představen jest obrázkem na stránce 137.

Hubení amerických bisonů za dřívějších let.

Zastřelený zubr nestál tehdy více nežli dolar. Dnes žádá se za jedinou vycpanou hlavu několik set zlatých. Vejděte do krámu vycpavače, jenž usadil se se svým zbožím na stanici Livingstonské, a dovíte se z cenníku, zač prodává ostatky vymírajícího zubra. Velká hlava zubří stojí asi 750 zl., prostřední 500 zl., malá 350 zl.

Nám, kteří po mnoho hodin čekati jsme musili na širé prérii, až postaví se před námi most, požárem právě zničený, bylo spokojiti se toliko šlepějemi, které ostaly po zubrech v měkké půdě. Jiní rozplývali se samým štěstím, že našli na prérii za nucené té zastávky alespoň zubří roh nebo chřestidlo z chřestýše, nebo že vyplašili z trávy tetřívka.

Nově jsme se vzrušili, když vlak jel rozlehlým územím, vykázaným výhradně Indianům za obyt. Indianská ta *reservace* má v délce a šířce několik dní cesty. Vojenská posádka bdí tam nad počínáním několika tisíc rudokožců.

Mezi křovím a ve stínu košatých stromů prokmitaly stany indianského toho tábora. Muži proháněli koně, ženy a děti shrabovaly na lukách seno.

Ve vzpomínkách na prérijní život a na velikolepou polární záři, jež zjevila se druhou noc na nebi a jako řasná opona vznášela se nad hlavami, vydávajíc ze sebe všechny barevné paprsky, dorazili jsme pozdě večer beze všech jiných nehod do *Livingstonu*. Stanice ta bývá východiskem náruživých lovců do krajů, bohatých ještě obrovskými losy, jeleny a antilopami.

Indiani severoameričtí.

V Yellowstonském parku.

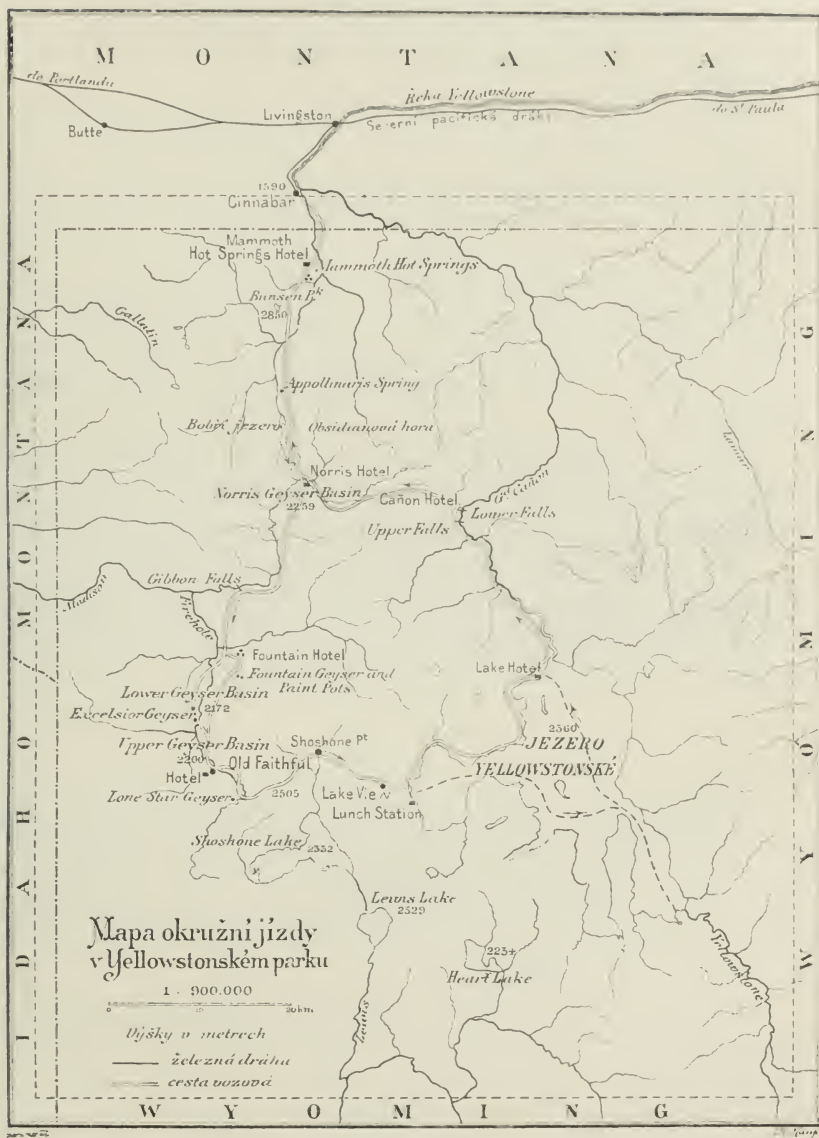
Ráno dne 8. srpna opustili jsme Livingston a odjížděli jsme do Yellowstonského parku. Vlakem železniční odbočky lze se dostat až do *Cinnabaru*. Dostihneme ho asi za dvě hodiny.

Ve vlaku rozdávají se cenníky vycpavače, usazeného v Livingstonu při samém nádraží, dále informační lístky, z nichž dovídá se cizinec, že Livingston je město asi se 4000 obyvateli, že tam vycházejí trojí noviny, že má město tři školy, šest kostelů a tři hotely, v nichž žije prý se tak pohodlně jako málo kde v Americe.

Dostavuje se oznamovatel jiný. Je to agent. Chřestí a cinká plíšky. Již rozumíme a odevzdáváme mu číslované „čeky“ železniční, aby nám je vyměnil za čísla svého podniku. Platíme za každý vak 50 centů, a již máme po starosti, jak dopravit zavazadla ze stanice Cinnabarské do vzdáleného hotelu, stojícího na půdě Yellowstonského parku.

Mineme několik stanic. Jedna skrovnější a smutnější nežli druhá.

Řeka Yellowstone ukazuje přirozenou cestu do parku. Rokle se zužuje, a vlak jede při samém břehu reky. Na obou stranách vypínají se rázná úbočí hlubokého údolí. Svěží zeleň již dávno s nich zmizela. Místy vyrůstají mohutné thuje, borovice a drobné keříky. Pohled na horský ten kraj je málo utěšený.

Otvírám raději mapy a sleduji směr naší túry příštího dne. Pomůcek na tu cestu je hojnost. Rozdávají se na požádání. Náčrtek výletů po Yellowstoneckém parku znázorňuje přiložená mapa.

Vlak zastavil na konečné stanici. Ve jménu jejím ozývá se název rumělky neboli cinobru. A v pravdě, skály Cinnabarské, vystupující jako dva mohutné valy ze stráně, červenaají se barvou rumělce podobnou. Ale rumělku tam marně hledali.

V Cinnabaru očekával četné hosty, kteří toho roku v počtu tak hojném do Yellowstonu se hrnuli, omnibus. Namačkali nás do něho jako slanečky, a dvoje spřeže i koňu tryskem unášelo nás na půdu, zastřenou do nedávna ještě rouškou tajemství.

Cesta je neutěšená a příkře stoupá. Kotouče prachu obklopují povoz. Počítáme chvíle, až budeme si moci oddychnouti volněji v čistém ovzduší Yellowstoneckého pralesa.

Již vidíme před sebou bělostné terasy, vystupující stupňovitě jako obrovské schodiště. Jsou jako z cukru. Jsme již na rovné pláni. Rychle otáčí se povoz a stane před Mamutím hotelem. Pro dnešek bylo již jízdy dosti.

* * *

Podivná věc! Nový světa díl znám byl již déle nežli půlčtvrta sta let, ale o Yellowstoneckém území neměl nikdo ani tušení. Vyslovují se domněnky, že v ta místa přišel z bělochů poprvé jistý lovec a přinesl roku 1806 z těch krajů zprávy takové, že jim nikdo nechtěl ani věriti. Pravilo se, že kraj ten je hotové peklo.

Pověsti takové vedly k vážnému prozkoumání území, tehdy ještě málo povědomého. Výpravu řídil americký zeměpytec Hayden. K jeho návrhu usnesl se sněm roku 1872, aby Yellowstonecké území bylo zachováno na věčné časy ve své původní neporušenosti jako památka, jež by upomínala se všemi svými zjevy přírodními na pradávny svět americký. Území to zapsáno jest jako majetek celé říše a dáno mu jméno *Yellowstone National Park*, to jest Yellowstonecký národní park.

Zvláštní pravidla ustanovují, jak zachovati se při prohlížení toho parku. Mezi jiným zakázáno jest poškozovati krátery gejserů, znešvařovati je všelikými nápisy, otloukati usazené horniny, porážeti stromy, stříleti zvěř a p.

Zvláštní posádka vojenská vede o to péči, aby se veškerá nařízení přísně zachovávala.

Těžko se však všeho dohlídati na území, jež zaujímá původní plochu asi 8500 čtverečních kilometrů, to jest asi jako šestý díl království Českého. Později zvětšeno bylo území Yellowstone o veliký hvozd, a tak přibýlo parku nové půdy. Nyní zaujímá Yellowstone národní park celkem asi 13.620 čtverečních kilometrů, to jest asi čtvrtý díl celých Čech, nebo skoro tolik jako celé království Saské.

Od té doby jest přístup Yellowstonský park každému člověku a to od 1. června až do 1. října. Zvláštní společnost postarala se tam o založení hotelů, jiná rozváží výletníky ve zvláštních povozech po obvyklé okružní cestě, z níž se hosté asi po šesti dnech navracejí do Mamutího hotelu.

Mnozí z Američanů vydávají se tam se svým spřežením a povozem, a táboří ve svých stanech pod širým nebem po několik neděl.

* *

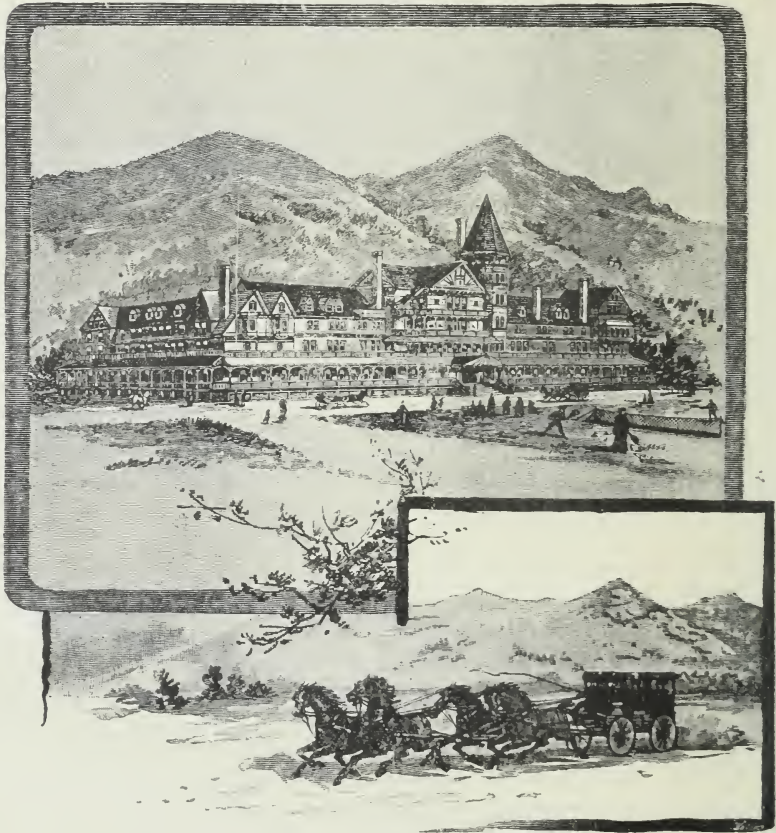
*

V Mamutím hotelu Yellowstonském žije se ve všem pohodlí. V něm má také podnikatelstvo své sídlo.

Hostinec ten je tak ohromný, že pojati může v sebe až 400 hostů. Teplá voda vede se do lázní přímo z gejserů.

Slunce páliło, když opustili jsme chladné síně hotelu. Blížíme se k bělostným usazeninám sraženého vápence, jež tam usadily vody horkých vřidel ze svého roztoku v podobě obrovských stupňů a schodů. Asi sedmdesát gejserů rozhojňuje stupně, jichž počítá se nyní celý tucet. Stupeň nejvyšší leží asi 60 metrů nad úpatím terasy. Slunce svit opírá se o vápencové stěny, a odražené paprsky oslňují divákův zrak. Rádi obracíme se na chvíli v zeleň jehličnatého lesa, jenž tam obrůstá terasy po obou stranách. Mnohé kmeny byly již

zasaženy vřelou vodou, která z přeplněných koryt obrovských teras přetéká, a pokryly se vápencovým tufem. Haluze stromů brzy potom povadly, odumřely, a těla jejich zbělela. Nyní vyčnívají z těch usazenin jako příšerní kostlivci.

1. Jízda do Yellowstonského parku. 2. Hotel na pokraji parku.

Z dále vypadají Mamutí terasy jako ledovec. Z blízka tonou boky jednotlivých stupňů ve všech barvách, v žluté jako listí podzimku, hnědé jako kůra sousedních borovic, v nachu jako červánky, v modré jako květy hořců při terasách kvetoucích,

v zelenavé a šedé jako pelyněk, který tam na blízku bídne živoří. Malířova paleta nemohla by míti pestřejších odstínů.

Stálým vyvíráním horké vody berou na se vrstvy novou a novou podobu. Vidíme tu něžné krajky a hebké tkanivo, útlé krápníky jako z traganu, tam již obrovské stalaktity, kráslicí terasu jako rampouchy, jinde drobné kuličky a hrášky, podobné barevným pilulkám. Přejasná voda modrá se v korytech jako nebeský azur, a lom světla vyvádí v čirém tom živlu divy jako v jeskyni na ostrově Capri.

Vstupujeme nejvýše a stojíme na rozpukaném hřbetu těch usazenin, jež se tam klenou jako tělo vybájeného slona. Obrazotvornost naše poznává i jeho hlavu a dává za pravdu průvodci, jenž velikolepý ten útvar nazývá „Bílým slonem“. Hluboko pod námi hučely podzemní prameny, vřely a šuměly, a unášely mysl mou ve vybájený Hades starých Řeků. Ovzduší tam páchne sirným výparem, a celý kraj zavání peklem.

Z gejserů, jež tam kdysi bouřily, ustal již nejeden v činnosti, utuchl na dobro, zkameněl a zůstavil po sobě jenom kráter. Největší kráter je 14 metrů vysoký.

* *

*

Dne 9. srpna vyjeli jsme z rána do parku. Vykonáme obvykleu okružní jízdu územím Yellowstonekým, jak jest na přiložené mapce naznačena. Dva omnibusy sotva stačily po-jati v sebe všechny výletníky. Pojedeme asi 9 hodin, máme-li uraziti toho dne cestu 67 *km* dlouhou.

Silnice stoupá. Vede roklí, v níž burácí bystřina.

Stráně pokryty jsou místy svěžím lesem. Místy trčí z rozvalin ohněrodných hornin mumie spáleného hvozdu. Požáry zuřivají hrozně v Yellowstonekém parku. Očekával jsem tajemný prales s neproniknutelným houštím, a zatím spatřuji jen zpustošené smrči s řídkým podrostem.

Každým krokem unikají přes cestu drobné veveřice, mrštně přeskakují kameny, víchrem povalené, a pozvedají roz-

Terasovité vodopády v parku Yellowstone.

čepějřený svůj chvost, aby rychle ukryly se ve skulině pařezu. Vedou život skoro jako sysel, jenom že odvažují se také na stromy, aby vybíraly semena ze šišek. Nepochybně mají hluboko pod pahýlem svou noru, kam ukládají zásoby na dlouhou zimu. Odnášejí je tam v torbách, jichž právě veverky nemají. Povahou svých zoubků rovnají se ovšem veverce. Jsou mnohem menší nežli veverka lesů našich. Myslím, že asi o celou třetinu. Vypadají roztomile. Kožíšek mají krátký, na hřbetě černým pruhem ozdobený. Jiné dva světlejší pruhy dovršují jejich spanilost.

Já domníval se viděti v každém tom pitvorném stvořeníčku svého někdejšího chovance, burunduka, oplakávanou deňku, jež mi půldruhého roku hopkovala v okně na výsluní, daleko jsouc od své vlasti. Tam v zemi sibiřských Ostaků, v hustém pralese mohutných limb, lovil jsem deňky poprvé a jednu z nich, mládě nejútlejšího věku, přivezl jsem šťastně domů. Burundukem nazývají deňku domorodci sibiřští, přírodopisci *Tamias striatus*. Americká deňka náleží druhu jinému, jenž slove *Tamias Lysteri*.

* *
* .

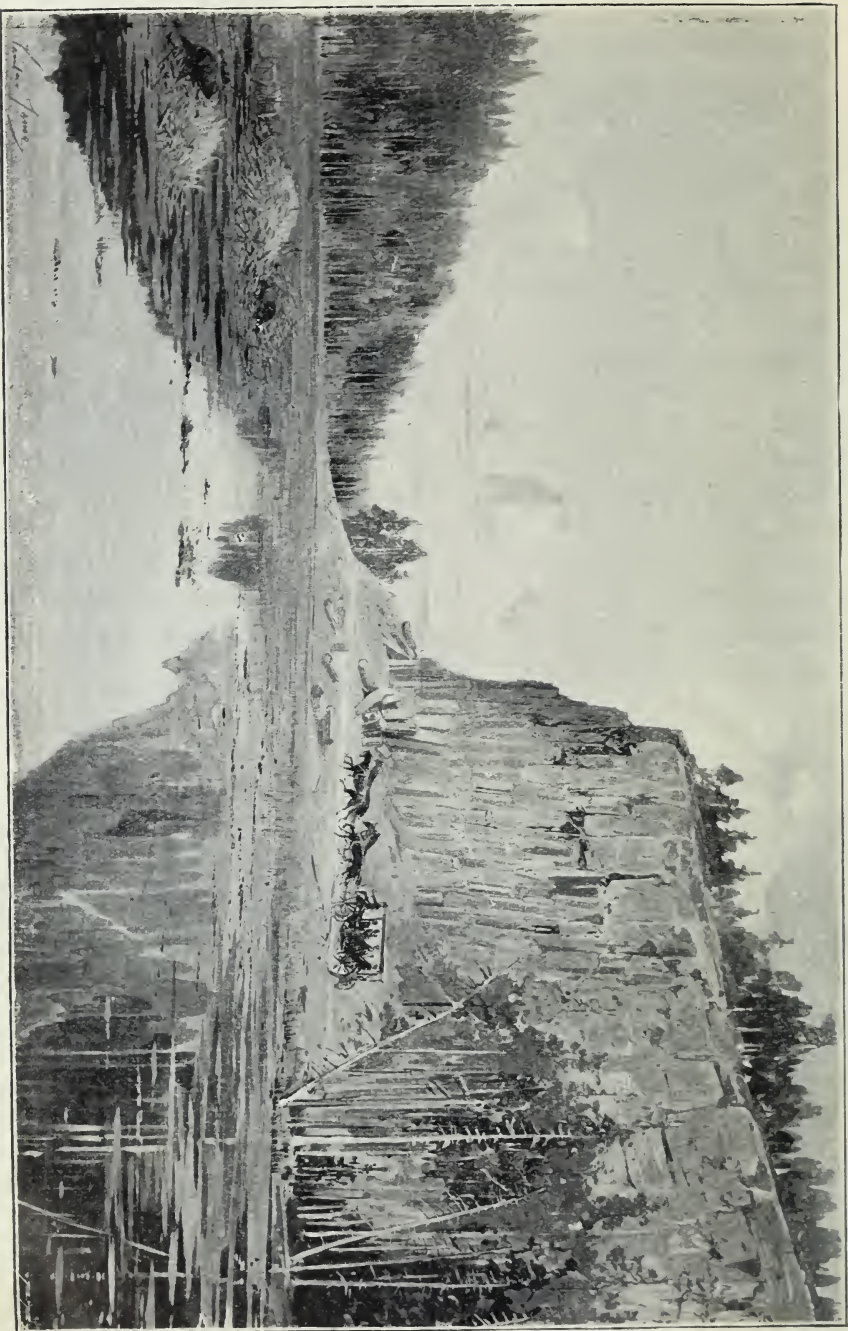
Vjíždíme do skalního průchodu, nazývaného „Zlatá brána“. Se strany pravé zvedá se kolmá stěna skalní. Pod ní vine se krkolomná cesta. Trámce, na palisady položené, usnadňují přechod. Každý balvan pochovaný pod strmninou, jakož i celá skalní plocha žlutne se povlakem lišejníkovým. Odtud nepochybně jméno brány.

Po levici černají se chlomy, několik kroků před námi lámou se vody horské bystřiny a vytvářejí malebné vodopády a přeje. Jsme si vědomi, že jedeme kaňonem.

Slovo *kaňon* jest španělské a značí na česko rouru. V Americe nazývají tím jménem hluboké rokle.

Nápisy tu onde umístěné uvádějí na mysl tyto zákazy: Nepište po skalách! Nestřílejte! Uhasněte rozdělaný oheň!

Smutno je cestou, kudy se povoz ubírá. Ptáčete hlas nikde se posud neozývá. Sbor zpěvavých opeřenců vyhýbá

Sloněná hora a Bobí jezero v parku Yellowstonském.

se místům, v nichž vládnou bohové pekla, prozrazující sykotem, duněním a dýmem podzemní své dílny.

* * *

O čem snil jsem za dětských let, to spatřiti jsem měl nyní ve skutečnosti na území Yellowstonekého parku. Či neslychali jsme pohádky o skleněném vrchu, k němuž přilétal báječný pták jednou za rok, aby si o jeho temeno zobák brousil, a takového věku konečně se dočkal, že samým broušením i skleněná hora zmizela?

Skleněná hora na světě skutečně jest. Zřítí ji může každý, kdo zavítá v Yellowstoneký park. Marně hledali bychom druhou jí podobnou někde jinde na zeměkouli. Jeť ona jedinou na naší planetě, a svědkem podzemního žáru, dávno již v nitru skleněného toho vrchu utuchlého. Trčí tam jen hora zkamenělá a chladná jako vody blízkého jezírka *Bobřího*. Ale jinak bylo, když se hora zrodila. Roztopené sklo, z níž jest ona složena, dralo se ze žhavých útrob na povrch země, kupilo se výš a výše, roztékalo se po pláni, chladlo a tuhlo v pevnou lesklou hmotu, podobnou černé smůle. Hřbet té skleněné hory povznesl se asi třikráte výše, nežli jest dům o čtyřech poschodích. Má v děli asi šest set kroků.

Obsidian jest jméno toho přírodního skla. Znal jej již povídacý Říman Plinius. Tvrzení jeho jsou ovšem někdy velmi směšná, ale co čteme tam o přírodním skle, řečeném *obsius* z Ethiopie, srovnává se s pravdou. Dnes je obsidian znám z rozličných končin světa, z Vesuvu, z ostrovů Lipparských, ze Santorinu, Islandu, Mexika a odjinud. Sopečné kraje jsou jeho nalezištěm.

Odrůdou obsidianu jest i náš zelenavý *moldavit*, užívaný poslední dobou zhusta za laciný kámen do šperku a pokládáný od mnohých přírodovědců za sklo uměle dělané.

Zastávka u skleněného vrchu v parku Yellowstoneském ostane v mysli zeměpytčově vždycky památnou. Nedočkavě vyhlížel jsem tam, kde tušiti bylo podle mapy vzácné divadlo geologické. Kola našeho povozu rozměňují již kousky skla, až to hrozně skřípá a šustí. Jsme na úpatí skleněné skály.

Stěny skleněné té hory mírně schylují se v úval, vodami svlažovaný. Tu a onde rozeznati lze zřetelně hranolovité tvary, upomínající na hranoly čedičové. Mnohé z nich dávno rozpadly se již v trosky, zvětraly, rozpukaly se v kusy, šterk a skleněný písek, a z úbočí, jindy skleněného, vyrůstají smrky a borovice. Také na samém hřbetě šumí větve černého lesa a zakrývají s houštím pohled do skleněných útrob obsidianové hory.

I na další cestě budou se bořiti kola povozu ve skleněném písku. Plukovník Norris, maje tam stavěti cestu, kázal štětovati ji balvany obsidianovými. Při práci té užil s výhodou ohně a vody a dával velké balvany žárem rozpalovati a studenou vodou polévati. Kameny rozpadávaly se pak hravě v kusy menší a hodily se k šterkování.

* *

*

K obsidianové hoře přiléhá těsně *Bobří jezero*. Několik bobřích rodin žije tam až posud v svatém pokoji. Ze stavitelské jejich činnosti nikdo jich tam nevyrušuje. Bobří užívají svého vrozeného umění a stavějí si pod skleněnou horou residence uprostřed chladného živlu, zdobeného listy a květy leknínovými.

Vedle několika „hradů“, podobných kupám sena, rozeznati lze také hráze a „jezy“.

Bobří osada jmenovaného jezera zdá se býti četná. Jednotlivci nestačili by vyváděti stavby tak veliké a spokojili by se jen podzemními norami, z vody přístupnými. Tak to bývá alespoň u evropských bobrů, kteří žijíce tu v tom dílu světa jen jako na památku v počtu nejskrovnějším a ojediněle, netroufají si ani opevněné osady zakládati. I v Norsku, Švédsku a Rusku jest již bobr zjevem vzácným.

Ještě řidčeji vídá se při Labi mezi Magdeburkem a Wittenberkem, při Havole, Odře a Visle. Kde jsou ty časy, kdy bobří byli ve Švábsku tak četni, že město Biberach pojalo jich obraz ve svůj znak? Dnes tam není po četných osadách bobřích ani památky. Pečliví otcové města, chtějice

připomenouti svým spoluobčanům původ jich rodného města, dali přinést v památný jubilejní rok založení Biberachu alespoň bobra vycpaného, protože se sháněli po živém bobru v Evropě marně.

V Bobřím jezeře postaveno jest teď několik „hradů“. Zdá se, že založeny jsou na dřevěném roštu. Vyčnívají z jezerní hladiny asi půldruhého metru. Za stavivo užili jezerní ti obyvatelé větví, bláta, písku a hlíny. Vnitřek hostiti může v sobě několik bobřích rodin, jež ukládají si společně hojné zásoby zákusků do dolejší části svého hradu, vodou zatopené. Mezi těmi budou jistě také kořeny leknínu a stulíku jako pochoutka bobrům zvláště milá.

* *

*

Za Bobřím jezerem snižuje se silnice. Jedeme rozlehlou kotlinou. Po levici zvedá se zalesněná stráž. Při samé cestě vznášejí se již vysoké sloupy horké páry jako z parních ventilů. Blížíme se až k samým jícňům vroucích gejserů, z nichž vyráží místy jen sirný dým a pára. Dech jejich jest krátký. Puf, puf, puf — slyší se již z daleka. Mnohé krátery vznikly nedávno, jiné stále se tvoří a zanechávají po sobě veliké druzy drobných krystalů sírových.

Více času zbude nám k pozorování prvních těch gejserů, až jen opustíme povoz v restauraci, jejíž jméno *Norris hotel*. Restaurace ta vypadá jako vojenské ležení. Čtyry plachty ohraničují stany z kůlů postavené. Ve stanu očekává vyhladovělé výletníky vydatná snídaně. Připravovala se na stůl již dávno před naším příchodem. Telegrafy a telefony zpravily již napřed restaurátéra, že tolik a tolik hladových turistů přibude k druhé snídani do Norrisova hotelu.

Naším přívalem oživila restaurace. Všecko bylo na nohou. Jedni dávali si oprašovati oděv, jiní smývali se sebe prach, jenž proměnil každého výletníka v hastroše, a ve chvatu zasedal každý k tabuli. Čajem nebo kávou splachovali jsme útroby zanesené prachem.

Jízda Yellowstonským parkem není příjemná. Tváře napuchují, nos nabíhá, chřípě se zanícují, rty se rozpryskují,

pokožka celého obličeje se slupuje a pálí a bolí od sirného výparu, dýmu a prachu.

Zastávka v Norrisově hotelu není dlouhá. Za dvě hodiny pojedeme novým spřežením po rozlehlé pánvi, v níž vybuchuje a v krátkých pauzách si oddechuje na sta malých, větších i velikých gejserů. Kotouče dýmu a páry vznášejí se nad krajem, jako když mraky táhnou. Uvidíme je, až opustíme restauraci a předejdeme povoz pěšky.

Spřežení dohoní nás, až se již nabažíme pohledů na přčetné gejsery a jícny, naplněné vřelou vodou, sirou a pestrobarevným bahnem.

Procházíme lesním průsekem a obracíme oči v tu stranu, kde to dýmá, prská, bublá, soptí, víří, hučí, šumí a v podzemi duní. V těch místech lze tušiti spíše fabriční město a hutě, zahalené kouřem. Zdá se, že tam v útrobách zemských pracuje na sta parních strojů a že vydychují puklinami země horkou páru a sirovodíkové dýmy. Bělavé vrstvy sraženého tufu obrubují okraje gejserů a splývají v jediný sněhobílý povlak, jenž puká a prská pod námi jako ledová kůra, a chvílemi i s námi se boří a strachu nám nahání. Tak si mohli staří představovati cestu do podsvětí.

Jména všelikých těch gejserů sotva stačíme si zaznamenávat. Tu černá se jícen mumlala, tam skučí a piští zase jiný a vaří bláto a bahno. Páry, řinoucí se ze země, pozvedají kusy pestrého bahna, vymršťují je za stálého mlaskotu nad ostatní hladinu a modelují z vřelého bláta podivuhodné tvary, podobné brzy liliím, brzy zvoncům a kalíškům.

V blátivém tom gejseru vaří se kaše bílá jako hašené vápno, žlutá jako gumiguta, oranžová jako krokus, rudá jako rumělka, s odstínem růžovým, žlutavým, fialovým. I z tohoto kráteru zaznívají stále zvuky puf, puf, puf.

Gejsery s vodou čirou a do modra hrající rozkládají se opodál. Na sedm set seskupilo se jich v okolí hotelu, v němž přespíme prvou noc. Hostinec ten slove „U fontány“. Vystavěn jest na pokraji hlubokého hvozdu a na úpatí křemičitých teras, na jejichž nejvyšším stupni bouří mohutný gejser jako fontána každé dvě hodiny. Sloupy vřelé vody vytryskují

z něho v podobě rozcuchaných snopů za velikého napjetí podzemních par do velké výše. V kaskádách řine se pak spadá voda níže po stupních, rychle se vypařuje v chladném ovzduší a jako mlha snáší se zase k zemi. Minerální sraženiny zasahují rostlinstvo a pokrývají je křemičitým náletem, až pokryjí celou louku zrnitými vrstvami čistého křemene.

Dvakráte byli jsme svědky výbuchu a vzácného divadla, jež se tam každých dvacet minut odehrává. Teplé vody gejseru užijeme v lázních tamějšího hotelu a zbavení štiplavého prachu vstoupíme s chutí do jídelny, osvětlené elektrickými lampami.

* *

*

První den našeho pobytu na půdě Yellowstonekého parku skončen byl v Mamutím hotelu, druhý den v hostinci u Fontány. Třetí den naší projíždky Národním parkem vykazoval tento program: Snídaně u Fontány. Odjezd v 8 hodin ráno. Večeře a nocleh opět v hotelu u Fontány.

Probouzíme se časně, abychom zastihli Fontánu v činnosti za východu slunce.

Třeseme se chladem. Rtuť v teploměru klesla k nule. O 6. hodině ranní stála ještě při 2⁰ dle škály Celsiovy. A přece bylo teprve 10. srpna.

Není ani jediného měsíce v roce, aby v Yellowstoneském parku neukazovala hladina sloupce rtuťového na nulu. Rozdíl nejvyšší a nejnižší teploty jsou tam křiklavé, až 80 stupňů. Snad jsou příčinou, že tam gejsery nedodržují přesně času, jež jim přehledná tabulka tam vyvěšená písemně vyměřuje.

Jména gejserů	Výška vytrysklé vody	Přestávka	Trvání výbuchu
Excelsior	90 metrů	nepravidelná	28 minut
Old Faithful	45 „	65 minut	4 minuty
Bee Hive	60 „	10—30 hodin	8 minut
Giantess	30 „	14 dní	12 hodin
Artemisia	45 „	nepravidelná	10 minut
Giant	75 „	6 dní	90 minut
Splendid	60 „	3 hod. ob den	8 minut
Lone star	23 „	30 minut	10 minut

Bunsenův výklad o gejserech ostává po dnes v platnosti. Zajisté, že horké páry mají hluboko pod zemí vyšší teplotu a že výše k povrchu zemskému rychleji kapalní. Jícny naplňují se v brzku horkou vodou a ucpávají průchody napjaté páry, jejíž silou bývají vodní sloupy nad povrch zemský vyvrhovány.

Pánve Yellowstonekých gejserů povýšeny jsou nad hladinu moře až přes 2200 m, a tlak vzduchu je tam skrovnější nežli v nížinách, tak že voda v gejserech Yellowstonekých vaří se již za teploty asi 93° C.

Proslulý gejser *Excelsior*, jenž vrhal vařící vodu do výše asi 90 metrů, nepracuje již po několik let. Poslední jeho výbuch neboli erupce zaznamenána jest r. 1890. Ale trvala jen na krátko. Výbuchy před tím skončeny byly r. 1888. Jícen Excelsioru podobá se jezeru, vyplněnému tmavým azurem. Horké páry zakrývají rozlehlý jeho povrch. Jen chvílemi, když větřík zavane, ukáže se čirá jeho pláň, vroubená křemičitými usazeninami. Okraj jejich vypíná se nad hladinu vřelé vody asi pět metrů. Mnohá sídla a vážky, které příliš blízko poletovaly nad vroucím jezerem, uvařily se v něm za živa. Na sta mrtvol toho hmyzu povaluje se tam na pokraji kráteru. Dále od něho zvedá se stráž, borem porostlá. Odvěký klid ruší tam sykot vřelé vody.

Při cestě zejí z nitra zemského kráteru každým krokem. Některé z nich mají tvary kalichů a květů. Jeden podobá se svačci.

Po dvouhodinné jízdě zastavuje vůz před hotelem, při němž bouří asi 40 gejserů. Vybuchují tam střídavě každou chvíli. Celá pánev obstoupena jest černým lesem. Nevíme, kam dříve zaměřiti. Nahoře, dole, v pravo, v levo, všudy vznášejí se do výše vytrysklé proudy vřelé vody a třeskotem lámou se na pokraji kráterů.

Na rychlo stíráme s oděvu prach a zabočujeme nejdříve k *Starému Věrnému*. *Old Faithful* jest jeho anglické jméno. Se svým uměním nedělá on nikdy drahotu a nezklame zvědavého cizince nikdy v naději. Každou hodinu jest ke službám a provádí divadlo, jež stojí za podívanou.

Půda pod námi hřeje a pálí obuv. Z otvoru samého ozývá se sykot a bublání. Nahlížím opatrně do jícnu, jenž plní se znenáhla vřelou vodou a hotuje se k výbuchu. Již to hučí a duní, a sloup vody vynáší se rázem napjatými parami do výšky asi 50 metrů. Paprsky vřelé vody vystřelují postupně výše, klesají a hned na to dostihují dvojnásobné výšky. Potom mísí se s obláčky a kotoučí vřelých par a splývají v jediný šedý sloup, jenž asi po čtyřech minutách znenáhla opadává a mizí v dutině hlubokého jícnu. Pak slyšeti jest zase jenom sykot a bublání.

Výbuch Starého Věrného představen jest barevnou přílohou.

Přestávky jiných gejserů trvají nesterpně dlouho, u některého několik hodin, u jiného několik dní.

S výzkumy nejpřednějších gejserů byli jsme právě hotovi, když zvon svolával hosty ke druhé snídani. Po polednách byla nastoupena zpáteční cesta do hotelu u Fontány.

Obličeje všech výletníků dávno již oprýskaly od sirného výparu a prachu. Mnozí z našich přátel krváceli z nosu.

Před západem slunce blížíme se opět k Fontáně, jež s celou svou vznešeností opět bouří a rozlévá své vody v kaskádách.

Však při samém hotelu na pokraji lesa hýbe se cosi černého a obrací k sobě pozornost všech výletníků. Medvěd! Medvěd!

Vozka potvrdil naše tušení. Kde kdo je, seskakuje s vozu. Všickni o překot pádíme k lesu. Vzácná jest pro nás událost, pozorovati divokého medvěda ve volné přírodě Yellowstonekého parku.

Již jsme u samého huňáče a dodáváme si srdnatosti. Drvoštěp tam zaměstnaný v kuráži nás posilňoval. Bylo mu viděti na očích, že nám chce říci: Nebojte se!

Medvěd hleděl si zatím svého zaměstnání. Dochází tam pravidelně dvakráte, k snídani a večeři. Hoduje za hotelem, kam pohazují se kosti a kuchyňské odpadky. Neubližuje ani lidem, ani skotu, jenž se na blízkou pase, a odchází v pokoji zase do hlubokého hvozdu.

V kamnech salonu a hovorně praskala polena, a plamen jejich rozehtával i spokojenou naši mysl, když zasedli jsme k večerní tabuli.

Program příštího dne (čtvrtého) oznamoval: Snídaně u Fontány. Odjezd k západní zátocce jezera Yellowstonekého v 7 hodin ráno. Oběd při březích jezerních. O 3. hodině odpoledne odjezd do hotelu při jezeře Yellowstoneském. Večeře. Nocleh.

* *
*

Pěkná pohoda provází nás i čtvrtý den naší okružní cesty Yellowstonekým parkem. Ranní chlad činí nám kotouče prachu, jež se při voze zvedají, trochu snesitelnějšími, nežli bude za parného poledne. Z počátku jedeme kus po cestě včerejší. Potom odbočuje povoz na pravo. Jedle, smrky, borovice a jalovec ohraničují vozovou cestu.

Chvílemi prokmitá lesními průseky jezero, v mokřinách rozevírají se poupata stulíku, bělají se květy leknínu, na vlhkých lučinách bují parnasie, při samé cestě modrá se roztroušeně len, jinde vyrůstá štíhlý oměj s fialovými květy vedle četných hořců, v písčité půdě žlutne se lupinus a ještěabník.

O polednách zaplála před námi hladina jezera, jež slove *Yellowstoneké*. Rozprostírá se asi 2360 metrů nad mořem.

Malý parník očekával hosty již v přístavišti, aby je provedl po vodní pláni za poplatek tří dolarů, t. j. asi 7½ zlatého. Chvatně okusíme při druhé snídani mořských raků, masa, pemikenu, sardinek a marmelád jahodových, pomorančových a merunkových, a hotujeme se k plavbě po jezeře.

Kuchař tamější restaurace odchází s námi, aby nám ukázal div světa. Chápe se udice, zastavuje se na samém pokraji kuželovitého gejseru, v němž vaří se voda klokotem, hází vlnadidlo do chladného živlu jezerního, ve chvíli vytahuje chyceného pstruha a mávnutím udice na opačnou stranu ponořuje ubohou kořist do vařící lázně gejserové. Posledně rozjel se tam pstruh, vychrlil ze svých útrob všecken obsah požitě potrav, a mžikem bylo veta po jeho životě. S odporem od-

vracíme svou tvář od jednání tak nelidského jako podivuhodného. Výjev ten představuje obrázek na této stránce.

Jezero Yellowstone jest asi tak veliké jako jezero Gardské. Hluboké jeho zálivy činí jeho pobřeží tak dlouhým, že by bylo třeba asi čtyřcítí hodin času, nežli by se jezero obešlo. Největší průměr jeho měří asi sedm hodin cesty. Čtyry veliké jeho choboty propůjčují Yellowstoneckému jezeru podobu ruky s nataženými třemi prsty a palcem. Řeka téhož

Kráter vroucího gejseru vedle studeného jezera.

Kuchař chytá pstruhy, aby je uvařil v gejseru.

jména protéká je od jihu na sever, aby, až z jezera se vyleje, náhlým skokem vrhla se do propasti a pádila stísněným korytem věhlasného kaňonu Yellowstoneckého. Však jej zítřejšího dne uvidíme.

Bylo nás všeho všudy pět, kteří jsme nastoupili plavbu do jihovýchodní zátoky jezerní.

Šum parolodi vyplašil brzy párek pelikánů. Za ním v dálí veslovali po vodní pláni jiní. Jsou jen zbytkem z houfu, který před chvílí přelétl jezero a zapadl do trávy malého ostruvku.

Po pelikánech vzlétli do výše roháči a rackové. Divoké husy usadily se na březích východních. Četné jejich pluky pásly se na travnatém pobřeží, zeleném jako brčál.

Večerem přistala loď ke břehům severním, a hotel přijal nás chladnem zmořené do svého náručí.

* *
*

Ráz přírody valně se nezměnil ani pátého dne naší cesty po parku. Počínáme býti nevrlí. Viděli bychom se rádi již u konce své jízdy. Nejvíce těšili jsme se ještě na divokou rokli zvanou *Grand cañon* (čti: kaňon).

Do rokle té počítá se od jezerních břehů severních 4 hodiny jízdy. Cesta vede podél řeky Yellowstonské.

Grand cañon jest začarovaným koutem, kde připomíná si člověk po trampotné jízdě jenom přítomnost plnou slávy a nádhery, a kde klesá v prach před vznešeností přírody, rovněž tak velebné jako kruté a nelitostné.

Šum dravého proudu, svíjejícího se na dně rokle jako stříbrný had, sotva zalétá ke krkolomnému úskalí, s něhož vyhlížíme do propasti. Příšerně zeje pod námi rokle a strmé její skalní stěny, rozvaliny, trosky, hřebeny a hroty skvějí se barvami všech odstínů.

Na samém vrcholku skalních hrotů kvílí v hnízdě nedospělí opeřenci rodu královského, obletovaní střídavě orlem a orlicí, kteří panství drží nad zakletou roklí.

Z puklin a trhlin ohněrodých těch skal vyrůstá pořádku keř nebo stromek. Stíáně kaňonů jsou hotovou pouští, v níž život rostlinstva zanikl a vymizel. Slunce je rozpaluje, voda a mráz je trhají a pochovávají v hlubinách nesčíslné jejich trosky a úlomky, rozpadlé ve štěrk a písek a unášené dravým tokem níž a níže.

Při samém dně rokle, kterou řeka běží, dýmají ještě některé gejzery, a kotouče vřelé páry zakrývají rozbouřenou hladinu.

* *
*

Hluboko pod námi hučí *Velký vodopád*. Dostaneme se k němu sráznou stezkou.

Již před tím, když vyhlíželi jsme v malebný kaňon z úskalí, bylo lze pozorovati odvážný jeho skok do propasti, ale nyní jsme mu na blízku. Vyvaluje se rozpoutaný ze skalní brány, přeletí jako střela okraj kamenného koryta a řítí se kolmo do rokle 95 metrů hluboké. Tam tříští se v několik vodních sloupů, jež zvedají se nárazem do výše jako živý a svlažují stěny skalní, porostlé vrstvami mechu. Zadíváme-li se do té propasti, uvidíme, že tam řeka v přirozené pánvi skalní náhle se zaráží, krouží a víří, v soutěsce se láme a ve žlebu mizí.

Za tmy vystupovali jsme zase na pláň. Za veselého tance skončen byl den ve Velkém kaňonu Yellowstoneckém. Od žlutavých jeho skal vzala řeka i území své jméno. Značí anglické slovo *yellow* žlutý a *stone* kámen.

* * *

Šestý den věnován byl zpáteční cestě. O polednách pozdravujeme se s boдрým hostitelem v Norrisově restauraci a přibudem večer do Mamutího hotelu.

V lázních smýváme se sebe také všecku nevrlost, která po několikadenní cestě u každého se dostavuje, a chvály ubírá přírodním úkazům Yellowstoneckým.

Po stádech divokých zubrů, jichž v sobě hostí Yellowstonecký park asi 500, marně jsme se ohlíželi.

* * *

Sedmého dne po našem příchodu do parku Yellowstoneckého spatřili jsme zase Livingston. Nejřednější jeho hotel zatím shořel. Železniční společnost Severní dráhy postarala se však o ubytování i stravování četných výletníků. Dala dopravit na nádraží spací vůz i s jídelním salonem a poskytovala za peníze všeho pohodlí.

V Livingstoně rozjela se tlupa našich přátel do všech stran světa: Jeden na Kavkaz, druhý do Petrohradu, třetí do Saska, čtvrtý do Bahie, pátý do Buffala, šestý do Floridy, my pak oklikami k Tichému moři.

Helena, královna zlatých a stříbrných dolů.

Večer dne 14. srpna odjížděli jsme po Severní dráze pacifické dále na americký západ. Chtěli jsme viděti královnu zlatých a stříbrných dolů. *Helena* jest její jméno.

Z Livingstonu je k ní asi tak daleko, jako z Prahy do šumavského Brodu, to jest asi 200 *km*.

Traf náhle stoupá. Vniká výše do hor, ozařovaných za noci slabým svitem srpku měsíčního. Strmniny skalní vypadají jako příšery. Srážně svírají soutěsku a vytvářejí malebný kaňon, jenž překypuje divokou scenerií. Jsme v pásmu hor, jež vybočily z hlavního řetězu, zvaného *Skalní hory*.

Před půlnocí prochází všemi vozy agent dopravní společnosti, a prodává po 50 centech poukázky na povoz z nádraží do Heleny.

V hotelu Grand Central usínám se vzpomínkami na ty doby, když roku 1864 přibylo v tamější kraje asi čtyřicet dobrodružných zlatokopů a v samém zoufání přišli na vydatná ložiska žlutého kovu. Ve dvou letech stali se ze žebráku velmoži.

V těch dobách počala vznikat i osada a přiodila se klasičtým jménem trojské Heleny. Zlatokopové táhli pak houtně do okolních hor, rozkopávali každou stráž, vyhlubovali údolí i výšiny, a jako krtkové trávili život více pod zemí nežli na zemi. V krátké době bylo tam asi 3000 zlatých dolů otevřeno.

Nálezy tak vydatnými zbohatlo město velice a žilo v přepychu. Zlatem platily se umělecké síly, a dobrodružní kovkopové nevycházeli z radovánek. Operní dům se dvanácti sty sedadel byl místem denní zábavy.

V těch dobách slávy přišel do Heleny také náš krajan Rynda. Ujal se podniku zlatokopeckého. Hotel, v němž jsme se ubytovali, kdysi mu náležel, a stříbrné doly nesly mu znamenitý výtěžek.

Kam kdo zakopl, tam prý zlato se ukázalo. Pohádky a báchorky nemohou zníti vábněji, nežli znějí pověsti o romantickém odkrývání zlatých dolů a kutišť helenských.

Jeden z helenských millionářů býval za zimy čeledínem. V létě žil z toho, co v zimě u hospodařil, a sám a sám zakládal si štolu v tvrdém kameni. Mořil se tak několik let, až přišel na bohatý couk zlata. Potom štolu prodal. Dostal za ni na hotovosti šest millionů zlatých.

Jiný z helenských velmožů přišel z Nevady do tamějších hor jako trhan. Jen krátký čas kopal a vyzískával potom ročně půl millionu zlatých.

Dnes dolehly na Helenu zlé časy. Helenské doly stříbrné jsou nyní opuštěny. Na sta lidí přišlo nízkou cenou stříbra na mizinu, a počet obyvatelstva klesl o několik tisíc.

Klenotníci měli kdysi v Heleně zlaté časy. Výkladní skříně, skvěle zařízené a bohatstvím drahokamů zářící, mohly by býti ozdobou nejpřednějších měst světa.

Majitel takového závodu upozornil mě na safíry, rubíny a granáty, jež se poslední dobou ryžují při řece Missouri nedaleko Heleny. Bylo umluveno safírové ty rýžovny navštívit. Náš krajan Rynda ujal se vedení.

* * *

Dne 16. srpna najali jsme za 6 dolarů povoz. K ryžovnám zmíněných drahých kamenů máme asi 6 hodin cesty. Pan Rynda řídil koně. Jeho oděv také podle toho vypadal. Mohli jsme mysliti, že právě opustil kutiště, aby zasedl v rozedraném oděvu na kozlík.

Tak vypadají i jiní zlatokopci helenští. Nikdo by v nich netušil majetníky bohatých dolů. Mnohý z nich neliší se valně od nejsešlejšího pobudy, ujímá-li se svého zlatonosného díla. Každý je si tam vědom, že práce člověka nehanobí.

Zlatokop Rynda sám si koně zapřahal a odpřahal, je napájel a povoz namazával. Uvykl těžké a krušné práci od mladosti a nevymyká se z ní ani v pozdním věku.

Brzy za městem otevřela se širá prérie, zvlněná pahrbky, vršky a dále horskými hřbety. Zřídka kde viděti lze ve vyprahlé půdě farmu, do daleka plotem ohrazenou. Dobytek hovězí najde tam jen stěží potravu. Vybilené lebky a hnáty padlých hovad ukazují se na všech stranách pustého kraje.

Ve vlhčích údolích usazení jsou čínští zahradníci. Svým zelinářstvím vydobyli si v okolí Heleny nejlepši pověsti.

Křížovatky, vedoucí zvlněnou a liduprázdnou prérií, přivedly nás na scestí. Marně ohlížíme se po živé duši. Jenom vyplašené hrdličky vyletovaly před námi ob čas z křovinatých pelyňků, šedých, jako je celé okolí.

Na zdařbůh zabočujeme do hluboké rokle, v níž uschována jest farma. S dobrou jsme se potázali a nastupujeme cestu pravou.

Hladina horního toku Missouri a rozsáhlé nánosy šterku, nakupené na pobřeží řeky, věštily kyžené rýžovny.

Všudy jako po vymření. Ztracený to kraj. Jen mamon činí jej vábným. Nás táhla tam zvědavost.

Řeka Missouri brázdí si v těch horách hluboké koryto. Strmé stráně je ohraničují.

Převezeme sebe i vůz po prámu, uvázaném náhodou na břehu naší strany. Sami pomáháme si ku předu a zaučujeme se práci převoznické.

Šťastně přirazili jsme ke druhému břehu. Procházeli jsme roklemi šterkového nánosu. Proudý kalné vody vedly nás k vlastním rýžovnám. Pan Haven jest jejich ředitelem a soutěží tam v práci s několika dělníky. Již slyšíme sykot vody, vystřikující z pohyblivé roury. Silný její proud opírá se o hlinitý šterk, tříští a drobí jeho částice a valí je s sebou po nakloněných korytech, vyložených dřevěnými špalíky. Ve skulinách

jejich zachycuje se pak těžký zlatý kov zároveň s drahými safíry a rubíny, smíšenými s malými úlomky krevle.

Voda svádí se k těm účelům s výšin dalekého okolí, a plechové roury vytvářející vodovod asi patnáct kilometrů dlouhý, sestupují brzy do údolí a brzy zase k výšinám se zvedají a přirozeným tlakem rozvádějí vodu po rýžovnách. Týden co týden vypírá se tím způsobem asi 10 kilogramů safírů.

Hrst safírů, z nichž většina zachovala na sobě ještě ráz pravidelných krystalů korundových, odnesl jsem si z domácnosti laskavého pana Havena domů na památku, aby vzaly na se v proslulé brusírně pana Šlechty v Turnově všechny přednosti drahého kamene.

* * *

V Heleně usazeno jest kromě pana Ryndy ještě několik našich krajanů. Přicházeli jeden za druhým do hotelu, aby nás navštívili, jakmile zvěděli z domácích žurnálů o naši příchodě. Z nejstarších těch osadníků v Heleně jsou zajisté bratří Horští. Znájí Helenu, když byla ještě v plenkách a k světu nepodobná. Horští vytěžili v Heleně tolik, že jednomu z nich náleží tam řada domů. Bratří Marešové ujali se tam horlivě řeznictví a zvelebili svou živnost znamenitě.

Z někdejšího přepychu obyvatelstva města Heleny vypučely ohromné lázně, zvané *Natatorium*, napájené horkým pramenem. V kolosální koupelně, ukryté ve výstavním paláci, koupává se několik set osob obého pohlaví najednou.

Oklikou do Denveru po pacifické dráze Union.

Z Heleny do Denveru bylo zase jeti notný kus cesty.

Máme před sebou cestu 1736 *km*, to jest asi tak dalekou, jako je vzdušná čára z Prahy do Madridu.

Dne 17. srpna z rána opustili jsme Helenu. Trať vede horským krajem. Žulové balvany kupí se tam místy v malebné shluky. Z jich slují a trhlin vyrůstají křivolaké borovice a vznášejí se nad propastmi, pod nimiž valí se kalné vody z okolních rýžoven. Zvon, na lokomotivě zavěšený, stále zvoní ve skalních zářezích, a zvuky jeho rozléhají se v dlouhém tunelu jako pohřební hrana. Kam jen zrak obrátíme, vidíme samá kutiště na zlato, stříbro a měď. Asi čtyřicet tisíc lidí hledalo tam pod zemí svou výživu. Teď se jich počet ovšem valně ztenčil. Střediskem hornického toho života jest Butte. Neutěšená jest příroda, jež ho obklopuje, ale bohaté jsou jeho stříbrné žíly, jež prostupují stráně i kotlinu.

Dne 18. srpna přibyli jsme ráno do města Ogdenu, ústředního sídla několika železnic. Široké ulice, oživované elektrickými karami a zařízené po velkoměstsku, rozlehlé sady a parky zdobí spořádané to město, svírané se všech stran vysokými vrchy.

Železniční trať vede z Ogdenu do Denveru velikou oklikou. Od stanice ke stanici je několik hodin jízdy. Opuštěny stojí v širošířé prérii. Přednosta stanice žije tam jako ve vyhnanství. Do větší osady má snad celý den cesty. Lidé umírají tam bez náboženské útěchy. Nad hrobem jejich noha duchovního se nezastaví, na rově kvítí nevypučí. Čtyry pražce

ohrazují hroby zesnulých a kolem mrtvé ticho, leda že víchř zaburácí. V neštěstí pomoci se tam nedovoláš, nedočkáš. Ale slunce zapadá tam velebně jako na širém moři a rudým plamenem cbrubuje obzor. Potom zaplanou i ostatní tělesa nebeská, rozlejí svou záři nad nedozírnou plání a vznášejí se v čistém ovzduší tak blízko nad hlavami, že bezděky vztahujeme po nich ruce. Kdy zalidní se i tyto pusté kraje dalekého západu amerického?

Na další cestě měli jsme před sebou stále na očích osněžené hřebeny Skalných hor.

Nepřehledná vysočina, na níž *Denver* se rozkládá, jest proslulá stříbrnými poklady. I do těchto nově odkrytých dolů valily se svého času proudy kovkopů, a tam, kde ještě před třiceti léty tábořili jenom rudoši, pozvedla se z pláne kněžka vysočin, vládnuvší celému západu americkému.

Roku 1859 byl na Denverské pláni toliko jediný srub osedlý bělochy. Na čtyři tisíce Indiánů byli jejich sousedé. Ale roku 1880 čítala osada již skoro 40 tisíc duší a teď asi půl druhého sta tisíc obyvatelů. Kabelová dráha projíždí tam nyní všemi výstavnými ulicemi, a zvláštní podnikatelstvo osvětluje všechny závody a paláce světlem elektrickým a vytápí dokonce parními rourami řady domů a ulic.

Drahou Rio Grande do Solného města.

Colorado Springs (čti: Koloredo) zná v Americe každý souchotinář. Kdyby byla vysoká pláň toho léčebného místa blíže Evropy, posílali by tam lékaři, kteří vidí v klimatických výšinách vysvobození od tuberkulosy, všechny své pacienty. Ležíť *Colorado Springs* ještě asi o tři sta metrů výše nežli doporučený Davos ve Švýcarsku, t. j. přes 1800 *m*, a přece vídá se tam sníh velmi zřídka.

Z Denveru počítá se do Colorada 120 *km*. Z nádraží zaměřili jsme topclovou alejí do Antlerova hotelu. Nemůžeme se mu ani vyhnouti a nebudeme toho litovati. Za 4 dolary denního platu opatřen je tam host vším nejlepším. Jen s těžší najde se prázdné místo pro nové příchozí.

V Coloradu očekávali jsme každým krokem sad a květ, ale zatím zvedá se před námi jen prach a zahání nás pod přístřeší. Dráty elektrické tramwaye jdou několika ulicemi. Vozy jezdí zřídka. Večerem jsou prázdné ulice i náměstí. Taneční zábavy jsou z veselých radovánek vyloučeny. Vládne tam klid a ticho jako na širé prérii, jež se přimyká k městu. V pozadí zakončuje obzor vysoká hora Pike's Peak (vyslov Pajks Pík). Tak představeno jest město na obrázku.

Jméno *Colorado Springs* ukazuje sice svým překladem*) k pramenům, jež by v městě dle toho měly vyvírati, ale ve skutečnosti osada sama nemá žádných. Léčivé prameny vyrážejí v nedalekém údolí, v němž leží osada *Manitou*, vyhledávaná rovněž od četných hostí, trpících plicními neduhy.

*) Anglické spring = pramen, zřídlo.

Manitou jest jméno indianské. Rudoši označují tak Velikého ducha, jenž zvelil ten kraj, posetý divokými útvary skalními, za své sídlo. Od téže pověsti vzalo své jméno také jezero *Manitoba* v Kanadě.

Fantastické podoby pískovcových skalin byly příčinou, že jedněm byl dán název Lotova žena, druhým Kovadlina, jiným Kolonáda, Katedrála a pod.

Do Manitou jest asi 10 *km* cesty. Vede tam železnice i elektrická „tram“, t. j. tramway.

Potom třeba jíti asi půl hodiny, nežli dostaneme se na úpatí *Pike's Peak*, kde očekává výletníky vlak horské ozubené dráhy.

Pískovcové útvary z okolí Manitou.

Ozubená ta dráha má v délce asi 14 *km* a vede až na samý vrcholek hory, vysoké 4310 *m*. Za lístek nahoru a zpět platí se 5 dolarů, t. j. 12 1/2 *zl*.

Asi na padesát osob zasedlo do pohodlného vozu, a lokomotiva šplhala se k temeni hory. Obrovské balvany žulových trosek lemují trať z obou stran. Nad nimi vyrůstají místy borovice, smrčiči neb osyky. Mezi rozvalinami zvětralé žuly kvetou vrbky.

Později přestává všeseka vegetace. Horský chlad proniká skulinami zavřeného vozu. Všeseka zahaluje se v teplé plášti. Dámy oblékají na se kožichy.

Kolkolem, před námi i na úbočích rozmetány jsou v divé směsi jenom žulové trosky, podobné alpským nánosům ledovcovým neboli *morenám*. Zemětřesení nemohlo by utvořit ze skal divočejší trosky, nežli nahloucheny jsou na stráních a roklich Pike's Peaku.

Na poloviční cestě zastavuje chvíli parostroj a plní se vodou. Výletníci zahřívají se zatím douškem čaje v restauraci.

Železnice vedoucí na Pike's Peak.

Jízdou uplynula malá hodinka. Ještě tolik máme k samému temeni velehory, zakončenému meteorologickou stanicí.

Mezi jízdou rozdávají se formuláře telegrafické společnosti. Na blanketu čteme: „Telegrafujte svým přátelům z nejvyšší stanice na světě.“

Jiný agent rozdává noviny,

Na temeni hory rozptylují se výletníci na všechny strany a seskakují s kamene na kámen. Ve stínu skrývá se tu onde troška sněhu, jinde zamrzlá kalužina. Jen lišejníky uhostily se v té výši a obrůstají žulové balvany. Na sluneční straně rozvíjel se při samé zemi kvítek, podobný naší chudobince.

Několik červených ploštíc stalo se kořistí mé sběratelské horlivosti.

Nad horou klenulo se nebe, modré jako na sladkém jihu, a v dáli skvěly se v záři poledního slunce hřebeny vysokého horstva.

S prochladlým tělem a s chladnou myslí vracíme se s kamenného moře.

Na temeni Pike's Peaku.

Název svůj odvozuje hora ta od kapitána Pika, jenž ji objevil roku 1806. Anglické jméno *peak* (vyslov pík) znamená na česko *vrcholek*, *špičák*.

* * *

Z Colorada odjeli jsme do Puebla, jež jest vzdáleno přes 72 *km*. Za pět čtvrtí hodin uvidíme opět kus nové přírody, ale téhož rázu jako dříve na horských prériích. Pospolitě stavby štekavých psounů objevují se při trati velmi hojně.

Město Pueblo leží ve výši 1422 *m*. Žije v něm asi 24.000 lidí. Projde-li cizinec hlavní jeho třídu, viděl vše. Vedle

nádherné budovy uvidí bídné chýše a baráky na spadnutí, kaluže, bažiny a hromady smetí, které teprv lijavec jinam odplaví.

Dlouhá byla večerní chvíle v Pueblu strávená. Hojně ropuchy, jež za soumraku vyrojily se ze svého úkrytu, vyskákaly až na samý ochoz hotelu a horlivě vymršťovaly lepkavý svůj jazyk, aby jím ulovily hmyz, jenž, popáliv si křídla při elektrických lampách, padal zmrzačený k zemi a mohl býti ropuchami snadno uloven.

Řeka Arkansas, při níž Pueblo jest založeno, plyne bystrým tokem s výšin, k nimž se vydáme zítřejšího dne, a spěje daleko na východ, až vyleje se do mocného Mississippi.

* * *

Dne 23. srpna měli jsme před sebou jízdu 155 km dlouhou a plnou úžasů. Vlak stále stoupá, aby dospěl výše 2148 m na stanici zvané *Salida*. Pojedeme asi 13 kilometrů proslulými *kaňony Arkansaskými*. V jich soutěsce bouří řeka Arkansas. Při jejím břehu vinou se klikatě železniční koleje, a šum parostroje ohlušován jest jekotem řeky. Nad hlavami zeje propast, kterou modrá obloha jen prokmitá. Žulové stěny strmí nad řeku až osm set metrů vysoko. Místy seskupily se balvany a zarážejí tok řeky, vytvářejíce četné peřeje.

Ze *Salidy* šplhají se k výšinám dvě lokomotivy. Mají ve vleku všeho všudy pět vozů. Železnice jest jenom úzkokolejná horská dráha. Několikerymi oklikami ocitneme se konečně v průsmyku zvaném *Marshall pass* (čti: Maršal). Jest z nejvyšších (3300 m), kterým lze se dostatí přes Skalné hory. Sněhové vánice činí průsmyk ten neschůdným.

Mláží a jednotlivé stromy dosahují až k samému průsmyku. Na Alpách by taková vegetace v těch výšinách již dávno přestala. My však, nalézající se asi v takové zeměpisné šířce, jako mají jižní kraje španělské nebo Sicilie, Atheny a Smyrna, vidíme bujeti v horských těch krajích červený bez, smrčky, lilie, vrbku, čemeřici a j.

Na stanici *Gunnison* byl již vlak asi o tisíc metrů níže. Vyhlídkový vůz, z nákladního vagonu chudě zřízený a zcela odkrytý, pojal v sebe všechny zvědavce.

Kouř, dým a moury, z parostroje zanášené, znesnadňují vyhlídku. Toho okamžiku užívá knihkupec, bez něhož nemůže se v Americe žádný vlak obejít, a nabízí panstvu ochranné brejle. Ve chvíli vidíme kolem sebe jen brejlaté nadšence.

Solné město.

Dne 26. srpna 1893 stálo slunce již vysoko nad krajem, když rozhlíželi jsme se po hlavním městě Mormonů.

Za čiré půlnoci vstoupili jsme na půdu Solného města.

Povinností svého těla dostáli jsme v lázních svého hotelu co nejlépe a po trampotné cestě železniční vkročili jsme zase jako znovuzrozeni na nejživější třídu.

Spořádanost prohlédá na všech stranách města. Širokými rýhami proudí po ulicích čistá voda. V alejích vydávají stín košaté topole a mohutné akáty. Četné letohrádky obklopeny jsou cizokrajným bylinstvem.

Na hlavní třídě je živo. Banky a bazáry zaujaly tam místy ve výstavných palácích.

K srázným kopcům, jež sklánějí se k městu se strany severní a východní, jest jenom několik kroků. Ostatek jest rovná vysočina s rozlehlou hladinou Solného jezera. Co dále oko vidí, jest neutěšená solná poušť. Takým místem bylo i území nynějšího města při Solném jezeře; ale horlivá ruka blouznivých vyznavačů mormonských vyčarovala z pustiny lahodnou oasu, zkyprila její půdu a vytvořila z božího vnuknutí biblický ráj, v němž bylo i druhé Mrtvé moře, druhý posvátný Jordán, Nový Jerusalems a Brigham Young jeho prokem.

Před padesáti lety byl kraj kolem Solného Jezera liduprázdný. I bojovný kmen Utahů býval tam jen hostem. Z bělochů zabloudil tam málo kdo a vypravoval, že tam lze žízni zahynouti. Tehdy náležela krajina ještě k Mexiku. Ale domnělý vyvolenec boží, mormonský Mojžíš, udeřil v skálu, a vyprýštil pramen vody nejčistší.

Brigham Young sám snad nevěděl, kam se vydává, když roku 1848 nastoupil cestu na západ. Ale nebeské vidění záměry jeho usnadnilo. Viděl prý ve snách kuželovitou skálu u samého kraje velikého jezera. Při něm měl založiti Nový Jerusalems, Nový Sion.

Jako vzácný chytrák překonal Brigham Young samého zakladatele mormonské církve, Josefa Smitha, jenž tvrdil, že

Mormonský chrám v Solném městě

v noci 21. září 1823 zjevil se mu třikrát anděl „Moroni“ a jej mnoho poučoval.

Na tom zjevení neměl však Smith dosti, neboť čtyry roky po tom přinesl prý mu anděl ten písmo tajemné, starobylé, ve zlatých deskách vyryté. K rozluštění toho písmo dostal Smith dva průhledné kameny, jimiž bylo možno známky přečísti jako nějakými brejlemi. Smith písmo rozluštil, nazval knihu tu „biblí zlatou“ a pověděl obsah její svému soudruhu, jenž knihu tiskem vydal.

Tři svědkové vypovídali o pravdivosti tvrzení Smithova: „Prohlašujeme střízlivě, že anděl boží, sestoupiv s nebe, přinesl a položil před naše oči, abychom spatřili a viděli, desky a rytbu na nich.“

Ale důvěrný přítel Smithův přísahaje tvrdil: „Smith mi pravil, že je vše pouhým výmyslem, ale když již jednou dostal blázný na lep, že musí v té švandě vytrvati.“

Zlatá bible obsahuje v sobě sbírku několika rozličných knih. Psali prý je proroci různých věků. Sloh její zní starobyle a neohrabaně. Povídá se v ní o nejstarších osadách v Americe, jichž osadníci přišli z Judska, o Kristu, jenž vstav z mrtvých, hlásal evangelium v Novém světě, o *Mormonovi*, nábožném to křesťanu, který jal se v Americe rozšiřovati pravou víru křesťanskou, o jeho synu Moronim, jenž, zdědiv od svého otce zmíněné desky, mormonskou bibli šťastně dokonil a tajemným písmem do zlata vyl.

Ale legenda ta má šejdířské pozadí. Pravým spisovatelem jejím jest Spalding. Neměl štěstí v románech, a proto uchopil se nové myšlenky. Odevzdal do tiskárny spis nový, v němž tvrdí, že američtí rudoši jsou potomci židův.

Opis té knihy dostal se z tiskárny do rukou Smithových. Na základě toho založil Smith nové učení. Druhý podvodník Rigdon vydatně mu pomáhal, a nová církev rostla vůčihledě.

Ale Mormoni nebyli všudy uvítáni přátelsky. Nejlépe dařilo se jim ve státě Illinoiském. Osada ta vzrostla brzy v město, a Smith s Rigdonem stali se neobmezenými pány.

V těch dobrých časech přemluvil Smith několik žen, aby žily s ním pohromadě. Pohoršení to rozneslo se mezi ostatní souvěrce i jinověrce, že i soud nucen byl zakročiti. Za takového shluknutí roku 1844 byl původce mormonské cirkve ve vězení přepaden a bez okolků zastřelen. Vrahové byli bez viny shledáni a propuštěni.

Privileje Mormonů byly v Illinoisu brzy zrušeny, a blouzniví přívrženci ohlíželi se po bezpečném zátíší.

Takové našel pro ně předseda dvanácti apoštolů, tehdy Brigham Young, svého řemesla tesař, jenž po smrti Smithově stal se vůdcem Mormonů.

Brigham Young vydal se proto roku 1846 s několika pionýry na výzkumy k Solnému jezeru. Ale Young daleko nedošel a vrátil se. Teprve roku 1847 tam dorazil a za třetí cesty roku 1848 své věrné stádo k Solnému jezeru zavedl.

Lázně v Solném jezeře, zvané Saltair.

Cesta byla samé strádání a utrpení. Mormonum bylo uraziti asi 2900 *km*. V jednotlivých karavanách táhli mužové, ženy, děti, jeli ve vozích, na oslích, na trakařích, šli po neschůdných pouštích pěšky, v lijavci, v úpalu slunečním i za mrazu, ale přece táhli jen zmužile, vytrvale, trpělivě. Kořínky byly zhusta jejich potravou. Praví se, že od stěhování židů z Egypta dějepis nic podobného nepoznal.

Jednoho dne, když již mnoho z věřících podlehló útrapám a zahynulo na cestě, ukázala se hladina jezerní a kuželovité předhoří, jež Bůh zjevil ve snách svému vyvolenci. Brigham Young stal se potom svého lidu nejen prorokem a vůdcem, ale i mocným vládcem. K ruce jeho byli apoštolové, proroci, biskupové, kněží, kazatelé a učitelé.

Mnoho přívrženců získala mormonská církev z lidí nevědomých a chudých, příšlých zvláště z Anglie, Irska, Švédska, Norska, Němec a Švýcarska.

Tehdy stál Brigham Young na vrcholku své slávy a moci, jsa neobmezeným pánem duší i těl věřících, kteří byli jeho dlužníky, kupující z jeho skladu vše potřebné k živobytí. On těžil i z půdy, kterou Mormoni zdělávali, upravoval ceny tržní, určoval a vybíral cla a bohatl nesmírně. Jeho vlastní jmění šlo do milionů.

Brigham Young měl, co hrdlo ráčilo. Pro rozmnožení svých radováněk vymyslel nový kousek. Jedné noci měl zase vidění. Patriarchové vnuknuli prý mu, aby zavedl mnohoženství.

Zjevení učinil Young skutkem a podle toho domácí krb si zařídil.

Po dlouhém váhání učinila vláda Spojených států konec mormonskému mnohoženství, ale nikoli mormonství vůbec, kterého samo sebou ubývá.

Ale mohutný památník podnes věští slávu a moc učení mormonského. Je to nevkusný chrám, vystavěný ze žuly nákladem asi desíti millionů zlatých. Obrovská socha mormonského anděla korunuje dílo.

Druhým božištěm jest *tabernákul*. Má obrys eliptický. Do jediné té síně, proslulé znamenitou akustikou daleko široko, může se vejít až dvanáct tisíc lidí. Zašeptá-li kdo na konci jednom, slyší se zřetelně každé slovo na konci druhém, ač jest hlavní osa 76 m dlouhá.

Zvláštností mormonského zřízení jest, že není mezi nimi lidí, kteří by trpěli hlad a nouzi. Z výtěžku obchodního opatřují se chudí potravinami, oděvem a vším, čeho třeba k uhájení živobytí.

I k rudochům chovají se Mormoni milosrdně a neskrblí almužnou. Oplácejí tak dobré dobrým, neboť za jejich stěhování nezkřivili Indiani Mormonům ani vlasu na hlavě. Za celého tažení z území Illinoiského až do země někdejších Utahů neklesl ani jeden Mormon šípem rudochovým, nevyšla ani jedna rána, kterou by byl Mormon vypálil na rudocha.

Hlavní zaměstnání Mormonů jest polní hospodářství.

Břehy Antilopího ostrova v Solném jezeře.

Solné město není veliké, ale jeho blízké lázně v Solném jezeře jsou velikolepé. Byly postaveny nákladem asi půl milionu zlatých. Vlaky vyždějí k jezeru každou hodinu, asi otevřené jejich vozy sotva jsou s to pojeti v sebe všechny lázeňské hosty. Tak alespoň bylo za našeho výletu. Snad zavládal k tomu příčinu koncert, jež pěvecký sbor Mormonů chystal lázeňským hostům.

Lázně zbudovány jsou na pilotách. Kolkolem v dáli třpytí se mrtvá hladina Solného jezera. Příkrá úskalí pobřežní povznášejí se z jeho hlubin, dosahujících nanejvýše asi 11 metrů.

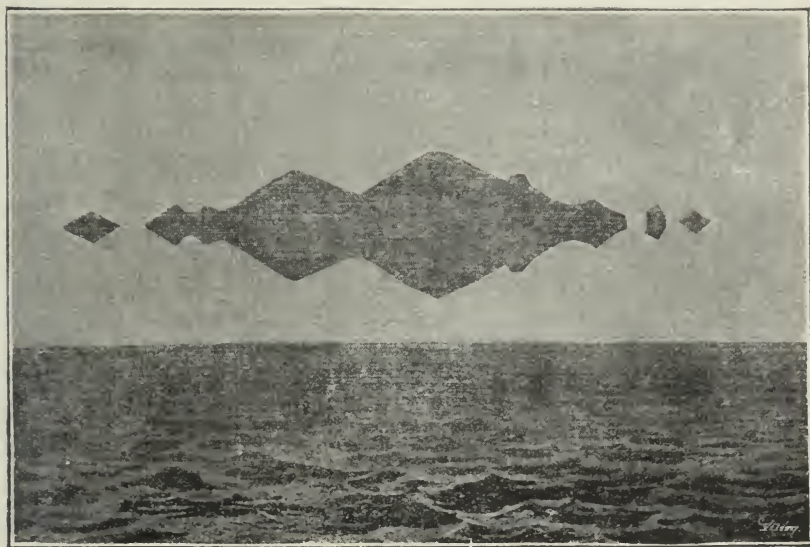

Výbuch Yellowstonského geyseru řečeného Old Faithful.

Jako jiní, tak i my zkusili jsme, jak chutná jezerní lázeň.

Beze strachu vrhati se může každý do jezerních těch hlubin. Voda jest tak hustá, že se v ní tělo lidské nemůže potopiti.

Marně jsme se snažili ponořiti se pod vodu. Vší silou vytlačuje nás hustý roztok do výše, a voda nese nás na svém povrchu, aniž plujeme.

Vzdušný přelud na Solném jezeře.

Rozbory vody ze Solného jezera ukazují, že obsahuje v sobě 24 dílů soli.

Solné jezero jest asi dvanáctkrát větší nežli Bodamské. Ryby a hmyzové v něm nežijí, ale vodního ptactva sletuje se k němu a na jeho břehy dost a dost, zvláště racků a pelikánu. Živí se tam malými ráčky (*Artemia fertilis*), kteří objevují se za léta v myriádách na jezerní hladině. Ostatní potravu hledá si ptactvo zajisté v nedalekém jezeře sladkovodním.

Do Solného jezera vylévá se Jordán a několik menších říček, ale odtoku jezero nemá. Stálým výparem nahrazuje se jeho výlev.

Opouštějíce lázně Solného jezera, splachujeme solné vrstvy s těla vodou říční, do koupelen vedenou. Dbali jsme i dobré rady, aby voda jezerní nevníkla nám do očí, neboť způsobuje nebezpečné záněty a také bolesti v jícnu, byla-li pozřena.

V koncertní síni zatím již dávno shromáždil se mormonských pěvců sbor. Přišli páni a dámy, aby před svou cestou na světovou výstavu Chicagskou rozloučili se s obyvatelstvem Solného města, uspořádavše mu na rozchodnou slavný koncert. Zpívaly se skladby pro sbor mužský i ženský. Bouře potlesku a nadšení rozlehla se sálem po mistrovském provedení skladeb. Pěvecký sbor Mormonů mohl se i v Chicagu pochlubiti svým uměním a vejíti v zápas při hudebních turnajích.

Tancem končila mormonská zábava. Sám prorok Brigham Young byl ctitelem tance a divadla, necháváje vystupovati své četné dcery na jevišti jako herečky i tanečnice.

Cestou do Kalifornie.

Dne 27. srpna vydali jsme se do zlaté Kalifornie. Po triatřicetihodinné jízdě měl se nám zjevití Tichý ocean. Zase notný kus cesty, asi tak veliký, jako je z Prahy k horstvu Pyrenejskému.

Ze Solného města do San Franciska počítají se 1273 *km*. Lístek stojí 78 zlatých, poukázka na spací vůz 15 zlatých, tedy celkem asi 93 zl.

Vlak je hodně zpozděný. Tomu se nikdo nediví. Zprávu o tom rozneseu brzy po městě telefony.

Vyjíždíme po polednách. Na pobřeží bělá se solný nálet. Pelyňky, strniště, kupy sena a stohy se s ním střídají. Vlhčí místa zelenají se luhem. Ševel ptactva zaléhá k nám z něho až do vlaku.^[1]

V Ogdenu přestoupíme do vlaku vedoucího přímo do Friska a odbočujeme brzy na západ. Potom vjede vlak na Velikou poušť americkou, jež připojuje se k západním břehům Solného jezera. Již dávno tomu, co kryly ji jezerní vody, zůstavivše po sobě půdu solí prosáklou. Týž osud stihne zajisté i nyníější Solné jezero, jež kdysi souviselo s Tichým oceanem. I na další cestě uvidíme hojně solných jezer. Všecka prozrazují mořský svůj původ. Voda jejich jest slanohořká. O vodu pitnou je místy veliká nouze. Nákladní vlaky vozí si ji s sebou ve zvláštních vozech, aby mohly napájeti parostroj.

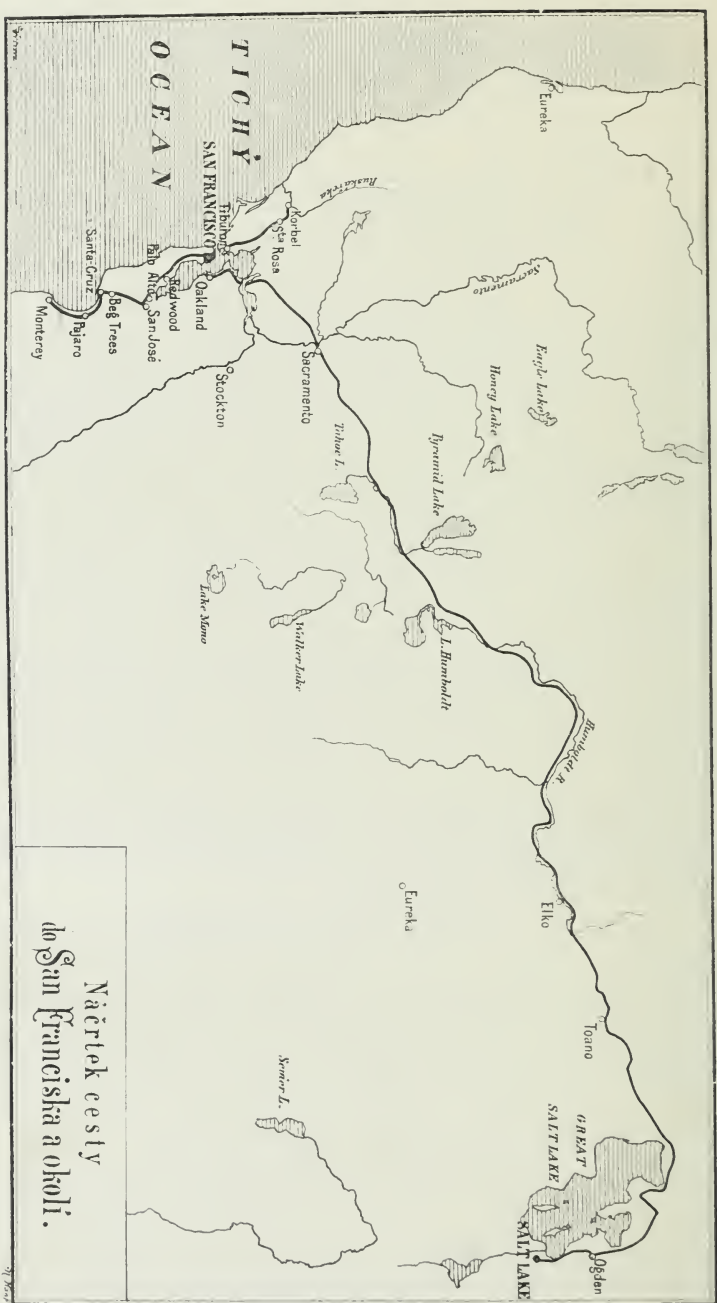
Stanice jsou řídké. Málokterá ukrývá se ve stínu několika tcepolů jakožto vzácná oasa uprostřed pouště, na níž rostou jen pelyňky.

K samým kolejím železnice přiléhají s obou stran neko-nečné valy z lahví, plechových krabic, střepů a papíru. Nahromadily se při té čáře jako odpadky, které cestující z vozů odhazují.

Později trať stoupá, až dostoupí samého průsmyku, vysokého 2138 metrů nad mořem, chráněna jsouc proti sněhovým vánicím dřevěnými galeriemi.

Pohled na rozervané pohoří Nevadské jest velikolepý. Každým krokem, co níže spějeme po západním svahu jeho, přibývá vegetačních půvabů, a stromoví pásem horských ustupuje hájům listnatým. Velkolisté stromy katalpy a pavlovnie, magnolie, pinie, cypřiše, olivy, oranže a vavřín věští kraje s vlhkým ovzduším. V několika minutách unášena jest mysl pozorovatelova z mrazivých výšin v luzný ráj.

Chvílemi vine se vlak nad propastmi, stržemi a kaňony. Pozorovateli otvírá se nový rozhled po pustých stráních, skrz naskrz rozkopaných, rozrytých, vodovody proniklých a od zlatokopů stále a stále prohledávaných. Četné ryžovny a sejpy, vyplachované silným proudem vodním, viděti lze na

všech úbočích. Takový výkon představen jest obrázkem na stránce 184.

Nevycházíme ani z úžasu a s radostí blížíme se k San Francisku. Unavujícím cestám po jednotvárných prériích amerických jest již na vždy konec. Také přátelé z našeho spacího vozu blíží jsou již svého cíle. Ruský inženýr R. ubírá se do sibiřského Vladivostoku, paní Rio Krizuková navrácuje se z Chicagské výstavy do žaponské své vlasti a zve nás již napřed do svého salonu v Tokiu. Kdo by z nás pozvání nepřijal?

Za tmy stane vlak u mořské zátoky, dopravuje se po ohromném parním prámu neboli trajektu ke druhému břehu tichomořského zálivu a o půl noci stojíme na půdě San Franciska. Pěkný hotel přijal nás za dolar pod přístřeší.

V San Francisku a okolí.

Nežli jsme se nadáli, byla naše zavazadla již dávno přenesena do domu rakouského konsula, p. Františka Korbela, a útulná jeho domácnost zapuzovala všecku touhu po vlastním domově. Prelaskavá hostitelka i hostitel, jakož i milí naši přátelé Antonín a Josef Korbel postarali se s četnými leto-rosty svého rodu o to, aby se nám mezi nimi nezastesklo.

Živě mám ještě před sebou ruch, jaký zavládá v hlavní ulici, jež jako naše Příkopy dělí město ve dvě části. Tam jest hlavní křižovatka kabelových drah, vedoucích ke všem koncům města, i do ulic nejpříkřejších až k samé horské pláni, na níž rozložena jest osada kalifornských velmožů.

Chápeme, proč panstvo zvolilo ty výšiny za své bydliště. Vyhledka do zálivu, zvaného *Zlatá brána*, a na nedozírnou hladinu Tichého oceanu jest úchvatná.

San Francisko (krátce Frisko) má nádhernou polohu. Leží na ostrožně, která smývána jest se strany západní vodami Pacifiku, na severu a na východě vodami hlubokého zálivu.

Spořádanost města prohlédá ze všech ulic, bílým plemenem obydlených. Roku 1848 měla osada jenom 500 obyvatelů, nyní však jich má asi tři sta tisíc.

Někdejší zlaté časy minuly již i ve zlatém Frisku. Báječné nálezy zlata učinily z dobrodružných lidí rozmařilce a marnotratníky. Běžnou jednotkou mincovní bývala tam tehdy padesátka (dolarů). Čtvrt dolaru neplatil více nežli půl centu. Davy

lidí valily se do zlatého kraje každým dnem. Někteří přišli vysílení cestou po Americké poušti, jiní nelekali se ani obtížné plavby průlivem Magellanovým a podél západních břehů americké pevniny. Mnozí zahynuli útrapami, nežli spatřili zaslíbenou zemi. Horečka po zlatě lomcovala všemi, kteří přišli do Kalifornie. O hospodářství polní nechtěl se starati nikdo. I bylo dost zlata a peněz, ale málo potravin. Při všem bohatství vznikla bída a hlad. Nemoci dostavily se v zápětí, a úmrtnost byla neslýchaná. Požáry a loupeže dovršily zoufalství lidu, jenž uhajoval živobyť s revolverem v ruce. Lotři těžili z toho stavu nejvíce a byli by opanovali dějiště, kdyby se nebyl ujal lepšího řádu „bdivý komitét“, jenž posýlal lupiče bez milosti na onen svět.

Dnes může býti člověk hostěn a ubytován i v nejslavnějším hotelu San Franciska za denní poplatek 4 dolaru. Armáda asi čtyř set černochů má v něm na starosti obsluhu hostů, kteří mají na vybranou některý z dvanácti set pokojů nebo salonů.

* * *

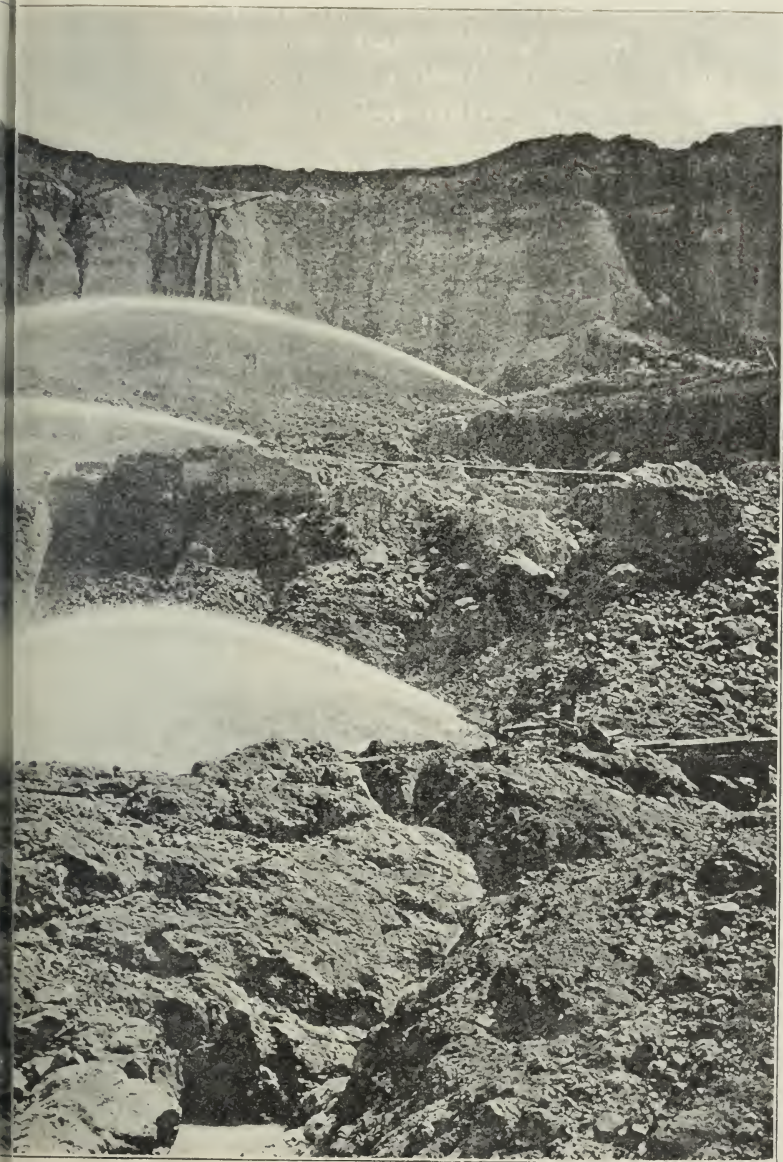
Více než cokoli jiného v městě zajímá přírodovědce několik úskalí na západě ostrožny.

Na příkré stěně skalnatého výběžku vznáší se restaurace. Odtud vyhlížíme na Tichý ocean. Žádný koráb neoživuje nekonečnou jeho pláň, ale pod námi rozléhá se řev a mísí se v šum roztráštěných vln. Na sta obrovských lvounů vyráží tam z hrdel skřeky. Jiní vrhají se v mořské hlubiny, vynořují prsa nad vodu jako mořské panny a šplhají se po hladkých stěnách skalnatých ostrůvků. Líně se povalující vyhřívají se na výsluní ve společnosti pelikánů, racků a kormoránů, kteří na temeni bradel se usadili a bílým trusem je pokryli. Lovců nemusí se vzácná společnost lvounů obávat. Sama vláda postarala se o to, aby jim nebylo ubližováno. Mezinárodní zákon chrání je před hubením.

* * *

Ryžování zla

▼Kalifornii.

Jeden večer prožili jsme v čínském městě.

„Nechoďte do čínské čtvrti!“ říkávalo se jindy. Nevím, varuje-li kdo cizince takovými slovy ještě dnes. Jisto však jest, že žádný neopomíná čínské to zákoutí navštívit. Volí k tomu pozdní noc, kdy pravý rej začíná. Ale ani za dne neutuchuje tam ruch a šum.

Asi třicet tisíc Číňanů vtěsnáno jest do několika málo ulic. Bydlí ve sklepích, na pudách, chodbách, na nádvoří, nade dveřmi a při samém stropě. Po žebřících lezou do svých kotců a brlohů. Dům jimi obydlený podobá se vosímu hnízdu, místy holubníku. Ale při všem tom přece nodostává se pro ně bytů a lužek. Mnozí se na ložnici střídají. Po spánku tří- nebo čtyřhodinném přichází spáče druhý, třetí.

Zdá se, že žluté to plémě nemá ani nervů. Syn nebeské říše usíná ve všech polohách, nechť uléhá třebas hlavou dolů a nohama nahoru.

Procházíme rozličné domy. Název kurník lépe by jim slušel. Neopatrným krokem může člověk sletět do nádvoří. Svít kahancového plamene ozařuje nám čínskou peleš. Za svým průvodčím jdeme jako za bludičkou, jež náhle mizí v noclehárně. V malé jizbě rozložena jest řada spáčů. Spějí na holé zemi. Psí rod lepšího užívá pohodlí. Puchem můžeme se zalknouti. Zápach ten proniká celým čínským městem. Poznáme jej zase, až budeme v samé vlast Číňanů. Ostatně totéž tvrdí Číňan o nás. Výpar Evropanů jest mu rovněž tak protivný.

V slepé ulici kmitá se svítilna. Pod ní míhá se stín člověka. Je to špehýř. Již zmizel v úzké chodbě. Stál na stráží před hernou. Závary dveří zapadly, a hráči jsou v bezpečnosti před domnělým policistou.

Veseleji vypadá čínská restaurace. Několik lampionu, opatřených čínskými nápisy, ukazují vchod.

V prvním poschodí jsou salony. Vrzavé zvuky čínského orchestru vítají hosty. Poroučíme si čaj a k němu zákusky. Jizba vypadá více po evropsku nežli po čínsku. Sluha klade na náš stůl příbor čajový a asi tucet misek. Na každé jest jiný zákusek: v cukru zavařený zázvor, melony, hrozinky, čínské švestky (plody z dvojslíváku lahodného), suchary a p.

Avšak zvláštních těch pochoutek málo dbáme a všímáme si raději, co se děje kolem. Ve třech výklencích hoví si tři copatí hosté jako na ložnici. Při každém plápolá malý kahanec. Z rohové krabičky vybírá host kousíček epia (utvrdlé šťávy makovicové), nabodává jej zvláštní jehlicí, zahřívá nad plamenem a vpravuje napálenou kuličku do malého důlku hliněné dýmky. Při tom kuřák stále kouří, všelijak se natahuje a povaluje, až pak tvrdě usíná a v blažených snech se rozplývá.

* * *

Dříve nemohla se Amerika bez Číňanů obejít. Pacifické dráhy zbudovány byly jejich rukama. Bez čínských pracovníků neobstály by mnohé závody americké ještě dnes. Svým neúporným životem, skromností a šetrností vytlačují Číňané v Americe každého bělocha v soutěži. Jejich zručnost v továrnách na doutníky jest podivuhodná. Číňané jsou znamenitými zahradníky, dobrými kuchaři na pevnině i na lodích, dovednými ševci i krejčími, poslušnými sluhy, kteří úzkostlivě plní nařízení, umějí prát a žehliti jako nikdo jiný, pracují ve dne v noci bez oddechu a spokojují se malým výdělkem. Ale přednosti Číňanů jsou příčinou, že se jich běloši počínají obávat, a proto se jich Amerika chce zhostiti stůj co stůj.

Číňan však také na svůj trvalý pobyt v Americe ani nepomýšlí, ba nemá tam ani vlastní ženy. Číňan nepřeje si ani po smrti odpočívat na půdě Nového světa a dává převážeti mrtvoly svých příbuzných do asijské vlasti. Aby převážení takové se usnadnilo, pochovávají se mrtvoly v Americe jen na čas do země. Po nějaké době se vykopávají, kosti jejich se vypírají, v kotlích vyvaňují a čistě oškrabují. Tak upravené vkládají se do silných rakví a posílají po Tichém oceanu do Číny.

* * *

Pobyt v čínské čtvrti končí v čínském divadle. Nezmeškáme, přijdeme-li třeba až po půl noci. V tu dobu bývá prý hra nejzajímavější. Jako cizinci zaujali jsme místa na

samém jevišti, hned vedle herců a skřípavého orchestru. Přízemek hlediště vyhrazen je pro muže. Skrovný počet žen usadil se na galerii. Mezi hrou roznáší se čaj a klade se na stoly v hledišti rozestavené. Diváci pozorují významnější scény upřenými zraky a jen chvilkami srkají doušky čaje, kouří a mávají vějíři. Tak budou se bavit dlouho přes půl noc. Konec bývá až z rána. Vysoké tony malinkých skřípek, podobných dětské hračce, potom svištění píšťal a hučení tamtamu vyhnaly nás brzy s jeviště.

* * *

První dny měsíce září prožili jsme v *San José* (čti: San Hosé) a okolí a dále na jihu při zálivu Montereyském.

Ze San Franciska do San José počítá se po železné dráze 80 *km*. Cestou viděli jsme růsti fíky, mandlovníky, oranže, broskve, olivy, blahovičníky, vějířnaté žumary, agave, později do konce i bambusové houští, cesmíny a j. Rozsáhlé sady ovocné prozrazovaly, že jsme již v požehnaném údolí *Santa Clara* (čti: Santa Klara).

Údolí to rozevírá se tam široce a požehnáno jest bohatou úrodou jako země Kananejská.

S hotelem v San José byli jsme zcela spokojeni.

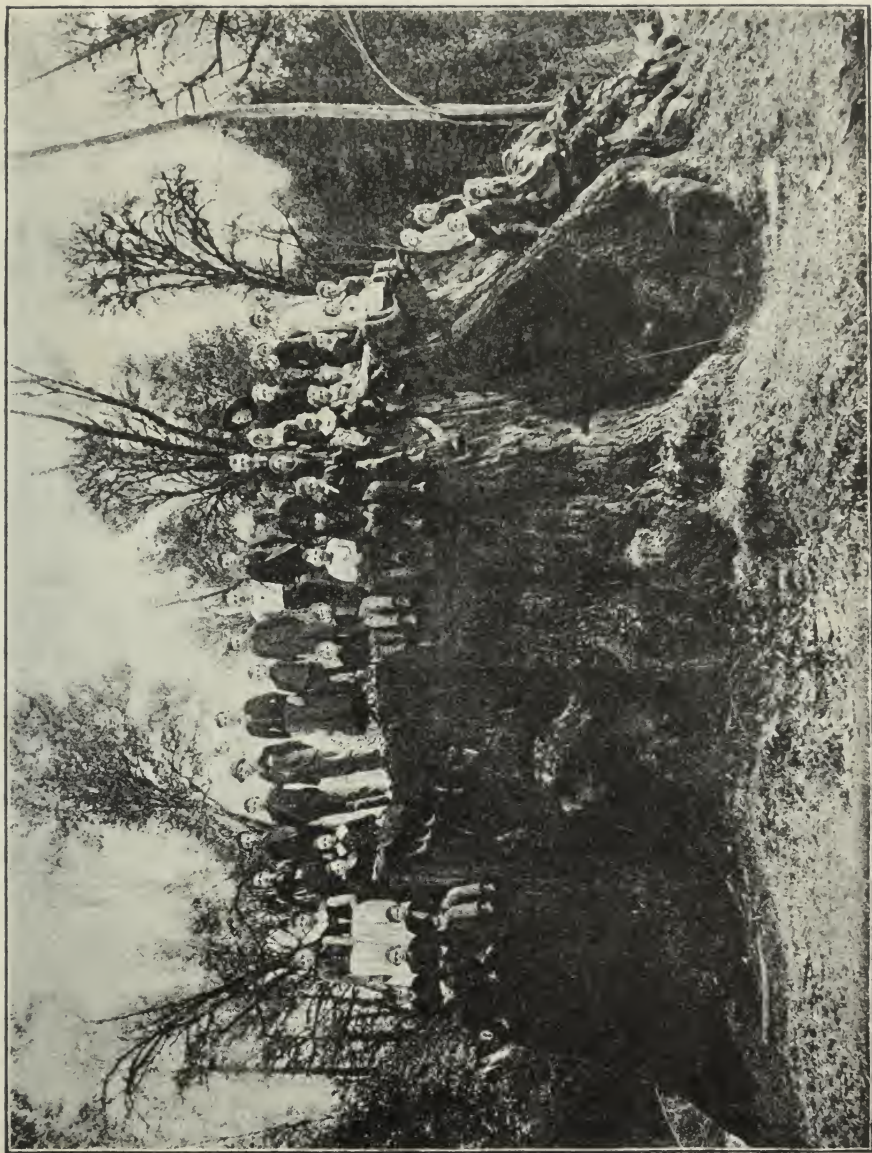
Z adresáře vyhledal jsem ihned příbytek českého krajana a odjížděli jsme do jeho villy.

* * *

Villa našeho přítele Vostrovského obklopena jest samou révou, broskvemi, švestkami, fíky a hruškami. Ve květnici poletují chvílemi něžní kolibříci a jako motýlové třepetají se nad korunkami pestrobarevných bylin.

V rodině Vostrovského žili jsme brzy jako doma a na pobyt u něho rádi si vzpomínáme.

Rozsáhlé sady v okolí jsou samý nízký strůmek a obsypány plody vzácné velikosti, vůně a chuti. Zvláštní ovocnářská společnost pečuje o vývoz nepřekonaného toho ovoce, rozstavuje na všech nádražích skříně a ukazuje světu nej přednější plodiny požehnaného údolí Santa Clara.

Na sekvojovém pařezu o průměru sedmi metrů.

Však je třeba také velikého přičinění, obezřelosti a prozíravosti, aby štěpnice stala se zřídlem blahobytu a zámožnosti. Půdu dlužno zdělávati, okopávati, kypřiti a mrviti jako pole. Trávník nemůže se na ní nikdy zazelenati.

Hlídačů v sadech kalifornských neuvidíš.

O zvelebení ovocnářského obchodu v San José a okolí pečuje kromě ovocnářské komory ještě jedna jednotka.

Společenské sušárny přijímají syrové ovoce ode všech členů, a správa sušáren vyplácí za ně peníze. Za sušárny volí se rozlehlé lány, aby se na ně mohly klásti lísky s ovocem.

Před sušením (na slunci) ponořuje se koš s načesanými švestkami do vařící vody a hned na to do studené. Tou změnou teploty švestky popraskají a snáze se suší. Broskve řezou se ručně na polovičky, hrušky na čtvrtky nebo půlky. Aby křížaly broskvové nabyly světlé barvy, šíří se.

Když se švestky usušily, což bývá asi za pět dní, třídí se na stroji, oplachují se vodou, aby zbavily se prachu a získaly lesku, a dávají se do bedniček.

Zajímava byla návštěva jiného závodu ovocnářského, jenž zaměstnává ve svých prostorách na 900 osob. Den co den odesílá se z něho do světa 50 až 60 tisíc krabic konservovaného ovoce a to jako povidla nebo ovoce celistvě zavařeně. Kromě toho vyváží se na tisíce beden a bedniček s křížalami broskvovými, se sušenými švestkami a pod.

* * *

Dne 4. září podnikli jsme výlet do háje mamutích stromů. Ze San José počítá se tam 120 *km*. Na stanici zvané na česko Veliké stromy Santa Cruzské vystoupíme.

S námi vystupuje z vozu i malý hlouček cizinců, někteří až z Nového Seelandu. Všickni přišli, aby se pokořili před pamětníky prastarých časů. Na vymření stojí tam asi třicet kolosů a staví na odiv svou starobu i sílu odvěkou. Tisíce let přelétlo hlavy jejich. Vichřice i bouře zmítaly jimi jako stožárem lodi na moři. Klučnice nelítostně smetla tam s povrchu zemského jejich soudruhy a zůstavila časům příštím

jen hlouček gigantů, tvořících nyní památný háj mamutích stromů.

Zaplatíme 10 centů (25 kr.) vstupného, obcházíme mohutná jejich těla a prohlížíme si jehličí, upomínající na ratolesti tisové.

Pozastavujeme se před *Obrem* a měříme objem jeho trupu. Šestnácti osob je třeba, aby jej objaly. *Pionýr* má v obvodu 21 metrů. Neschází mnoho, a jeho vrcholek vypne se tak vysoko nad zemi, jako je špička Svatovítské věže v naší Praze.

Vedle třiceti stromů, jichž věky měří se tisíciletími, vypíná se v posvátném tom háji a v jeho okolí na sta jiných a těmuž pokolení náležejících, ale stáří jejich jest nepatrné.

Z přemnohých ostaly pouhé pařezy a černají se jako mumie. Na jednom z nich postavena jest besídka. Asi čtrnáct osob může se v ní usaditi.

Ale což je plocha toho pařezu proti ploše pařezu, jež představuje obrázek na stránce 189! Přes padesát lidí může se rozestaviti na jeho obvodu.

Botanické jméno mamutích stromů jest *sekvoje* neb *wellingtonie*. Američané říkají tomu stromu *červené dřevo*. Jméno *sekvoje* bylo příjmení někdejšího náčelníka indianského z kmeny Čerokýzů, který, mimochodem pověděno,

Tunel vedený sekvojí obrovskou v háji Maripeském.

vynašel pro jazyk svého lidu zvláštní písmo o 68 znaménkách.

Památnými a proslulými místy, kde odvěké *sekvoje obrovské* vyrůstají a bedlivě se zachovávají, jsou zvláště *Salaverský háj*, *Mariposký háj* a j.

Kalaverský háj mamutích stromů rozkládá se od San Franciska na severovýchod asi tři dni cesty.

Přes sto obrovských sekvojí, menších i větších, vypíná se tam k nebesům. K vrcholům nejvyšší sekvoje počítá se 99 metrů. Objem její měří 13.7 m. *Matka lesa* má ve výši 96 m a v objemu 18 m. Vyvrácený *Otec lesa* má v objemu 34 metry. Měl prý ve výšce asi 150 metrů, to jest o polovici více nežli Svatovítská věž. Jiné tamější sekvoje, zvané *Děti*, měří ve výši 75 m a více. Kůra těch obrů jest 30 až 35 centimetrů silná.

Háj Mariposký čítá v sobě tolik sekvojí obrovských, co je dní do roka. Cesta k němu vede živou vykotlanou sekvojí jako nějakým tunelem, jenž má ve výšce a šířce po třech metrech. Některé z těchto sekvojí mají ve výši až 82 m a v objemu až 27 m.

Dřevo sekvojové jest barvy načervenalé, měkké, trvanlivé a snadno přijímá polituru.

Měřili a spočítali věk obrovských těch tvorů. Ukázalo se, že kolosové ti bujeli již v dobách, když vedl Mojžíš židy do zaslíbené země, když moudrý Šalamoun budoval chrám Jerusalemský a když pyramidy egyptských faraonů vyrůstaly ze základů. Stáří obrovských sekvojí odhaduje se na 3400 let. Věrohodné to číslo potvrzují léta spočítaná na průřezu kmene.

* * *

Ze stanice Velkých stromů vydávají se výletníci k samým břehům Tichého oceanu a navštěvují mořské lázně *Santa Cruzské* (čti: Santa Kruzké). Učinili jsme totéž. Vzdálenost obnáší asi 9 km.

Povož, objednaný telefonicky již z hotelu v San José, odvážel nás z mamutiho háje za čiré tmy divokým údolím, v němž hučí bystřina San Lorenzo.

Dorazili jsme do městečka Santa Cruz hodně pozdě. Jídelna hotelu se již zavírala. Jen z milosti dostalo se nám trochu zbytků od večere. Služebnictvo není povinno sloužiti hostům mimo obyklý čas.

Hotel leží při samé zátocce mořské. Hosté užívají mořského příboje na písčitém pobřeží, za chladnější pak doby koupají se v obrovském vodojemu, přiměřeně vyhřátém. Ještě po desáté v noci bylo ve vodojemu veselo. Štěbetání, šplíchání a smích lázeňských hostů obého pohlaví přivábily nás do vnitřku, elektrickou září osvětleného. Koupání nebralo konce ani o hodině jedenácté.

* *

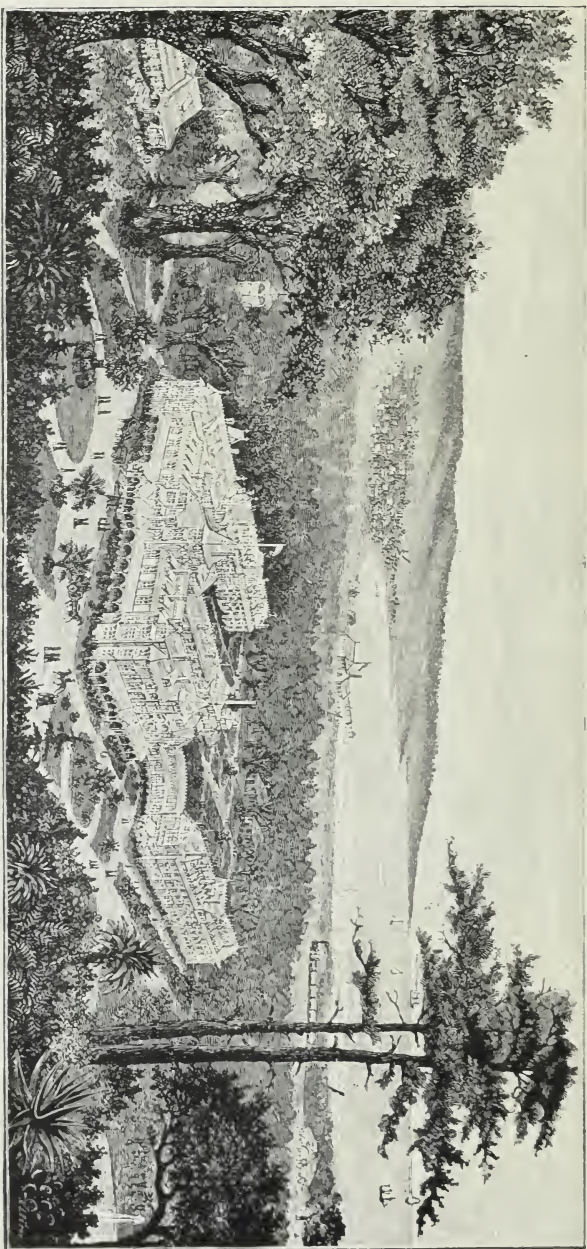
*

Ze Santa Cruzu vede železná dráha dále mořským pobřežím na jih, a to při zálivu Montereyském. Konečným cílem výletu bývá v celém světě proslavený *Hotel del Monte* (4 dolary), položený uprostřed nádheryplné flory. Ze Santa Cruzu je tam asi 67 *km*.

Po dvou a půlhodinné jízdě zjeví se zátoka Montereyská. Vysoké duny z jemného písku ji obrubují. Husté křoví zapouští v nanesené půdě kořeny a utužuje břehy. Nikdo by netušil, že v písčitém tom kraji skrývá se vyčarovaný ráj.

Opouštíme stanici Del Monte a procházíme poetickým hvozdem.

Věkovité duby porostlé břechtanem rozkládají nad svěžím trávníkem mohutná svá ramena. S nimi střídají se stinné pinie a druží se k aleji zádumčivých cypřišů. Vedle nich seskupili se vynikající členové z mohutné rodiny rostlin nopálovitých. Nejeden z nich přerůstá ostatní o několik metrů a rozvětňuje se jako starobylý strom. Stoleté agavy kvetou tu pod širým nebem jako ve své vlasti jižní Ameriky. Aloe z předhoří Dobré naděje a z úskalí Sokotorského a nádherné exempláře z rodu *Yucca* (čti: Juka) s dřevnatými kmeny a bílými květy jako lilie ohrazují v parku něžnější bylinstvo, jež svým rázem unáší diváka do krajů rovníkových. Banány, cykasy, vějířnaté i speřené palmy, myrty, stromovité kapradiny a na sta jiných rodů a druhů sneseno je v Tichomořské zákoutí Montereyské.

Hotel del Monte při zálivu Montereyském v Kalifornii.

Z bujné té přírody, udržované velikým nákladem ve stále svěžesti, zeleni a nevidané kráse, povznáší se líbezný hotel, jako z bělostného cukru postavený a svatebním šatem přioděný. Ve skvělých jeho salonech, bělajících se jako padlý snůh, prožijí hosté blažené chvíle a vyhlízejí v pestré květy, v nichž kolibříci se třepetají, laškují, sviští, s planoucíma očima na větvicích se houpají a k jiným květům střelhitě míří.

Rozkoší, prožitých za ranného jitra v přírodě tak čarovné, nemohu slovy vyličiti. Pochopujeme, že sjíždí se sem v měsíci únoru několik set hostů najednou. Hotel má pro ně 500 pokojů.

Z hotelu del Monte je malý kousek cesty do městečka *Montereye*, ostatek to někdejší španělské osady. Tam, kde stával misijní klášter, pne se skrovný kostelík římskokatolické církve. Služby Boží konají se v něm jednou za rok.

Podél zálivu Montereyského vede k mořským lázním tram. Lázeňské vily založeny jsou dílem v jehličnatém háji, dílem na svahu žulového břehu. Mnozí z lázeňských hostů žijí ve stanech, opatřených skrovnou domácností.

Mezi balvany a v úskalí, příbojem mořským smývaném, usazený jsou četné kolonie mořských sasaneč, zelených jako brčál, jinde skupiny obrovských ježků a hvězdýšů. Dále od lázeňských hostů zabývají se lovem pelikáni. Ob čas vymrští se nad hladinu také tuleň nebo lvoun.

Zdá se, že i velryba někdy v ta místa zabloudí. Na pobřeží viděl jsem povalovati se její obratle. Kostí obrovských čelistí a žeber užívají osadníci k ohrazení svých zahrad. Velrybí čelist tvořívá tam v plotě zahradní vchod jako nějaký gotický portál.

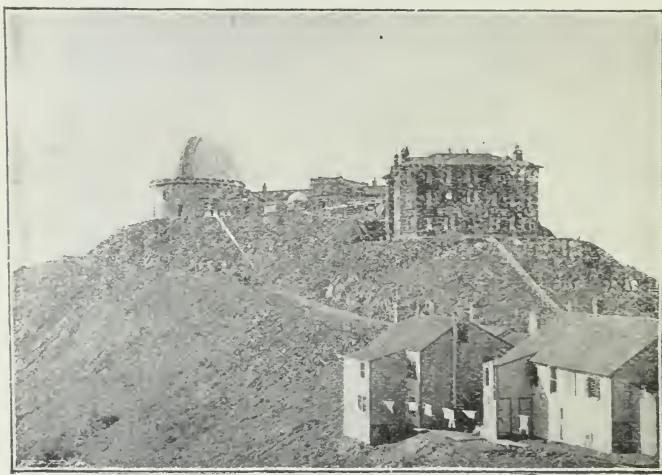
* *

*

Na sobotu připadla vyjížďka na *Lickovu hvězdárnu*. Zvláštní podnikatelstvo vysílá tam každé soboty *bus* (t. j. *omnibus*). Ze San José vyjíždí se o polednách. Jede se asi sedm hodin. Lístek tam i zpět stojí 3 dolary.

Do „busu“ zasedly čtyry dámy. Byli jsme v menšině. Americké paní rády oddávají se uměním a vědám. Mužům zbývá pro nevýnosné to zaměstnání málo času a dopřávají vědecké zábavy své druhé polovici.

V dáli před námi bělá se vysoko na *Hamiltonově vrchu* Lickova hvězdárna. Na chvíli mizí, když vjíždí vůz ve hluboký úval, ale brzy se zase ukáže, jen co povoz výše se povznese.

Lickova hvězdárna na hoře Hamiltonově v Kalifornii.

Kam jen zrak obrátíme, všude samý sad, a za námi v širokém údolí celé moře ovocného stromoví.

Cesta k výšině Hamiltonově vine se klikatě. Vůz spěje brzy dolů, brzy zvolna stoupá po nové serpentíně. Projede tolika oklikami, co má v sobě rok dní. Koně často se střídají.

O sedmé hodině večer stáli jsme před portálem Lickovy hvězdárny. V šatně odkládáme oděv a splachujeme prach s obličeje. Slunce mizelo s očí a stáplelo se v tušeném oceaně. V dolinách proskakovala znenáhla světla, a elektrické svítlny zářily v San José, vzdáleném od hory Hamiltonovy asi 41 km, jako nebeská světla na obloze. Hvězdy dotýkaly se zdánlivě vrcholku hory, vznášely se takřka nad samou hlavou pozorova-

vatelovou a vydávaly kouzelný svit, že cítil se člověk býti blízko samého nebe. Hrobové ticho rozhostilo se večerem, a obloha plála myriádami hořících a ozářených světů, o nichž duše naše nemá ani zdání.

Na chodbách hvězdárny objasňují všeliké obrazy tajností nebeského divadla. Pohledy na komety, měsíčné hory, Marsovy průplavy, sluneční výbuchy a skvrny prozrazují, že jsme duchem spíše na nebi nežli na zemi.

Hvězdáři z Lickovy observatoře šukají zatím po chodbách, a jako skřítkové míhají se v nočním šeru při svitu svého kahanice. Je tu sám ředitel Holden, astronom Bernard a jiní, aby ochotně ujímali se hostů a provodili je v několika minutách po končinách světů, jichž tajemství přivéstí může myslitele k nadšení i k zoufání.

Se zatajeným dechem vstupujeme ve hrobku, v níž věčný dřímá sen sám šlechetný zakladatel proslulé hvězdárny *James Lick* (čti: Džems Lik).

Za života prával si Lick, aby pochován byl na blízku velebného díla, až bude dokončeno. Přání jeho se vyplnilo. Listina do hrobu vložená hlásá: „Zde odpočívá tělo Jakuba Licka, zesnulého v San Francisku dne 1. října 1876. Za naší přítomnosti pohřben jest v základech Velikého teleskopu. Tento dalekohled jest největší, jenž byl kdy na světě zhotoven.“

Ještě větší dalekohled dal postaviti později bohatý Yerks nedaleko Chicaga.

Již dávno obklopila Hamiltonovu horu čirá tma. Jen sku-
linou ve střeše hvězdárny bylo viděti do hvězdnatého nebe. Sluhové rozevřeli před chvílí střechu hvězdárny, a výmluvný hvězdář chápal se přístrojů, aby namířil Lickův dalekohled na mléčnou dráhu. Host za hostem sestupoval s galerie k dalekohledu neboli teleskopu a s posvátnou myslí upíral zrak svůj v kouzelné sklo, jímž odhaluje se tajemství nebe. Světelní paprskové pronikají zázračným sklem a osvěcují oko i rozum.

Bělavý závoj mléčné dráhy pojednou jeví se býti samá hvězda. Kdo pohlíží ve světy mléčné dráhy, pohlíží v nejodlehlejší místa všehomíra. Co za ní jest, nikdo posud neviděl.

Mléčná cesta jest hranice, k níž oko může proniknouti největším sklem, postihující ještě myriady nejzazších světů nahloučených jako prach. A přece jsou to samé a nesčetné soustavy sluneční.

Pohlédneme do jiných končin všehomíra. Hvězdáři observatoře Lickovy namířili pak dalekohled k jedné z četných mlhovin nebeských. A ze světlé skvrny opět prokmitl roj hvězdiček, z nichž prý potřebuje paprsek několik millionů let, aby došel až na naši zemi. *)

Lickův teleskop slouží lidu k obecnému poučení každou sobotu. Nebeské to představení končíva obyčejně po desáté hodině. Noční dobou nastupuje se pak zpáteční jízda do San José.

Jméno Lickovo z paměti žádného diváka nevymizí. Vděčnou vzpomínku zachováme i my na velikého dobroděje a lidumila Jakuba Licka.

* *

*

James Lick byl zhotovitelem pian a varhan. Krušně počal se ve světě protloukati. Roku 1820 měl obchod ve Filadelfii. Dobře dařilo se mu i ve státech na východě i na západě Ameriky jižní, až se konečně r. 1847 ocitl v Kalifornii. Jmění jeho rostlo kupováním pozemků, a Lick pojal myšlenku zvětšiti svou památku stavbou ohromné pyramidy z mramoru. Měla přesahovati svými rozměry i samu pyramidu Cheopsovu. Avšak od toho plánu Lick upustil a odkázal dobročinným účelům celkem tři milliony dolarů, t. j. asi $7\frac{1}{2}$ millionu zlatých.

Slova posledního pořízení Lickova, vztahující se k založení hvězdárny, znějí asi takto: „Za třetí odkazuji sedm set tisíc dolarů na zakoupení pozemku a na založení hvězdárny s dalekohledem, jenž by překonal všecky jiné posavade sestrojené. Observatorium to má se jmenovati: Lickova hvězdárna, založená k šíření přírodních nauk.“

*) Paprsek z našeho slunce dostihne země asi za osm minut.

Vykonavatelé poslední vůle Lickovy vyhlédli za nejvhodnější místo pro hvězdárnu vrch Hamiltonův, nad nímž obloha jen zřídka se zachmuřuje.

Aby vrcholek hory stal se přístupným, bylo třeba založiti s velikými překážkami horskou silnici. Se stavbou hvězdárny začalo se roku 1879.

Postavením Lickova dalekohledu na hoře Hamiltonově odkrývají se stále a stále nová tajemství nebeská a překvapují všechny astronomy. Takovým překvapením bylo na př. objevení pátého měsíce Jupiterova. Astronom Bernard zachytil jej Lickovým dalekohledem v noci dne 9. září 1892. Družice ta objevila se jako malý lesklý bod ve světlém okruží planety, o níž bylo do té doby známo, že kolem ní obíhají toliko čtyry měsíce. Bernard tušil hned, že to nepochybně nový měsíc. Dalším pozorováním domněnání jeho ukázalo se býti pravdou.

Opusťme hvězdnaté nebe a spějme dále za svým cílem. O půl druhé s půlnoci zastavil povoz před naším příbytkem v San José, a o polednách tiskli jsme pravici příteli Vostrovskému. Slza zarosila jeho zrak, když uslyšel od svých krajanů, navracujících se do jeho vlasti, poslední: S Bohem!

* *

*

Dne 5. září zastavili jsme na stanici *Palo Alto*, vzdálené od San José 28 *km*.

Pro vědu nadšená slečna Klára Vostrovská byla našim průvodčím.

Stanice Palo Alto stala se památnou od několika málo let. Velmožný *Leland Stanford* založil tam universitu k uctění památky jediného svého syna a nazval ji *universitou Stanfordovou*.

Ohromný jest odkaz, jejž věnoval Stanford k založení vysoké školy. Obnášíť asi 75 millionů zlatých.

Od otevření (roku 1891) té univerzity americké uplynulo sice jen málo let, ale ústav má již přes 1200 žáků obého pohlaví. Za mé návštěvy vykazovala škola přes 100 dívek. Slečna

Klára Vostrovská byla jediná Češka, jež na universitě Stanfordově studovala.

* *
*

Dne 7. září podnikli jsme výlet do vinorodého kraje *Sonomského*. Byli jsme žádostivi spatřiti rozsáhlé vinice milých našich přátel, bratří Korbělů.

Stanice, k níž jsme se ubírali, slove *Korbel*.

Vinice rozkládají se při samé stanici, ležící severně od Friska. Kolonie českých vinařů je zdělává. Krajané naši mají tam svou čítárnu s výběrem předních českých denníků i listů obrázkových.

Na Korbellových vinicích pěstuje se réva francouzská, rýnská, uherská i česká, z Mělníka a Žernosek tam přenesená. Za naší návštěvy bylo vinobraní již za dveřmi. Každý keř byl obsypán nevidaným požehnáním. Sto hroznů na jediném keři není tam žádnou vzácností. Ochutnávali jsme všechny druhy, jež se na vinicích rodí: misionářské, rislinky, muškáty, burgundské a j.

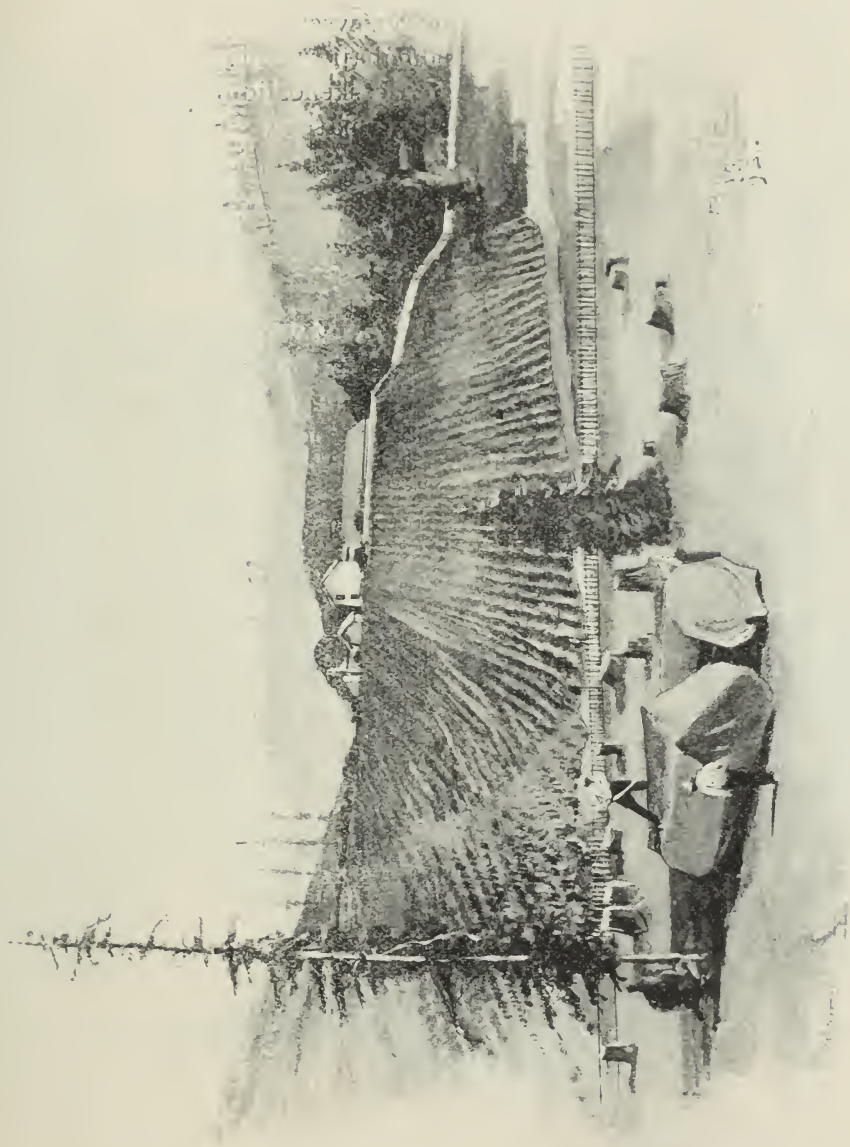
V rozsáhlých sklepích klepali jsme na všechny obrovské sudy a okoušeli jsme výborné vlastnosti starých ročníků.

O zavedení révy do Kalifornie mají přední zásluhu španělští misionáři. Přivezli ji tam z Evropy. Po nich zove se doposud jistý druh révy a vína misionářským.

V sousedství vinic bratří Korbělů založil si rozsáhlé sady olivové doktor Prošek, lékař v San Francisku. Podniku svého nelituje a rozmnožuje znamenitým výtěžkem z plantáží své bohatství.

* *
*

Před samým odjezdem z Ameriky došel nás ještě list od nadšeného vlastence Vostrovského: „Ostanete nám všem v paměti po celou dobu našeho života. Zdar vaší cestě! Až bude skončena pouť Vaše a Vy objímati budete své přátele ve své rodné zemi, vzpomeňte si na rodinu od Vás velice vzdálenou a od ostatních Čechů zapomenutou, na rodinu.

Vínice při stanici, řečené Korbel, v Sonomě.

která, žijíc život u prostřed cizího živlu, přece neodcizila se a nikdy se neodcizí. Vroucí pozdravení všem, kteří přikládají horlivě ruce k národnímu dílu a pomáhají rozvinovati prapory osvěty a svobody na všech chýších českého lidu. Necht' zavlaží i na všech věžích naší slovanské matičky Prahy. K odplutí Vašemu žehnají upřímní přátelé . . .“

* *
 *

Nový svět za mnou se zavíral. Černý východ světa Starého lákal mě k sobě všemi svými půvaby jako zaslíbená země. Kouzla její brzy poznám, až jen přepluji širošířý Tichý ocean a přistanu na půdě nejzazšího východu asijského.

TICHÝM OCEANEM

K Havajským ostrovům.

lažení dnové našeho putování po zlaté Kalifornii byli u konce.

Dne 12. září r. 1893 měla „Čína“ odplouti ze San Franciska do Jokohamy a to přes Honolulu.

Byl již svrchovaný čas pojistiti si kabinu na lodi. Dostal jsem ji se svým soudruhem skoro jako z milosti. Cena, za kterou jsem ji vykoupil, poškodila valně můj měsíc.

Vizte jízdní řád Tichomořské paroplavební společnosti americké a uvidíte černé na bílém, že přeplavní lístek prvé třídy ze San Franciska do Jokohamy stojí 500 zlatých, místo v palubí pro Evropana nebo Žaponce 213 zl. a pro Číňana 128 zl.

Přes Honolulu vysílá řečená společnost lodí jenom jednou za měsíc. Cesta do tohoto přístavního města trvá asi týden, do Jokohamy asi 14—16 dní.

„Čína“ jest ze všech lodí této společnosti nejmohutnější. Stála 2½ milionu zlatých.

Dne 12. září bylo na „Číně“ živo. Na sta copatých synů nebeské říše opouštělo San Francisco a odnášelo své úspory do rodné země. Na sta známých a příbuzných je vyprovázelo.

Větší však pozornost budila družina, jež kupila se kolem někdejšího vyslance čínského. Učený ten pán, jménem Sui Kuo Jin, vracel se z Ameriky domů s celou rodinou. Kočáry

sjížděly se se všech stran. Přivázely vysoké hodnostáře čínské osady, kteří přišli se ještě jednou pokořit někdejšímu vyslanci.

Milý pan Sui Kuo Jin běhal zatím vesele po palubě a nosil v náručí svého mazánka, hošíka asi jednoletého, jehož mohl samou láskou umačkat.

Nemenší však byla deputace, jež vyprovázela nás. Kde kdo byl z rodiny bratří Korbelů, přišel, aby nám podal na poslední ruku.

Třímajíce v pravici americký prapor, přešli jsme lodní můstek. V tom okamžiku vyzvednuta byla lávka, a loď hnula se z přístavu.

Propluli jsme „Zlatou branou“, obrátili jsme zraků svých ještě jednou ke skalnatým ostrůvkům, jež jsou bezpečným útlukem sterých lvounů, a rozloučili jsme se navždy s Novým světem.

Teprve nyní mohli jsme srovnávat ve své kabině bedny znamenitého vína kalifornského, jímž nás bratří Korbelové tak bohatě obdařili.

Lodivoda, jenž vyvedl „Čínu“ z průlivu, již dávno nás opustil, a koráb, jakoby křídla měl, lehce brázdil si cestu v klidné hladině.

* *

* *

Zatím vyzvánělo se k večerní hostině. Na sto hostů zasedalo k tabuli. Převážná většina byli Američané. Žaponky, vracejíce se z chicagské výstavy do své vlasti, přišly k tabuli v malebném kroji národním. Budily obdiv na celé lodi.

Se zásobami vína nevěděli jsme kudy kam. I hostili jsme jím celý náš stůl, obsluhovaný samými syny nebeské říše.

Paluba hemžila se samými Číňany. Přídu palubní zaujali Žaponci, nechtějíce mít se spřízněnými čínskými sousedy nic společného. Přijavše prvotní kulturu od Číňanů, vyšíňuli se záhy nad ně a překvapili uměním svým celý svět. Číňané naproti tomu, držíce se houževnatě starobylých zvyků představují posud v přítomnosti tisícivěkou minulost.

Zábavy na palubě „Číny“.

Novým jitrem obletovali náš koráb četní rackové a sbírali odpadky vyhozené z „Číny“ do moře. Z počátku obletovali nás houfně, později však provázeli nás jen jednotlivě.

Vítr vanul příznivě a všechny plachty dmuly se jeho silou, tak že urazili jsme za druhý den 372 námořské míle.

Ale zbýval ještě notný kus cesty. Počítal se ze San Franciska do Honolulu 2080 námořských mil, do Jokohamy pak dokonce 4880 mil (1 míle = 1·85 km).

Koupelna na palubě „Činy“.

Teploty přibývalo víc a více. Den ode dne byli jsme blíže k obratníku raka, a oděv tmavý zaměňoval každý za bělostný oděv tropický. Také bílé plátěné střevíce opanovaly promenádu. V jídelně zavěšovala se již punka a přiváděla se do pohybu, jakmile zavzněl příjemný zvuk gongu, jímž hosté svolávali se k tabuli. Pohybem punky při stropě zavěšené vane příjemný vánek, a pobyt činí se tak v saloně snesitelným.

Na té cestě k Havajským ostrovům ukazoval teploměr v kabinách a v saloně nejvýše 30° dle stupnice Celsiovy. Večerem nebývala teplota valně nižší, tak že mnozí přespávali tiché noci na palubě.

O 5. hodině ranní bylo již na palubě živo. Kapitán zavděčil se všem pánům velice, postarav se o upravení velkého vodojemu, zhotoveného z nepromokavého plátna a naplňovaného stále mořskou vodou. V tom chladném živlu provádělo panstvo nejveselejší kousky plavecké.

Za slunečního svitu pozvedaly se z hlubin létací ryby a poletovaly houfně po nedozírné mořské pláni, do níž zapadaly teprve asi za půl minuty, dotýkajíce se svými dlouhými ploutvemi samé hladiny.

Létací ryby povznášejí se zhusta i výše, a nejednou se přihodilo, že zalétly až na palubu lodi.

Dne 18. září o 6. hodině ranní ukázaly se poprvé luzné břehy kýžených ostrovů Havajských neboli Sandwičských. Sandwičskými byly nazvány za Cooka (čti: Kúka) ke cti lorda Sandwicha (čti: Senduiče).

V souostroví Havajském.

vytržení byli všickni, když rozlétla se za ran-
ního jitra přeradostná zpráva, že se ukazují
na obzoru břehy Havajských ostrovů.

Kde kdo byl, vymršťoval se každý z moř-
ské koupelny a běžel, jak ho pán Bůh stvořil,
k přídě lodi, aby zvolati mohl s Kolumbem: „Země! Země!“

Bylo dne 18. září. Nádherný východ slunce věstil krásnou
pohodu. Teploměr ukazoval 26° C.

Vyzírajíce z pravoboku lodi k severozápadu, viděli jsme
vypínati se vysoko k nebi malebné horstvo ostrova *Oahu*.
(Viz přiloženou mapu Havajského souostroví.)

Zaměnivše pravobok za levý, spatřili jsme nízké břehy
trudného *Molokaie*, na němž nešťastníci stížení malomocenstvím
očekávají smrt.

Třetím ostrovem Havajského souostroví jest *Maui*, čtvrtým
Lanai, pátým *Kahoolave*, šestým a největším *Havai*, sed-
mým *Kauai* a osmým *Niihau*.

Úžasně jsou propasti mořské, jež tam byly změřeny.
I velehora evropská Mont Blanc a kavkazský Elbrus ukryly
by se v hlubinách tajemného Pacifiku. Jeho dno odhaduje se
v okolí Havajského souostroví téměř na 6000 metrů, při ostro-
vech žaponských dokonce až na půl deváta tisíce.

Ale i v těchto hlubinách, tmavých jako černá noc, zá-
řívají světla a míhají se jako světlušky v našem ovzduší.
Mnohé ryby, jež výhradně žijí v bezedných propastech moř-

ských a hynou na mělčinách, vydávají ob čas světlo z vlastního těla, osvěcují příšerné okolí a vábí svitem svým zvědavé živočichy, kteří stávají se potom jejich obětí. Tak postaráno jest ve tmách o bytí těchto vyšších tvorů, kteří osvětlujíce mořské hlubiny, vyzařují světlo mnohdy celým povrchem svého těla, jindy ústy nebo žabrami.

* * *

Hluboko ponořují se příkré břehy ostrovu Havajských, ale také vysoko nad hladinu pnou se jejich vrcholky, čas od času oheň soptící. Takovým velikánem jest na Havaji *Mauna Loa* s temenem přes 4000 metrů vysokým, z něhož r. 1832 vyšlehovaly krvavé plameny po dvacet dní a dvacet nocí.

Asi čtyřicet sopek zrodilo se z hlubin Tichého oceanu a daly vznik nynější říši Havajské. Ale toliko tři z nich neustávají ještě v hrozné činnosti své.

Jak asi vypadalo ohnivě divadlo, když tolik živých sopek počalo v dávných dobách zkázonosné dílo!

Hrozný obraz toho pozemského pekla viděti však lze v Havajském souostroví až po dnes. Děsným tím jevištěm jest vulkán Kilauea na Havaji s ohnivým jezerem zvaným *Halemaumau*.

Ke vzácnému tomu zjevu vysílají se teď zvláštní výletní lodi z Honolulu, a za 125 zl. můžeš přiblížit se až k samé výhni zemské planety a zírati v ohnivě podsvětí, kde roztopená láva v širé jezero rozlitá se vaří, syčí, vlní, bouří, s praskotem do výše se vrhá a v krvavých kaskádách s výše osmnácti metrů opět v žhavý jícen se vrací, o břehy jako příboj mořský se rozráží a pekelné fontáně se podobá, majíc brzo barvu rudou jako noční záplava požáru, brzy fialovou a žlutou, přecházející do všech odstínů v kouři a páře, jež se nad ohnivým mořem vznáší. I zmužilí diváci strachy jsou jati a malomocní duchem i skleslí na mysli unikají z místa hrůzy a děsu. Takový výjev představuje barevná naše příloha.

O těch úkazech vypravovali nám mnozí na lodi jako o věcech známých všem lidem na světě, neboť proputovali již

každý kout naší země a nevydávají se na cestu kolem světa poprvé.

Na lodi v širém oceaně sejdeš se s lidmi, kteří mluví o Samojských ostrovech tak skromně, jako hrdě mluvíme my o výletě na Šumavu, kteří nastupují cestu kolem světa již po šesté, ubírajíce se jen jako na skok přes Alasku a luzné Žaponsko k ostrovu Jezu mezi vymírající Ainy, potom na Koreu a přes Hongkong do Sydneje, do Tasmanie, na Nový Zéland a zpět k domovu Bůh ví kudy, jsouce více na moři nežli na

[Sopka „blíže“ Honolulu.]

zemí, více v cizině nežli u domácího krbu a mluvíce o korábech celého světa s takovou podrobností jako my o své domácnosti. Jim neujde, kdy a kde jaký koráb nově byl postaven, jakou silou jeho šroub se popohání, jaká jest kuchyně, jaký kapitán, kde ve světě nejlepší hotel a pod.

Lahodná zeleň divoce rozervaných břehů a příkrých strání ostrova Oahu mile cizince dojímá. V trhlínách, slujích a propastech bují husté kapradiny, nejniže pak při samém břehu vztyčují své koruny ztepilé kokosovníky s pandány a vítají hosta z dalekých krajů, jenž oddává se pohledem na tropickou tu výstavu nejluznějším snům.

Modravé vlny Tichého oceanu odrážely se o nízké korálové útesy, jimiž jest ostrov Oahu v těch místech vrouben, a my těšili se, až spustí se lávka, jež nás dělila od ostrovní pevniny.

* * *

Dne 18. září 1893 o 10. hodině dopolední vstoupili jsme poprvé v životě na půdu souostroví tichomořského. Hlava nám šla na novo kolem, když viděli jsme věci i osoby, významující ostrovní ty končiny světa. Již s korábu mohli jsme se obdivovati plaveckým kouskům, které ostrované provádějí za malé zpropitné, ponořující se střelhbitě za vrženým penízem a vítězně vynášejíce jej z modravých hlubin přes všecken strach, že stanou se obětí žraloků.

Nábřeží oživeno bylo četnými Havajany i Havajankami. Havajanky domorodé přišly v bílé košili. Dosahovala jim od krku až po kotníky. Hlavu měly ověncenu oranžovými květy. Bělostné zuby jejich leskly se jako perleť, ohnivý žár plál jim z černých očí, pleť třeptila se jako tělo bronzové, vlasy jakoby z ebenu byly.

Muži byli oděni po evropsku. Někteří měli na nahém těle jenom pouhý opasek. Slaměný klobouk jejich věncila páska z pavího peří.

Prodavačky květin usadily se blízko přístaviště. Věnce ze žlutého kvítí zdobily jejich černé vlasy a šíje. Ale půvabnější je neučinily. Půvaby mladosti zmizely dávno s jejich tvářmi. Vrásky věštily, jak rychle mizí mladost v tropech.

V tvářích domorodců, kteří slovou *Kanakové*, zračila se dobrosrdečnost a veselá nálada. Zejména Kanačanky bývají den co den svátečně rozjařené a skotačivé, zvláště když koupají se v rozpěněných vlnách při útesech korálových, anebo vyjíždějí si do přírody na malých konících.

Moc a vládu nad Havajskou říší mají v rukou Američané. Ale vlastní práci hmotnou vykonávají tam Číňané a Žaponci jako hledaní dělníci při pracích plantážních. Vždyť počítá se, že ze všeho obyvatelstva souostroví Havajského, odhadovaného na 90.000 duší, vypadá na Číňany 15½ tisíce, na Žaponce asi 12½ tisíce vedle 35 tisíc vymírajících Kanaků.

Koráb „Čína“ měl odplouti do Jokohamy po zastávce několikahodinné, ale pro množství Žaponců, kteří v Honolulu vstoupili na loď, vracejíce se z plantáží třtinových do své vlasti, mohl vydati se k naší veliké radosti na další námořskou pouť teprve až druhého dne.

Přes všecken příval nově přibylých cestujících je v přístavišti honolulském ticho a pořádek.

Příchodem lodi od břehu kalifornských neb od pevniny austrálské a od ostrovů žaponských vítá každý Havajan nedočkavě poštu, která jediné spojuje Havajské souostroví se vzdálenými světy, ježto podmořský kabel telegrafický posud tam nevede.

Do residenčního města říše Havajské nastoupíme cestu pěšky, ubírajíce se pěknou ulicí.

Havajské květinářky.

Ta má hezké kamenné budovy s četnými krámy zařízeními po americku. V některých mají své sídlo banky a agentury.

Láva a korále, lámané v blízkých útesech, jsou v Honolulu stavebním a dlažebním kamenem. Z obou hornin dělá se hodně prachu.

Brzy přecházíme železnou kolej, po níž jezdí honolulská tramway.

Honolulské panstvo vyjíždí si na procházky ve vlastním voze nebo na vlastním koni.

Konati delší procházky pěšky nebývá tam zvykem. Teplota 32° C. nehodí se k tomu. Nejteplejší měsíc v Honolulu je srpen, nejstudenější leden.

Koně, jichž Havajané užívají, nejsou původu domácího. Přivezení tam byli před sto lety tak jako skot, jemuž domo-

rodí Kanakové říkali z počátku *puaá-pepeé-aúhaó*, t. j. prasata s velikýma rohami. Vepř byl Kanakům znám ode dávných časů, a minulost jeho je tam nepochybně tak stará, jako jest obydlení Havajského souostroví nynějším západomalajským plemenem.

Jako jiní, kteří s „Čínou“ přijeli do Honolulu, tak i my řídili jsme své kroky k poštovní budově, abychom z residence havajské Polynésie poslali písemné pozdravení do vlasti.

Pošta byla v pravém smyslu slova obležena. Cizinci cpali se k oknům, aby rozhojnili své sbírky poštovních známek, domácí pak zvědavě čekali na čerstvé zprávy, přinesené „Čínou“ do hlavního města říše Havajské.

Z pošty spěchali jsme do ulice, kde jest cukrářská firma Hartova. Majitelem jejím jest náš krajan Steiner, pocházející od Plzně. Za ženu má Pražanku. K nim přidružuje se v Honolulu třetí náš krajan Ambler z Merklína. Fouká statečně do pozounu a přispívá svým nástrojem k obveselení mysli honolulského občanstva, pro něž vydržuje se v městě hudební sbor.

Kapelníkem hudebního sboru honolulského je Němec Berger. Jemu podařilo se vychovati Kanaky za dobré hudebníky, z nichž tamější kapela skoro veskrze se skládá. Čítá asi 40 mužů.

Kanakové baví se hudbou rádi. Zpěv svůj provázejí mandolinou nebo kytarou.

* * *

Dávné zvyky starých Kanaků mizejí v Havajském souostroví víc a více. Proudý vzdělanosti zasáhly sem teprve asi před sto lety, když kapitán Cook (čti: Kúk) cestu k souostroví tomu ukázal. Z počátku byl pokládán Cook od ostrovanů za bytost nadpřirozenou, ale za tu krátkou dobu pozměnili se tu kraj i lid měrou úžasnou, a „perly tichomořské“ uchopila se hrabivá ruka plemene bílého.

Dávno již zatlačeno je tu křesťanstvím starobylé náboženství havajské a přestalo obětování lidí, kteří k ukonejšení rozhněvané bohyně *Péle*, jež vládla v jícnech sopečných, bý-

Alej královských palm (*Orodox regia*) v Honolulu.

vali vrháni do žhavých kráterů. [Dávno zanikl i zvyk pohřbívatí srdce zesnulých králů v žhavém jícnu vulkánu Kilauea. V křesťanských kostelích a školách odstraňují se poslední zbytky starohavajských zvyků a mravů pohanských.

Honolulu samo má osm pěkných kostelů, obklopených nádhernou přírodou.

* * *

Více nežli všechny honolulské budovy zajímaví přírodopytce čarokrásné zjevy vegetační, uchvacující barvou i tvarem celou naši mysl.

A jak by člověk nezasl, vida aleje překrásných palm královských, přenesených tam z ostrova Kuby.

K palmám královským pojí se tam čestně ztepilé kokosovníky, pnoucí se do výše až třicíti metrů. Poskytují ostrovanům všeho užítu jako palma datlová a banán.

Za pochoutku zvláště milou slouží Kanačanum aronovitá rostlina *taro*.

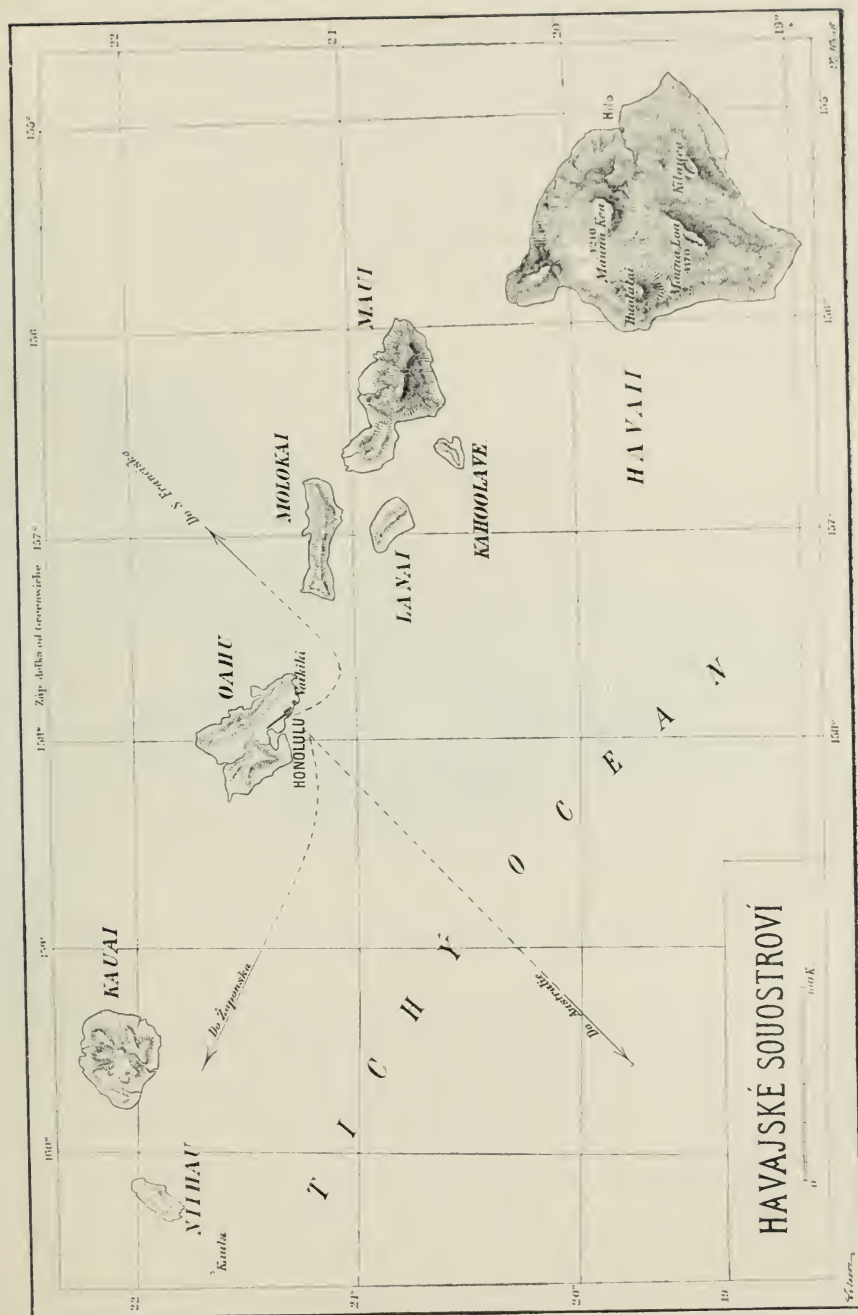
Zajdeš-li jen trochu za město, utkví oko tvé na plantážích třtiny cukrové, z nichž američtí osadníci vůčihledě bohatnou. Jinde uvidíš pole rýžová, zdělávaná výhradně Číňany, a pokocháš se pohledem na chlebovníky, oranže, kávovník, pandany, lobelie, cykasy, lantany, tamarindy, jasmín, perské růže a j.

Ve stínu a květu takového bylinstva odpočívá na honoluském hřbitově také několik našich rodáků. Tam pod korunami královských palm pochován jest daleko od své rodné půdy v mládí zesnulý Hloušek z fregaty „Dunaj“. Šum a hukot tichomořských vln zaléhá až k hrobu jeho a zaplašuje v mysl naší veselou náladu.

Z rozkošných těch sadu se vracejíce staneme na chvílku v národní škole, v níž havajská mládež zasvěcuje se do tajností angličtiny na základě mateřského jazyka havajského. Učebny zařízeny jsou podle vzoru amerického. Za přestávky hopkují děti v háji palmovém, jenž obklopuje školu.

S další prohlídkou residence v Havajské říši budeme již brzy hotovi. Nahlédneme do veřejné čítárny s výběrem všechlikých časopisů, do královského paláce, vezmeme na vědomí, že je v Honolulu též přírodovědecké museum a opera, zajdeme na rybí trh, kde objednávají si kuchaři a kuchařky vše telefonicky, a zasedneme večer pod košaté tamarindy, abychom v záři elektrického světla, jímž celé město jest opatřeno, naslouchali zvukům koncertní kapely a šťastni se cítili v pozemském ráji ostrovní říše Havajské.

Ve své blaženosti zapomínáme, že neblahý jest osud domorodých Havajanů. Asi před sto lety počítalo se jich ještě čtyři sta tisíc, nyní však hlouček jejich klesl na desítku. Zhoubné malomocenství urychlí konec původního obyvatelstva na ostrovech Havajských.

Jakkoli někteří mořeplavci španělští přibyli k těmto tichomořským ostrovům již na počátku 16. století, přece pronikly o nich zprávy podrobnější až tehdy, když k nim přistal statečný Brit Cook r. 1778. Havajané přijali ho jako bytost nadzemskou a kořili se mu jako bohu. Ale z bludu toho byli vyvedeni, když viděli, že jeden z bělochů umřel, jako umírají jiní pozemšťané. Víry v nadpřirozené poslání bělochu náhle

Cookův památník na ostrově Havaji.

ubylo, a rozhořčení proti nim rostlo, když Cook kázal ničit dřevěné bůžky Havajanů, aby si mohl jeho lid jimi zatopiti při vaření pokrmů. Marně varovali Cooka kněží od nerozvážného jednání. Cook povolil, ale bylo již pozdě. Pokora ostrovanů zvrhla se v nenávisť k bělochům. Cook v pravou chvíli odplul od břehů. Domácí lid jásal radostí, že zhostil se cizinců. Ale za námořské bouře zlomil se stožár na Cookově lodi, a bylo třeba nastoupiti cestu k ostrovu. Cook, aby získal nových potravin, vyměňoval je za železné dýky. Ty rozhodly nad osudem statečného kapitána. Za toho pobytu došlo k nové

vzpouře. Když pak Cook jal se lidu svému veleti, byl dýkou zasažen a skončil život ve vlnách.

Tělo Cookovo odnesli Kanakové do chrámu, maso jeho spálili a kosti téže noci uschovali. Jen po nových bojích docílilo mužstvo Cookovo toho, že ve vší počestnosti pochovati mohlo alespoň trochu kostí svého velitele.

Po Cookovi navštívil Havajské ostrovy jiný kapitán anglický, spřátelil se s domácím vladařem a zavedl na ostrovech užitečné rostliny, skot a brav.

Na počátku našeho století přišli na Havajské ostrovy misionáři z Ameriky, založili tiskárnu a učili lid čísti a psát.

* * *

Neveliké jest území, jež všechny Havajské ostrovy zaujmají, ale sotva kde jinde na světě seskupilo se tolik mohutných vulkánů jako v archipelagu Havajském. Na čtyřecet sopek podjalo se v oceanu ohněrodého díla a zbudovalo nyní nejšší souostroví Sandvičské. Kdo vyličí nám kroniky sopečné činnosti ostrovů Havajských? Jen domysl zemězpytců zřejmě objasňuje někdejší ohnivé jeviště u prostřed Tichého oceanu, z jehož hlubin pojednou vyvstaly nebetyčné hory se žhavými jícný, chrlice roztopenou lávu a čedič a přivádějice moře do rozpěněného varu a sykotu.

Ze všech čtyřeceti sopek, z nichž asi čtrnáct náleží mezi vulkány prvního řádu, pouze tři v děsném díle svém ještě neustaly. Ostatní dosoptily a doburácely již v nepamětných dobách. Vymřely, vyhasly. Zdali na vždy?

Dva z hrozivých vulkánů zaujaly místo v jižní části ostrova Havaje. Jmenují se *Mauna Loa* a *Kilauea*.

Udává se, že ohněrodé dílo provozuje na naší planetě skoro ještě tolik sopek, kolik je do roka dní. Ze všech těch živých sopek jsou jmenované dva vulkány ostrova Havaje nejmohtnější.

Nejstarší historické zprávy o soptění vulkánu Kilauea pocházejí z let 1790.

Tehdy tábořilo na blízku jícnu vojsko, ale nenadálý sopečný výbuch zahladil velikou část jeho.

Od roku 1790 až po léta 1823 není ničeho o soptění Kilaueje zaznamenáno. Ale ve zmíněném čase naplnil se kráter žhavou lávou, a pekelné fontány šlehaly z ohnivého jezera do výše až 16 metrů. I ze samého lávového jezera vystupovaly nové kužele a vyčnívaly nad povrch roztopené lávy až 35 metrů vysoko. Pára, dým, jiskry a prskavky sršely z nich za ostrého sykotu na všechny strany, jako by kužele raketami byly naplněny.

Roku 1840 vychrlilo se roztopené kamení z jícnu širokým proudem a ve třech dnech vylilo se až do samého moře, vzdáleného od kráteru asi 18 *km*. Mořská voda zahřála se žhavým tím proudem tak, že ryby lekaly do dále až 32 *km*. Proudem tím zachváceny byly též lesy.

Po výbuchu tom podoba jícnu nápadně se změnila. Zbylo po něm veliké žhavé jezero, zvané *Halemauau*.

Sopečná půda ostrovů Havajských jest velice úrodná. Američtí přistěhovalci počali na ní záhy pěstovati třtinu cukrovou a těží z ní velice. Z výnosného toho hospodářství polního zbohatl tam zvláště jakýsi Spreckel, původem Němec, nazývaný obecně „králem cukrovým“.

Působením přistěhovalců stalo se, že byla domoredá královna ostrovů Havajských s trůnu sesazena, a někdejší říše Havajská ke Spojeným státům severoamerickým připojena.

K žaponským břehům.

Dne 19. září o 9. hodině ranní měl náš koráb „Čína“ odplouti dále k žaponským břehům. Tak oznamovalo se nápisem na černém prkně.

Jako před příchodem, tak i před odjezdem „Číny“ bylo zase v přístavišti živo. Dostavila se i honolulská kapela a hrála písně na rozloučenou.

Dokud byl na živě král Havajanů, nedávno zesnulý veselý Kalakaua, nescházela ani jeho osobnost při odplutí cizích parolodí.

Třikráte zaskučel v ovzduší pískot příšerné sirény lodní, a „Čína“ hnula se z přístavu.

Po všechen čas naší plavby Tichým oceanem bylo moře tak pokojné, jako bylo za těch dávných dob, když se po něm plavil *Fernao de Magalhães*. Z kruté bouře, jež za jeho plavby Atlantským oceanem stále zuřila, ocitl se on pojednou v nových neznámých vodách, po nichž koráby jeho tiše mohly plouti. I nazváno jest moře to Tichým oceanem.

Co opustili jsme Havajské souostrovní, přibývalo teploty. Teploměr ukazoval ráno o 9. hod. 20° C., po 10. hod. 31° C. a vystoupil na 32° C., v saloně však ještě o několik stupňů více.

Tropické bylo vedro, tropický byl také jídelní lístek. Sagové nákypy, kokosové koláče, zavařený zázvor, datle a pepřné omáčky hlásily se ke svému právu.

Víc a více blížila se „Čína“ ke stoosmdesátému poledníku. Mluvilo se jen o tom, že budeme za nedlouho psátí ve svém denníku po 22. září hned 24. září.

O polednách dne 22. září dověděli jsme se, že loď urazila za posledních 24 hodin 371 nám. mil, plujíc právě při $25^{\circ} 4' \text{ s. š.}$ a při $178^{\circ} 18' \text{ z. d.}$

Večerem prošla „Čína“ 180. poledník, a když probudili jsme se příštího rána, neměli jsme po pátku sobotu, ale ne-

Hasičské cvičení na palubě „Číny“.

děli. Přípravy, jež se děly v hudebním saloně k nedělní pobožnosti, byly nejlepším dokladem k památce té události. I bylo třeba objasňovati ji mnohým makavě, zvláště když jeden ze soudruhů počal naříkati, že přišel o výroční den svých narozenin a utopil památný den svého života v Tichém oceanu.

Ta nehoda stihla také již soudruhy Magalhãesovy, kteří obepluvše mys Dobré naděje, šťastně se navrátili s první cesty kolem světa dne 6. září 1522 do Evropy. Ale jak se podivili, když v přístavě evropském psalo se dne 7. září, kdežto oni psali ve svém denníku teprv 6. září! Domnívali se, že zapomněli jeden den poznamenati. Benátský vyslanec u španělského dvora příčinu toho zjevu dobře vysvětlil, ale výklad jeho nebyl ode všech pochopen.

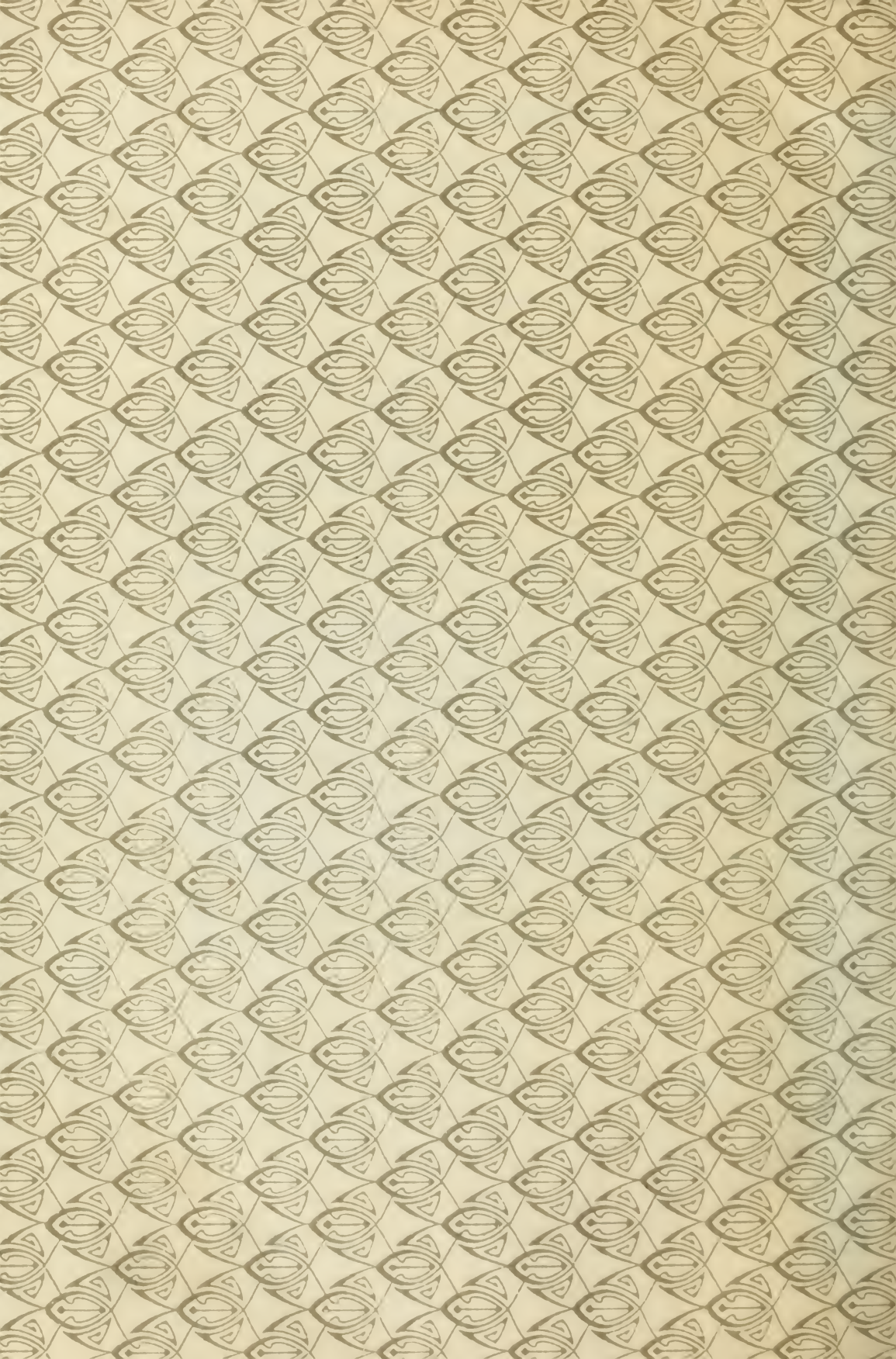
Neděle prošla slavnostně ráno i odpoledne. Z bible, položené na rozprostřeném praporu americkém, čítaly se příslušné texty, a zpěv hymnů, prozpěvovaných horlivě všemi misionáři, misionářkami a důstojnictvem, rozléhal se po širém moři. Pobožnost byla zakončena peněžitými sbírkami na anglickánské misie.

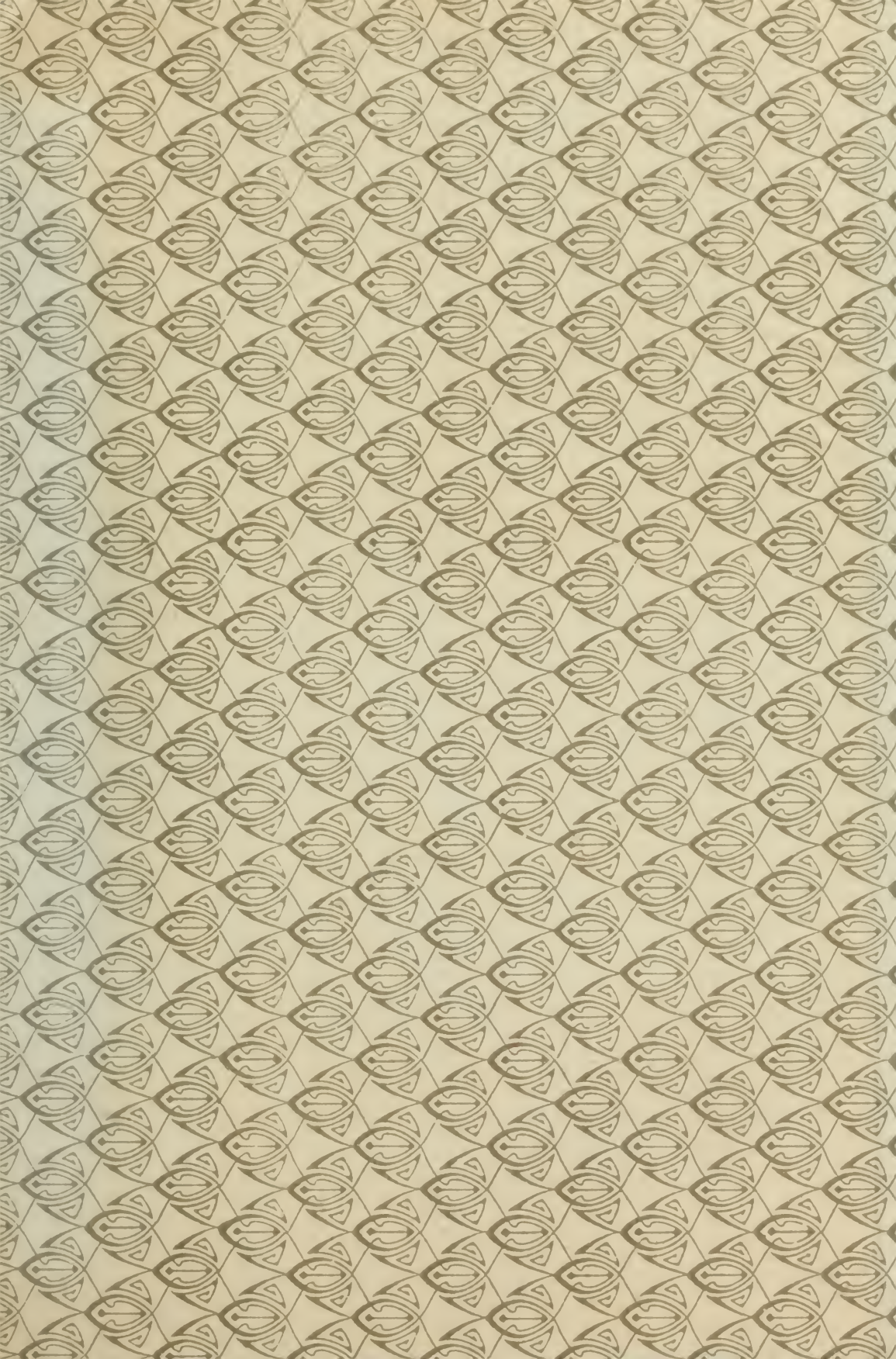
O svatém tom dni utuchly na lodi všechny hry a radovánky. Sváteční klid panoval v každém koutku.

Jinak bude zejtra a ve dnech potomních. Na rozchodnou a na trvalou upomínku pořádaly se každého večera taneční zábavy na palubě, jichž si důstojníci více hleděli nežli řízení korábu. To však dlužno chváliti, že kapitán dával ob čas vyrukovati mužstvu na palubu, aby konalo cvičení pro případ všelikých nehod námořských. Výjev takový podávám tu na přiloženém obrázku.

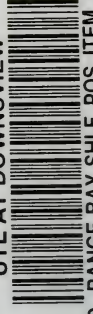
Dne 28. září 1893 byli jsme duchem ve své vlasti. Vzpomínali jsme na ty, kteří o svatém Václavě zasedají právě ke slavným hodům, připraveným v české kuchyni.

Z rána dne 29. září ukázaly se na moři první čluny rybářů, v mlze zanikaly dýmy živého vulkánu, a brzy na to pozdravovali jsme všickni s jásotem pevninu žaponskou. Naše plavba tichým oceanem byla u konce.

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 03 18 11 004 3